

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE’DE SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR
ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN ANALİZİ:
SİSTEMATİK DERLEME

EBRU DURUŞAN

2501170568

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ADEM SÖZÜER

İSTANBUL-2021

ÖZ

**TÜRKİYE’DE SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR
ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN ANALİZİ:
SİSTEMATİK DERLEME**

EBRU DURUŞAN

Bu çalışma ile 31.12.2019 tarihine kadar ülkemizde çocuk suçluluğunun nedensel risk faktörleri üzerine hazırlanmış çalışmaların sistematik olarak derlenmesi amaçlanmıştır. Böylece ülkemizde suça sürüklenen çocukların suç davranışları hakkında hazırlanan nedensel risk faktörü çalışmalarının durumunun ortaya konulması ve yapılan çalışmalar ile hangi nedensel risk faktörlerinin belirlenmiş olduğunun tek bir kaynak üzerinden karşılaştırmalı olarak sunulması amaçlanmıştır. Sistematik derlemeye dahil edilecek olan 31.12.2019 tarihine kadar ülkemizde çocuk suçluluğu üzerine yapılan çalışmalara; “suç”, “kuraldışı davranış”, “anti sosyal davranış”, “riskli davranış”, “davranım bozukluğu”, “conduct disorder”, “delinquency”, “çocuk”, “ergen” ve “öğrenci” kelimelerinin çeşitli kombinasyonlarla 01.05.2020-15.05.2020 tarihleri arasında Google Akademik, Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi merkezi (Ulakbim), Web of Science, Tübitak Destekli Projeler Veri Tabanı ve Ulusal Tez Merkezi veri tabanlarında taranması ile ulaşılmıştır. Anahtar kelimeler uyarınca yalnızca dil, tarih ve alan/arama tipi kriterleri oluşturularak gerçekleştirilen taramalar sonucunda 5.152 adet tez, makale ve proje tespit edilmiştir. Daha sonra bu çalışmalar sistematik derlemeye dahil edilme ve hariç tutulma kriterleri olarak belirlenen “kültürel sınırlılık”, “araştırma popülasyonu”, “sonuç değişkeni” ve “araştırma tasarımı” kriterleri bakımından iki aşamalı bir elemeye tabi tutulmuştur.

Elemeler uyarınca yalnızca bir çalışmanın sistematik derlemeye dahil edilme kriterlerini sağladığı belirlenmiştir. Bu nedenle yalnızca bu çalışmanın bulguları incelenmiştir. Her ne kadar söz konusu çalışma belirlenen kriterleri sağlamış ve ileriye yönelik (prospektif) boylamsal veri incelemesi sunmuş olsa da gerek amacı gerekse de boylamsal verileri analiz şekli nedeniyle değişkenler arasındaki nedensel

ilişkiyi ortaya koyabilecek nitelikte bulunmamıştır. Çalışma sonuçlarına göre ülkemizde suça sürüklenen çocukların suç davranışlarının nedenlerinin araştırıldığı çalışmaların neredeyse tamamının kesitsel çalışmalar ile incelendiği bu nedenle nedensel risk faktörlerinin belirlenmesi açısından ciddi anlamda ileriye yönelik (prospektif) boylamsal tasarımılı çalışma eksikliği olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: ocuk Suçluluğu, Suça Sürüklenen ocuk, Nedensel Risk Faktörleri, Sistematiik Derleme

ABSTRACT
ANALYSIS ON STUDIES OF JUVENILE DELINQUENTS IN
TURKEY: SYSTEMATIC REVIEW
EBRU DURUŞAN

This study is aimed to systemically review the studies prepared on the casual risk factors of delinquency in our country until 31.12.2019. Therefore, it is focused to reveal the status of casual risk factor studies conducted in the field of delinquency and which risk factors have been identified in a single study comparatively. In this systematic review, in order to collect the studies on delinquency in our country until 31.12.2019, various combinations of these keywords: "crime", "anti-social behavior", "risky behavior", "conduct disorder", "delinquency", "child", "adolescent" and "student" has been made by browsing the databases of Google Academic, National Academic Network and Information Center, Web of Science, Tübitak Supported Projects Database and National Thesis Center between 01.05.2020-15.05.2020. In this search, accordance with the keywords, only language, date and field search were created as type of criteria, total 5.152 theses, articles and projects were reached. Afterwards, these studies were subjected to two-stage elimination according to the criteria which were determined as inclusion and exclusion in the systematic review: "cultural limitation", "research population", "outcome variable" and "research design".

According to the criteria, only one study was found to meet the inclusion criteria in this systematic review. Therefore, only the findings of this study were analyzed. Although this study met the specified criteria and presented a prospective longitudinal data analysis, neither its purpose nor the way of analyzing longitudinal data was unable to reveal the causal relationship between variables. According to the result of the systematic review, almost all of the delinquency in our country are examined through cross-sectional studies, therefore, it has been determined that there is a serious lack of prospective longitudinal studies in terms of determining causal risk factors.

Key Words: Delinquency, Delinquent, Causal Risk Factors, Systematic Review.

ÖNSÖZ

Her şeyi ve herkesi anlamlandırma çabası ile başlayan koca bir hayatta her zaman insanların sergilemiş oldukları eylemlerin gerekçesi olduğuna, onları yargılamadan önce bunları öğrenmemiz gerektiğine inanmışımdır. Belki de bu yüzden adaletin savunma kanadında yer almayı kendime ilke edinmişimdir. Bana göre insanoğlunun hayatında gerekçesi olmayan tek bir eylemi dahi yoktur. Yani her şeyin bir nedeni vardır ancak insan, ya bu nedeni henüz fark edememiştir, ya da açıklayacak cesarete veya kendini ifade edebilme yeteneğine sahip değildir. Bu nedenle biri kendini ifade edemediğinde onu anlamaya, ona yardım etmeye ve hatta onun haklı gerekçelerini savunarak ortaya koymaya çalışmışımdır. Bu durum beni hukuk fakültesi kapılarına getirmekle kalmamış, ötesinde suç kavramının nedenlerini öğrenmeye iterek kriminoloji bilimi ile tanışmamı sağlamıştır.

Yüksek lisans derslerine başladığım ilk zamanlarda suçun nedenleri anlaşılırsa mevcut sistemdeki eksik ve aksaklıkların giderilebileceğini ve bunların değiştirilebileceğine inanıyordum. Oysa yüksek lisans döneminde nasıl bir değişim sürecinden geçeceğimi, olayları ve insanları anlamlandırma ve yorumlama konusunda ne büyük bir yol kat edeceğimi tahmin bile edemezdim. Sancı olmadan doğum olmazmış! Ben bu tez ile sancılı ama bir o kadar da yenilik dolu bir gelişim süreci yaşadım. Evet belki mevcut sistemdeki o kocaman değişiklik hayalim henüz gerçekleşmedi ancak bu süreç benim kendi değişimimle hayatımda kazandığım en güzel deneyimlerden biri olarak hatıralarımda çoktan yerini aldı.

Ülkemizde ilk kez Kriminoloji ve Ceza Adaleti yüksek lisans programını Hukuk fakültesi bünyesinde açan, bizleri kendi ülkemiz için çalışmalar yapma konusunda yüreklendiren ve yüksek lisans tez danışmanlığımı üstelenen hocam Sayın Prof. Dr. Adem SÖZÜER'e içtenlikle teşekkür ederim.

Her ne kadar şu an yanımda olmasa da yüksek lisans ders dönemimde beni ve hayata bakış açımı anlayan, bana destek olan ve birlikte vakit geçirebildiğimiz dönemde bana yol gösteren sevgili hocam Dr. Öğretim Üyesi Tuba Topçuoğlu'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Derdimi, yolumu ve acı tatlı her anımı paylaşabildiğim, bu tezin yazım aşamasında her türlü düşüncemi ve problemimi dinleyerek bana destek olan, her düştüğümde beni yeniden ayaklandıran ve yüksek lisans dönemimin en büyük katkılarından biri olan sevgili dostum Av. S. Yazgülü TAŞTEMİR’e

Benim için on senelik bir dostluktan fazlası olan, her türlü sinir harbime katlanan, her zaman “az kaldı bitecek ve rahatlayacaksın” telkinleri ile beni rahatlatan, kahkahalarımı olduğu kadar gözyaşlarımı da ortak olan canımın içi sevgili ev arkadaşım Ayça SÖYLEMEZ’e

Uzaklarda da olsa ne zaman ihtiyaç duysam ne zaman içim daralsa bir telefon yakınımda olan ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen biricik dostum Özge TÜRK’e

Her biri uzakta da olsa bir telefon kadar yakınımda olan her an beni yüreklendiren, tanıştığımız ana sonsuz şükran duyduğum biricik dostlarım Burçin KILIÇ ENES’e, Ezgi ODABAŞI’na, Beyza ISINLIK’a,

Tez yazım döneminde yaşadığım ufacık sıkıntılı dönemde bana evlerini açan ve her zaman yanımda olan, dostluklarını derinden hissettiğim Bahar ve Mert BEDİR çiftine,

Bu satırları yazdığım anda dahi tezimi bitirebilmem için düzenlemelerini yapmakla meşgul olan ve bu tezi bitirebileceğime olan inancını her zaman bana hissettiren Oğuzhan ŞEN’e,

Üç senelik koca bir macera olan yüksek lisans dönemimde derslerimin ve tezimin her anı ile ilgilenen, her zaman yanımda olan, sevgisini sonsuz hissettiğim sevgili dayım Mehmet ve eşi Sevgi DİKİCİ’ye

Yüksek lisans yapmama maddi ve manevi olarak olanak sağlayan, her daim sırtımı yasladığım, destek aldığım biricik babam Servet DURUŞAN’a, hayat yolumda bir anne olmanın ötesinde bana yol arkadaşı, yoluma ışık, ruhuma şifa olan sevgili annem Nuran DURUŞAN’a, yalnızca adını duymanın bile beni keyiflendirdiği biricik kardeşim HAKAN DURUŞAN’a ve isimlerini burada saymadığım ancak desteklerini her an hissettiğim ailemin diğer üyelerine sonsuz teşekkürler.

İstanbul, 2021
Ebru DURUŞAN

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
TABLolar LİSTESİ	ii
KISALTMALAR LİSTESİ	iii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1. Çocuk ve Çocuk Suçluluğu	6
1.1. Çocuk Kavramı	6
1.2. Çocuk Suçluluğu Kavramı	7
1.3. Çocukların Cezai Sorumluluğu	10
2. Kuraldışı Davranış	12
2.1. Kuraldışı Davranış Kavramı	12
2.2. Suç ve Kuraldışı Davranış İlişkisi	18
3. Çocuk Suçluluğu ve Risk Faktörleri	21
3.1. Gelişimsel Yaşam Boyu Kriminoloji Teorileri	21
3.2. Risk Faktörü Kavramı	23
3.2.1. Risk Faktörlerinde Nedensellik	27
3.2.2. Nedensellik İlişkisini Ortaya Koyma Gücüne Sahip Çalışma Modelleri	30
3.2.3. Risk Faktörlerini En İyi Açıklayan Çalışma Modelleri	38
3.3. Çocuk Suçluluğunun Risk Faktörleri	44

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. SistematiK Derleme	51
2. Araştırma Yöntemi	53
2.1. Dahil Etme Ve Hariç Tutma Kriterleri	53
2.1.1. Tarih	53
2.1.2. Dil ve Kültürel Sınırlılık	54

2.1.3. Araştırma Popülasyonu	54
2.1.4. Sonuç Değişkeni.....	54
2.1.5. Risk Faktörü	56
2.1.6. Araştırma Tasarımı	57
2.2. Arama Stratejisi	59
2.3. Tarama Sonucunda Elde Edilen Çalışmaların Derleme Stratejisi..	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

1.Genel Bilgiler	63
1.1. Çalışmanın Örneklemi.....	65
1.2. Çalışmanın Amacı	66
1.3. Çalışmanın Yöntemi	67
1.4. Çalışmanın Önemi.....	69
1.5. Çalışmanın Sınırlılıkları	70
1.6. Çalışmanın Politika Önerileri	71
2.Çalışmanın Bulguları.....	72
3.Değerlendirme	73
SONUÇ.....	81
KAYNAKÇA	86
EKLER.....	102

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. 1	Risk Faktörleri İlişkisi	26
Tablo 1. 2	İleriye Dönük (Prospektif) Çalışma Verileri	37
Tablo 1. 3	Geriye Dönük (Retrospektif) Çalışma Verileri	37
Tablo 1. 4	Nedensel Risk Faktörü Çalışmaları İçin Liste	41
Tablo 1. 5	Çocuk Suçluluğunun Risk Faktörleri	47
Tablo 2. 1	İncelenen Veri Tabanları	60
Tablo 3. 1	Sistemik Derlemeye Dahil Edilen Çalışmanın İçeriği	65
Tablo 3. 2	Boylamsal Çalışmanın Örneklem Sayısı Ve Yaş Ortalaması	66
Tablo 3. 3	Boylamsal Çalışmanın Bağımlı Değişkenleri	68
Tablo 3. 4	Boylamsal Çalışmanın Bağımsız Değişkenleri	68
Tablo 3. 5	Boylamsal Çalışmanın Kontrol Değişkenleri	68

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
APA	: American Association of Psychology
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMÇHDS	: Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
Çev.	: Çeviren
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
Ed.	: Editör
Md.	: Madde
Örn.	: Örneğin
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
Vb.	: Ve benzeri
Vd.	: Ve diğerleri

GİRİŞ

Belirli bir düzenin içerisinde normal olmanın her zaman en kolayı olduğu düşünülmektedir. Yaşanılan toplumun belirli kuralları, yasakları vardır ve bu kurallara uyan insanlar normal olarak tanımlanmaktadır. Dışarıdan bakıldığında toplum düzenine uygun davranmak veya yasakları çiğnememek kolay gibi görünmektedir ancak insanoğlunun karmaşık yapısı düşünüldüğünde aslında bunun hiç de kolay olmadığının farkına varılabilmektedir. Zira insan, belirli bir toplum içerisinde özgürce yaşayabilmek için aslında özgürlüğünün bir kısmından vazgeçmektedir. İnsan, hangi toplum içerisinde doğmuşsa, doğduğu andan itibaren o toplumun kurallarına uyacağına dair görünmez bir anlaşma ile bağlanmaktadır. Dolayısıyla, o toplumun kuralları neyi emrediyorsa ona bağlı olarak yaşamayı taahhüt etmekte ve bunu yapamadığı veya yapmadığı noktada da çeşitli yaptırımlara tabi tutulacağını kabul etmektedir. Aslında uyulması kolay gibi görülen söz konusu toplum kuralları her insan için kolay değildir. Zira, insan toplum kurallarına uymanın bedelini kendini sınırlayarak, çoğu zaman içgüdülerine engel olarak ödemektedir. İşte bu nedenle kurallara uymak ve onları benimsemek her zaman kolay değildir.

Kuralın olduğu her yerde bu kuralı bozma veya ona karşı gelme her zaman mevcut olmaktadır. Her toplumda, toplumun kural ve yasaklarını göz ardı ederek kendi istek ve arzularına göre hareket eden insanlar var olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Peki bir insanın suç veya sapma olarak adlandırılan kurallara aykırı davranış sergilemesinin altından yatan nedenler nelerdir? Diğer bir deyişle bir insan neden suçlu olur veya olmaz? Bu soru geçmişten bugüne bir çok araştırmanın odağı olmuştur. Bu soru üzerine çok çeşitli teoriler geliştirilmiş ve insanın suç, sapma veya anti sosyal olarak adlandırılan kurallara aykırı davranışlarının altında yatan nedenler açıklanmaya çalışılmıştır. Yavuzer'e (2019:19) göre en basit haliyle suç davranışı sergilemiş bir insan ile suç davranışı sergilememiş bir insan arasındaki en belirgin fark; suçlu olmayan bireyin suçluluk dürtülerini (impulse) kontrol edebilmesi ve toplumsal açıdan zararsız bazı faaliyetlerle onlara çıkış yolları

aramasıdır ve suçlu olmayan insanların var olması sağlıklı bir toplumsallaşma süreci geçirmelerine bağlıdır.

Suç veya sapma davranışının gerçekleştirilmesi sağlıklı bir toplumsallaşma sürecinin yaşanmamasına bağlandığı taktirde dönüp bakılması gereken ilk nokta toplumun en küçük yapı taşı olan çocuklardır. Zira toplumsallaşma süreci çocukluk çağında başlamaktadır. Bir insanın toplum olma bilincini ve toplum içinde yaşamanın gerekliliklerini öğrendiği ve bunları benimsediği dönem çocukluk dönemidir. Dolayısıyla insan davranışlarının toplum düzenine uygun mu yoksa aykırı mı olacağı geçirdiği çocukluk dönemine bağlı olmaktadır. Hiçbir çocuk suçlu veya anti sosyal olarak dünyaya gelmez. Bunlar, çocuğun kendisini ve çevresini nasıl algıladığına ilişkin olarak sonradan geliştirilen davranışlardır. Bu halde literatürde kabul edilen; “Suçlu çocuk yoktur; suça itilmiş çocuk vardır.” görüşü oldukça doğrudur.

Diğer yandan bir toplumun geleceğini çocukların oluşturduğu tartışılmaz bir gerçektir. Bu nedenle sağlıklı bir toplumun oluşturulması ve devamlılığının sağlanabilmesi adına çocukların suç davranışından uzak sağlıklı bir toplumsallaşma süreci geçirmesi için uygun ortam hazırlamak her toplumun temel amaçları arasında yer almaktadır. Bunu sağlayabilmek için de geçmişten bugüne suç ve suç davranışı sergileyen insanlar ile mücadele edilmiş ve edilmeye de devam edilmektedir.

Çocuk suçluluğu alanında yapılan çalışmalar bir çocuğun erken yaşta sapma davranışı veya suç davranışı sergilemeye başlamasının, ileride ciddi suç davranışlarında bulunma ve uzun bir suç kariyeri geliştirme ihtimalini o kadar fazla arttırdığını ortaya koymuştur (Farrington, 2004:690, Lipsey & Derzon, 1998:92). Dolayısıyla bireyi suç davranışına yönelten nedenlerin temelini çocukluk çağına dayandığı söylenebilmektedir. İngiltere’nin Güney bölgesinde 1961-62 yıllarından itibaren, 411 erkek çocuğun 8 yaşından 48 yaşına kadar düzenli aralıklarla boylamsal olarak incelemeye alındığı Cambridge çalışması bu noktada verilebilecek en iyi örneklerden biridir. Zira bu çalışmanın sonuçlarına göre çocukların zaman içerisinde suç işleme oranlarında kayda değer bir süreklilik tespit edilmiş ve çocukluk

döneminde suç işlemiş olan çocukların dörtte üçünün 17-24 yaşları arasında, çocukluk döneminde suç işlemiş olan çocukların yarısının 25-32, ve yine çocukluk döneminde suç işlemiş olan çocukların dörtte birinin 33-40 yaşları arasında resmi kayıtlara göre yeniden suç işlediği tespit edilmiştir. Bununla birlikte erken yaşlarda (10-13 arası) suç işlemiş olan çocukların en uzun suç kariyerine sahip olduğu ve yine en çok suçun bu çocuklar tarafından işlendiği de çalışmanın bulguları arasında yer almaktadır (Farrington, 2002a: 11-13). Dolayısıyla suç bir anda ortaya çıkan bir davranış değildir. Nitekim, bireyin ileride suç davranışı sergileyebileceğinin habercileri olan birtakım davranışları (yalan söyleme, mala zarar verme, okuldan kaçma, hayvanlara zarar verme, okulda akranlara zorbalık yapma gibi sapma davranışlarını, ehliyetsiz araç kullanma, aşırı alkol tüketimi gibi sapma davranışlarını, yetişkinlikte evdeki bireylere karşı şiddet uygulama vb.) zaman içerisinde sergilemeye başladığı da ortaya konmuştur (Farrington, 1997;2002 akt. Topçuoğlu, 2014a:374). Bu bulgular suç ve suçluluğu anlayabilmek adına bu kavramların gelişimsel yaşam boyu perspektifinden incelenmesinin önemini ortaya koymuştur. Zira, suçluluğun etkenlerinin ortaya çıktığı çocukluk dönemini ihmal ederek hazırlanan çalışmalar suçluluğu anlamada yetersiz kalmaktadır (Topçuoğlu, 2014a:374).

Suçluluğun gelişimsel yaşam boyu perspektifinden ele alınması ile çocuk suçluluğuna neden olan etkenler, çocuk daha ceza adalet sistemi ile karşı karşıya kalmadan önce ortaya konulmuş olacaktır. Böylece bu faktörlere ilişkin erken müdahale programları geliştirilebilecek ve suç davranışı henüz gerçekleşmeden yani toplum ve çocuk henüz bu davranıştan zarar görmeden bertaraf edilebilecektir. Diğer bir ifadeyle, suç işleme eğilimi olan çocuk bu eğilimin belirtilerini gösterdiği anda tespit edilebildiğinde çocuğun bu eğilimine neden olan faktörlere müdahale edilerek suç davranışının önüne geçilebilecektir. Bu noktada, çocuğun suç davranışını sergileme eğilimine sahip olduğunu gösteren risk faktörlerinin doğru bir şekilde ortaya konması gerekmektedir. Zira, ancak çocuğun suç davranışını sergilemesine neden olan nedensel risk faktörlerinin hedef alınması ile suçluluğa etkin bir şekilde müdahale edilebilecektir.

Ne yazık ki ülkemizde çocuk suçluluğu üzerine yapılan çalışmalar suçluluğun nedensel risk faktörlerini ortaya koyabilmek için yeterli değildir. Yapılan birçok çalışmada çocuk suçluluğunun nedenlerinin ortaya koyulacağı belirtilmiş olsa da söz konusu çalışmaların teknik olarak nedensel risk faktörlerini ortaya koymada yetersiz olduğu ve yanıltıcı sonuçlar sunabildiği görülmektedir. Zira, Türkiye’de çocuk suçluluğu genellikle mahkumiyeti kesinleşmiş çocuklardan oluşan örneklemeler üzerinden incelenmektedir. Bu durumda da ufak çaplı hırsızlıklar, okulda kavgaya etme veya çocuğun kendisinden küçüklere şiddet göstermesi gibi resmi makamlara yansımaya ancak yansımış olsa suç olarak nitelendirilebilecek olan davranışlar gözden kaçırılmaktadır. Ayrıca genel olarak yapılan çalışmalarda ekonomik açıdan düşük gelirli ailelerin çocuklarının daha çok suça karıştığı sonucuna varılmasının nedeninin de çalışma örneklemelerinin hükümlü çocuklardan oluşturulmasından kaynaklı oluşan bir örneklem yanlılığı olduğu vurgulanmaktadır (Özbay, 2006: 247).

Mevcut çalışmaların eksik yanları incelenerek hazırlanan bu çalışmanın amacı ise Türkiye’de 31.12.2019 tarihine kadar çocuk suçluluğunun nedensel risk faktörleri üzerine yapılan çalışmaların sistematik olarak derlenmesidir. Yukarıda açıklandığı üzere suçlulukla mücadele edilebilmesi ve önleyici tedbir ve müdahalelerin geliştirilebilmesi için suça neden olan risk faktörlerinin sistematik bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Türkiye’deki literatür incelendiğinde çocuk suçluluğunun nedenleri üzerine yapılmış sayısız çalışma bulunmaktadır ancak bu çalışmaların teknik olarak yeterli olup olmadığı veya hangi risk etkenlerini ortaya koyduğuna ilişkin genel ve güncel bir literatür derlemesinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle mevcut çalışma ile literatürdeki çalışmalar belirli bir sistematik çerçevede derlenerek Türkiye’de çocuk suçluluğunun risk faktörlerinin neler olduğu konusu üzerine hazırlanan ve bilimsel olarak kaliteli olduğu kabul edilen çalışmaların bulgularının tek bir çalışmada geniş bir perspektiften sunulması amaçlanmıştır. Böylece hangi tasarımda hazırlanan çalışmaların teknik olarak risk faktörlerini tespit etmede yeterli olduğu da ortaya konulmuş olacaktır. Ayrıca çalışma sonucunda sistematik derleme kapsamına dahil edilen çalışmalarda belirlenen risk faktörleri, mevcut sistemde suç ile mücadelede etkin, önleyici tedbir ve müdahale programlarının geliştirilmesi bakımından da önem arz etmektedir.

Mevcut çalışma; giriş, kavramsal ve kuramsal çerçeve, yöntem, bulgular, tartışma, ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve bölümünde, çalışmada kullanılan kavramların (çocuk, suç, kuraldışı davranış, risk faktörleri vb.) tanımları yapılarak hangi çalışma modellerinin nedensel risk faktörlerinin ortaya konulmasında bilimsel ve teknik olarak yeterli olduğu açıklanmaktadır. Çalışmanın yöntem bölümünde, sistematik derlemenin nasıl yapılması gerektiği ve bu çalışma kapsamında belirlenen sistematik derleme kriterleri açıklanmaktadır. Bulgular ve Değerlendirme bölümünde, sistematik derleme kapsamında belirlenen kriterler uyarınca yapılan taramalar neticesinde elde edilen çalışmaların bulguları incelenmiş ve literatür ışığında değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde hazırlanan çalışma neticesinde elde edilen sonuç özetlenmiş ve çalışmanın literatüre katkısı açıklanmıştır. Ayrıca bu çalışma kapsamında karşılaşılan güçlükler ve araştırmanın sınırlılıkları da bu bölümde ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1. Çocuk ve Çocuk Suçluluğu

1.1.Çocuk Kavramı

Türkiye’deki çocuk suçluluğundan bahsedilmeden önce çocuk kavramının tanımlanması gerekmektedir. Bu nedenle öncelikle ulusal ve uluslararası mevzuatta çocuk kavramının nasıl tanımlandığı incelenecektir. Uluslararası alanda çocuk haklarına ilişkin olarak yapılan en genel düzenleme BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme olup bu sözleşmenin birinci maddesinde çocuklara uygulanabilecek olan kanunlara göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç olmak üzere 18 yaşına kadar her insanın çocuk sayılacağı belirtilmiştir (BMÇHDS, 1995). Ulusal hukuk mevzuatımıza baktığımızda da benzer bir görüşün benimsendiği görülmektedir. Nitekim; 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK, 2004)’nun 6. maddesinde ceza kanunlarının uygulanması bakımından çocuk deyiminden; henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişinin anlaşılacağı hüküm altına alınmıştır. Bununla birlikte, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK, 2005)’nin 3. maddesi çerçevesinde de çocuk, “daha erken yaşta ergin olsa bile on sekiz yaşını doldurmamış kişi” olarak tanımlanmıştır. Her ne kadar hukuk sistemimizde çocuk kavramı on sekiz yaşını doldurmamış kişi olarak tanımlansa da diğer disiplin alanlarında farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Örneğin, gelişim psikolojisine göre; çocukluk ve ergenlik dönemleri fizyolojik ve psikolojik duruma göre farklı yaş grupları olarak tanımlanmakta ve ergenlik döneminin 21 yaşına kadar devam edebildiği söylenmektedir. Ergenliğin başlangıcı ülkeler, kültürler ve hatta ırklar bakımından farklılık gösterebilmektedir. Öyle ki sıcak iklime sahip bölgelerde dünyaya gelen çocukların fiziksel ve zihinsel olarak diğer iklim bölgelerinde dünyaya gelen çocuklara göre daha erken yaşlarda ergenlik dönemine girdiği gözlemlenmiştir (Koç, 2004: 233). Ergenlik döneminin başlangıç ve bitiş yaşları bakımından farklı görüşler olsa da genel olarak bu dönem; çocukların bilişsel, duygusal, fiziksel ve sosyal olarak gelişim ve değişim yaşadıkları dönem olarak tanımlanmaktadır (Gül & Güneş, 2009: 82). Benzer şekilde yabancı

literatürde de “adolescence” olarak adlandırılan ergenlik dönemi, çocukların gerçekte kim olduklarını ve içinde yaşadıkları topluma nasıl uyum sağladıklarını sorgulamaya ve keşfetmeye başladıkları dönem olarak tanımlanmaktadır (Steinberg & Morris, 2001: 91). Yapılan çalışmalar çocukların kendi kişiliklerini geliştirdikleri bu sancılı dönemde karmaşık duygular içerisinde olduklarını bu nedenle toplum normlarına ve hukuk düzenine adapte olmada sorun yaşayabildiklerini, depresif veya saldırgan eğilim gösterebildiklerini ve yine bu dönemde yaşanan sıkıntıların ileriki dönemlerde sorunlu bireyler olmalarına neden olabildiğini ortaya koymaktadır (Siyez & Aysan, 2007: 146-147). Bu nedenle literatürde bu dönem ayrıca ele alınmaktadır. Ancak bu çalışma kapsamında çocuk kavramı genel olarak TCK ve ÇKK kapsamında on sekiz yaşının altındaki kişiler olarak kabul edilecek olup farklı disiplinlerde belirtildiği şekliyle dönemlere ayrılarak ele alınmayacaktır.

1.2.Çocuk Suçluluğu Kavramı

Her kültürde toplumsal düzenin sağlanabilmesi için o toplumun parçası olan bireylere ne yapmaları veya ne yapmamaları gerektiğini bildiren normlar vardır. Bireyler doğdukları andan itibaren toplumsallaşma sürecinin bir parçası olarak bu normlara adapte olmayı öğrenirler (Işıқтаç, 2016: 60-61). Bireyin toplum içerisinde nasıl davranması gerektiğini belirleyen söz konusu normların bir kısmı da hukuk düzeni tarafından belirlenip koruma altına alınmıştır. Eğer ki birey bu normlarla karşı karşıya kalır ve normların belirlediği çerçevenin dışına çıkmaya kalkarsa işte o zaman da belirgin ve zorlayıcı yaptırımlarla karşı karşıya kalmaktadır. Toplumun büyük bir çoğunluğu tarafından kabul edilen normlara uygun hareket edilmemesi “sapkın davranış” olarak kabul edilmektedir ve “sapkın davranış” suçtan çok daha geniş bir alanı ifade etmektedir. Sokullu/Akıncı’ya (2016:38) göre ise toplumsal olarak kabul edilmiş normları ihlal eden davranışlara “sapma” davranışı denilmektedir¹. Bununla birlikte hukuk düzenince belirlenen normlara aykırı davranışlar ise genel olarak hukuka aykırılık olarak tanımlanır (Işıқтаç, 2016: 60). Bu noktada “Suç” kavramı ile “hukuka aykırılık” arasındaki ilişkinin ifade edilmesi gerekmektedir. “Suç” da aslında bir hukuka aykırılıktır ancak “Suç” kavramı

¹ Çalışmanın devamında toplumsal olarak kabul edilmiş normları ihlal eden davranışlar için “sapma davranışı” kavramı kullanılacaktır.

yalnızca hukuka aykırılığın ceza hukukuna yansıyan kısmına verilen addır (Işıқтаç, 2016: 60). Ceza Hukuku kapsamında “Suç genel olarak hukuk düzeninin ceza tehdidi ile yasakladığı bir fiil” olarak tanımlanır (Toroslu, 2019: 92). Bir başka ifade ile Suç kavramı; “Biçimsel açıdan hukuk düzeni tarafından ceza ya da emniyet tedbiri yaptırımına bağlanmış eylem” olarak tanımlanabilir (Işıқтаç, 2016: 61). Bu nedenle bir eylemin suç mu yoksa haksız fiil mi olduğuna karar verilmesini sağlayan ölçüt bunlar için öngörülen müeyyidenin mahiyetine bağlıdır (Toroslu, 2019: 98). Dolayısıyla bir davranış için öngörülen yaptırım kanunlarda ceza ya da emniyet tedbiri olarak belirlenmişse bu durumda söz konusu davranışın kanunda yer alan düzenlemeye göre sergilenmesi ya da sergilenmemesi suçu oluşturmaktadır.

Bireyler toplum olarak belirli bir düzen içerisinde özgürce yaşayabilmek adına kendi özgürlüklerinin bir parçasını hukuk düzenini sağlayanların eline teslim etmektedirler. Böylece kendi varlıklarını, yaşam alanlarını ve değerlerini güvence altına almaktadırlar. Ancak bununla birlikte hukuk düzeninin belirleyeceği kurallara uyacaklarını ve aksi yönde hareket ettikleri takdire çeşitli müeyyidelere maruz kalabileceklerini de kabul etmiş sayılmaktadırlar. İşte bu durumun öğrenilmesi ve kabul edilmesi bireyin çocukluk çağına kadar uzanmaktadır. Çocukluk dönemi öğrenme dönemidir ve bu dönemde henüz toplumsallaşma süreci tamamlanamadığından dolayı çocuklar tam anlamıyla kavrayamadıkları kurallara uyum sağlamakta da sorunlar yaşamaktadırlar (Yavuzer, 2019: 29). Bu nedenle toplum kurallarının etkisi, henüz bu kuralları öğrenme aşamasında olan çocuk ile kuralları zaten biliyor olan ve eylemlerinin sonuçlarını idrak edebilen yetişkin arasında farklılık gösterecektir (Sözen, 2011: 264). Kaldı ki yeterince olgunlaşmamış olan çocuğun psiko-sosyal faktörler bakımından yetişkinlerden farklı olduğu dolayısıyla da gerçekleştirdiği eylemi derinlemesine incelemeden salt hukuksal açıdan yetişkinlerle eşit değerlendirmek içinden çıkılmaz daha büyük problemlere sebebiyet verecektir. Nitekim bu durum ÇKK’nın tasarı çalışmalarında da dile getirilerek, çocukların yetişkinlerle aynı şekilde yargılanmalarının ve cezalandırılmalarının onları suçtan koruyamadığı ve hatta daha da riske açık hale getirdiği bu nedenle çocuklara özgü kanun, usul ve makamların oluşturulması gerektiği belirtilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Adalet Komisyonu

Raporu, 2005). Yavuzer'e (2019:31) göre de, çocuklar tarafından işlenen suçlar ile yetişkinler tarafından işlenen suçlar arasında hem nedensel hem de türsel açıdan farklılıklar vardır ve bu nedenle çocuk suçluluğunu yetişkin suçluluğu ile aynı çatı altında değerlendirmek doğru değildir. Bu nedenle çocuk suçluluğunun yetişkin suçluluğundan ayrı bir şekilde ele alınması gerekmektedir.

Yabancı literatürde “Juvenile Delinquency” olarak adlandırılan kavram Türkçe’de “çocuk suçluluğu” ya da “genç suçluluğu” olarak kullanılmaktadır (Topçuoğlu, 2021). Çocuk suçluluğu ise en basit haliyle, 18 yaşını doldurmamış bireyin kanunda belirtilen ve ceza ya da emniyet tedbiri yaptırımına bağlanmış eylemi gerçekleştirmesidir. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun (TCK, 2004) 6. maddesinde ceza kanunlarının uygulanması bakımından çocuk deyiminden; henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişinin anlaşılacağı hüküm altına alınmıştır. Bununla birlikte, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun (ÇKK, 2005) 3. maddesi çerçevesinde de çocuk, “daha erken yaşta ergin olsa bile on sekiz yaşını doldurmamış kişi” olarak tanımlanmıştır. Bu iki hüküm birlikte değerlendirildiğinde ülkemizde bulunan diğer kanunlara göre bir çocuk 18 yaşını doldurmadan önce bu kanunlar uyarınca ergin (reşit) olsa dahi TCK ve ÇKK açısından çocuk olarak nitelendirilmeye devam edecektir. Ancak yetişkin suçluluğunda olduğu gibi bir ceza normunu ihlal eden çocuk için “suçlu” nitelendirmesi yerine “suça sürüklenen çocuk” kavramı kullanılmaktadır (ÇKK, 2005; md.3). Bu nitelendirmenin temelinde ise suçlu çocuk olamayacağı, çocuğun henüz topluma adapte olmayı öğrendiği, toplum içerisindeki yerini benimsemeye başladığı dönemde ancak suça itilmiş olabileceği görüşü yer almaktadır (Yavuzer, 2019:21). Nitekim, çocukların suç sayılan eylemlerinin ya ergenlik dönemlerine özgü olduğu ya da içlerinde bulundukları koşulların sonucu olduğu bu nedenle yetişkinlerden farklı olarak hem sosyal ve psikolojik açıdan hem de hukuki açıdan farklı yasal uygulamalara tabi tutulmaları ve kendilerine ayrıcalıkların sağlanması gerektiği görüşü benimsenmektedir (TBMM Adalet Komisyonu Raporu, 2005). Ayrıca aşağıda detaylı şekilde açıklanacağı üzere ülkemizde Ceza Hukuku bakımından suça sürüklenen çocukların ceza sorumlulukları için farklı yaş sınırları belirlenmiştir.

1.3.Çocukların Cezai Sorumluluğu

Çocuk suçluluğunun nedenleri ve buna karşı alınacak önlemlerin etkinliğinin yanında çocukların cezai sorumluluklarının belirlenmesi de çocuk ceza adalet sistemi açısından oldukça önemlidir. Çocukların ceza sorumluluğunun belirlenmesi açısından çocukların psiko-sosyal gelişimlerinin değerlendirilmesi ve bununla ilişkili olarak çocuk ceza adaleti sistemi içerisinde genel kuralların belirlenmesi tartışmalı konulardır. Uluslararası mevzuata bakıldığında, BMÇHDS’de ceza sorumluluğunun belirlenmesi açısından sorumluluk yaşına ilişkin açık bir hüküm bulunmadığı görülmektedir. Ancak sözleşmenin 40. maddesinde taraf devletlerin, ceza yasalarının ihlali konusunda asgari bir yaş sınırı belirlemesi gerektiği ayrıca belirlenen yaş sınırı altında kalan çocukların ceza sorumluluklarının olmayacağını kabulü ile bu çocuklar hakkında gerekli önlemlerin alınmasını sağlama yükümlülüğü hüküm altına alınmıştır (BMÇHDS, 1995; md. 40). Diğer yandan, Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında BM Asgari Standart Kuralları’nda (Pekin (Beijing) Kuralları) ceza sorumluluğuna ilişkin asgari yaş sınırının her ülke için çeşitli kültürel ve toplumsal nedenlerle farklılık gösterdiğinden dolayı ortak bir asgari yaş sınırı belirlenmemekle birlikte 4. maddede cezai sorumluluğun alt sınırının “çocuğun duygusal, zihinsel, entelektüel açılarından olgunluğa eriştiği yaştan önce” olmaması gerektiği genel ilke olarak kabul edilmiştir (Pekin (Beijing) Kuralları, 1985). Nitekim sözleşmeye taraf birçok ülkede bu genel ilke çerçevesinde kendi toplumsal yapısına uygun olduğunu kabul ettiği asgari yaş sınırları belirlenmiştir. Örneğin, Oklahoma (ABD), Hindistan, İrlanda, Pakistan, Sudan, ve Hong Kong’da ceza sorumluluğunun başlangıç yaşı 7 olarak belirlenmişken Nevada (ABD), Washington, Kuzey İrlanda, İskoçya’da ceza sorumluluğunun başlangıç yaşı 8’dir. Yine İran (kızlar için) ve Malta’da ceza sorumluluğunun başlangıç yaşı 9 olarak belirlenmişken İngiltere, Galler, Avustralya, Malezya ve Yeni Zelanda’da 10’dur. Yunanistan ve Hollanda’da 12, Fransa, New York (ABD), Illinois (ABD) ve Cezayir’de cezai sorumluluk başlangıç yaşı 13’tür., İtalya, İspanya, Teksas (ABD), Bulgaristan, Macaristan ve Japonya’da başlangıç yaşı 14’ken, Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç ve İran’da (erkekler için) 15’tir. Polonya, Portekiz ve Arjantin’de ise ceza sorumluluk

yaşı 16'dır. Son olarak Belçika, Panama, Brezilya ve Lüksemburg'da cezai sorumluluk yaşı 18 olarak kabul edilmiştir (Ceza Sorumluluğunun Değerlendirilmesi Rehberi, 2010: 1).

Ülkemizde ise TCK'nın 31. maddesinde yer alan düzenlemeye göre cezai sorumluluğun başlangıç sınırı 12 yaş olarak kabul edilmekle birlikte cezai sorumluluk 0-12, 12-15 ve 15-18 olmak üzere üç gruba ayrılarak değerlendirilmektedir (TCK, 2004: md.31). Maddede yer alan düzenlemeye göre 12 yaşının altında olan ve 15 yaşından küçük olan sağır ve dilsiz çocukların cezai sorumlulukları yoktur. Bu nedenle bu çocuklar hakkında hiçbir şekilde ceza sorumluluğunun bulunup bulunmadığına ilişkin inceleme yapılmamaktadır. Madde gerekçesinde de; 12 yaşın altındaki çocukların gelişim sürecinde algılama yeteneklerinin ve iradelerinin henüz tam anlamıyla gelişmediğinden bu çocuklar hakkında ceza yaptırımını uygulanmasının onları topluma kazandırmak yerine psikolojik gelişimleri üzerinde olumsuz etkiler meydana getirebileceği vurgulanmış bu nedenle de sadece koruyucu ve eğitici nitelikte olan güvenlik tedbirlerine başvurulabileceği belirtilmiştir (Sözür, vd., 2017; 163).

12-15 yaş grubu çocuklar için ise kanunda ikili bir ayrıma gidilmiştir. Bu ayrımın temelinde yatan gerekçe ise çocuğun işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmiş olup olmadığıdır. Zira, madde gerekçesinde açıklandığı üzere bu yaş kategorisinde yer alan çocukların genellikle işledikleri fiilin bir haksızlık oluşturduklarını bilmelerine rağmen bazı durumlarda fiili işlemekten kendilerini alıkoyamadığını ve bazı davranışlar açısından iradelerine yeterince hakim olamadıkları kabul edilmektedir Bu nedenle fiili işlediği sırada 12 yaşını doldurmuş olup 15 yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumlulukları; çocuğun içinde bulunduğu aile koşulları, sosyal ve ekonomik koşulları ile psikolojik ve eğitim durumu hakkında uzman kişilerce hazırlanan rapor dikkate alınarak çocuk hakimi tarafından tespit edilir (Sözür, vd., 2017; 163). Yapılan değerlendirme sonucunda bu kategoride yer alan çocuğun fiilin anlam ve sonuçlarını algılayamadığı ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin

yeterince gelişmemiş olduğu kanaatine varılırsa cezai sorumluluğu bulunmayacaktır. Ancak bu çocuklar hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunacaktır.

Diğer yandan yine aynı kategoride yer almakla birlikte işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneği gelişmiş olduğu kabul edilen çocuklar bakımından ise cezai sorumluluklarının varlığının kabul edildiği ve işledikleri suç ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on iki yıldan on beş yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde dokuz yıldan on bir yıla kadar hapis cezası verilebileceği hüküm altına alınmıştır Diğer cezaların mevcut olması halinde de bu cezaların yarısı indirilmekte ve bu halde her fiil için verilecek hapis cezası en fazla yedi yıl olabilmektedir (TCK, 2004: md. 31/2).

Son olarak 15-18 yaş grubundaki çocuklar için yapılan düzenleme incelenecek olursa, kanunda açıkça 15 yaşını doldurmuş olmakla birlikte 18 yaşını doldurmamış olan çocuklar ile 18 yaşını doldurmuş ancak 21 yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsizlerin cezai sorumlulukları olduğunun kabul edildiği görülmektedir. Bu nedenle Kanun koyucu bu kişilerin işledikleri suçlar bakımından “irade yeteneklerinin zayıf olduğunu ve azalmış kusur yeteneğine sahip” olduklarını kabul etmektedir (Sözür, vd., 2017; 164). Bu nedenle bu kategoriye giren kişiler hakkında indirilmiş cezaya hükmedilmektedir. Kanunda yer alan düzenlemeye göre; bu kategoriye giren kişiler hakkında, “....İşledikleri suç, ağırlaştırılmış, müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on sekiz yıldan yirmi dört yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on iki yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların üçte biri indirilir ve bu hâlde her fiil için verilecek hapis cezası on iki yıldan fazla olamaz.” (TCK, 2004: md.31/3).

2. Kuraldışı Davranış

2.1.Kuraldışı Davranış Kavramı

Toplumsal düzenin sağlanabilmesi için toplumun parçası olan bireylere ne yapmaları veya ne yapmamaları gerektiğini bildiren normlar vardır. Toplumun büyük bir kesimi tarafından kabul edilen normlara aykırı davranma genel olarak din, ahlak

ve gelenek tarafından özel olarak da hukuk tarafından kontrol edilir (Işıқтаç, 2006: 60). Toplumsal olarak kabul edilmiş normları ihlal eden davranışlara “sapma” davranışı denilmektedir (Sokullu/Akıncı, 2016:38). Dolayısıyla suç kavramı sapma davranışın ancak bir kısmını açıklamaya yardımcı olmaktadır. Diğer bir ifade ile toplumsal normlara aykırılık sapma davranışını oluşturmaktadır ancak her sapma davranışı suç oluşturmamaktadır (Sokullu/Akıncı, 2016:41). Zira, toplumsal olarak kabul edilip, hukuk düzeni tarafından açıkça hüküm altına alınmış ve ihlal edildiğinde cezai yaptırımlar uygulanan fiiller suç olarak tanımlanmaktadır (Dönmezer, 1994:47). Bu durumda işlendiği zaman kanunlarda açıkça cezai yaptırıma bağlanmamış fiiller anti sosyal olsalar bile cezalandırılmamaktadırlar (Toroslu, 2019:39). Dolayısıyla suç denildiğinde akla ilk gelen yasal düzenlemeler ve bu düzenlemeler çerçevesinde oluşturulmuş cezai yaptırımlar olmaktadır.

Anlatılanlar ışığında hukukçular için suç kavramının açık ve kesin bir anlamı vardır ancak Kriminoloji alanında aynı kavramlar için bu derece bir kesinlik mevcut değildir (Dönmezer, 1994:45). Kriminoloji alanında suç kavramı yalnızca, kanun koyucu tarafından seçilmiş ve ceza müeyyidesi ile karşılanmış olması bakımından sapma davranışından farklılık göstermektedir ve bu nedenle suç davranışını incelemeye çalışan kriminologların hukukçular tarafından tanımlanan suç kavramı yerine toplum normlarını ihlal eden sapma davranışı kavramını da kullanarak kendi tanımlarını oluşturma yolunu tercih ettiği de görülmektedir (Dönmezer, 1994:47-48). Bu çalışma kapsamında incelenmiş olan gelişimsel yaşam boyu kriminoloji alanı da suç kavramı için yeni bir tanımlama yapmamakla birlikte suç davranışının oluşumunun incelenmesi için bu davranışın habercileri olduğu düşünülen sapma davranışlarının da incelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Zira gelişimsel yaşam boyu perspektifine göre çocuk suçluluğu alanında yapılan çalışmalar bir çocuğun erken yaşta sapma davranışı veya suç davranışı sergilemeye başlamasının, ileride ciddi suç davranışlarında bulunma ve uzun bir suç kariyeri geliştirme ihtimalini o kadar fazla arttırdığını ortaya koymuştur (Farrington, 2004:690, Lipsey & Derzon, 1998:92). Bu nedenle de suçun bir anda ortaya çıkan bir davranış olmadığı kabul edilmektedir. Nitekim, ceza hukuku kapsamında suç olarak kabul edilen davranışın öncesinde yalan söyleme, mala zarar verme, okuldan kaçma, hayvanlara zarar verme,

okulda zorbalık yapma gibi sapma davranışları, ergenlikte ehliyetsiz araba kullanmak, aşırı alkol tüketimi gibi sapma davranışlarına bu davranışlar da yetişkinlikte evde eşe ve çocuğa şiddet uygulama gibi davranışlara doğru gelişim gösterdiği ifade edilmektedir (Farrington, 1997;2002 akt. Topçuoğlu, 2014a:374). Dolayısıyla suç kavramı ile sapma davranışı kavramı arasında sıkı bir bağ olduğu ve suç kavramının incelenebilmesi ve nedenlerinin anlaşılabilmesi için sapma davranışı kavramının da incelenmesi gerektiği kabul edilmektedir (Topçuoğlu, 2014a:374). Çocuk Suçluluğunun gelişimsel yaşam boyu kriminoloji teorileri kapsamında gelişim gösterdiği ve suç davranışı küçüklükte toplum tarafından hoş görülme, kabul edilmeyen sapma davranışının gelişmiş hali olarak kabul edildiğinde literatürde sıklıkla “kuraldışı davranış”, “anti sosyal davranış”, “sapma davranış”, kavramları ile karşılaşılmaktadır. Bu durum farklı disiplin alanlarının benzer davranışlara farklı bakış açıları ile bakmaları ve benzer davranışlara farklı isimlendirmeler yapmaları nedeniyle oluşmaktadır (Ünal, 2010b:12-13). Nitekim hukukçular tarafından toplumsal normlara aykırı davranışlar için “sapma davranış”, cezai müeyyide uygulanan davranışlar için “suç” kavramı kullanılırken, sosyal psikoloji alanında hem cezai müeyyide uygulanan davranışlar hem de toplumsal normlara aykırı davranışlar “kuraldışı davranış” kavramı ile ifade edilmekte, psikiyatri alanında ise yine aynı davranışlar “davranım bozukluğu veya “anti sosyal davranış” kavramları ile ifade edilebilmektedir. Bu durum disiplinler arası çalışmalarda doğru kavramın kullanılması açısından sorun oluşturabilmektedir. Örneğin Topçuoğlu(2021:15) kuraldışı davranış kavramını; “resmi sosyal kontrol mercileri tarafından tespit edilmeleri durumunda kişinin cezai yaptırıma maruz kalmasıyla sonuçlanabilecek davranışlar” olarak tanımlamaktadır. Aynı şekilde Kaner (2001:79-80) tarafından da Kural dışı davranışlar; resmî kurumlara yansımaya ancak tespit edilmiş olsa suç olarak nitelendirilerek çocuğu resmi makamlar önüne getirecek davranışlar olarak tanımlanmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta; suç davranışının resmi makamlar tarafından tespit edilememiş olmasının o davranışın suç vasfını değiştirmedir. Söz konusu davranış tespit edilemese dahi suç oluşturmaya devam edecektir. Bu davranışın tespit edilememiş olması nedeniyle tespit edilemeyen davranışlar için literatürde yeni bir kavram oluşturulmasının da ciddi anlamda tartışmalı bir mesele olması gerektiği belirtilmelidir. Bu nedenle kanunlar tarafından

cezai müeyyidelere bağlanmış olan davranışlar bakımından tespit edilmiş olsun veya olmasın “suç” kavramının kullanılması bunun haricinde suç oluşturmayan yani cezai müeyyide uygulanmayan toplumsal normlara aykırı davranışlar için de genel olarak “sapma davranışı” kavramının kullanılmasının daha doğru bir tercih olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle çalışma kapsamında “kural dışı davranış”, “anti sosyal davranış” veya “problemli davranış” ifadelerinin kullanılması halinde bu kavramların hem suç kavramını hem de suç oluşturmayan diğer sapma davranışları kavramını karşıladığının dikkate alınması gerekmektedir.

Bu çalışma kapsamında toplumsal normlara aykırı davranışlar için kullanılacak kavramlar literatürde kuraldışı, problemli, suç, sapma, anti sosyal ve riskli davranış gibi farklı isimlerle adlandırılmaktadır (Yüksel/Şahin, 2015:313). Ülkemizdeki literatüre bakıldığında çocukların kendi bildirimlerine dayanarak ölçülen suç ve sapma davranışları genellikle “kuraldışı davranış” kavramıyla ifade edilmektedir. Bu nedenle çalışmanın başında bu kavramın tanımlanması ve suç ile ilişkisinin ortaya konulması gerekmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere Kaner (2001:79-80) tarafından kural dışı davranışlar; resmî kurumlara yansımayan ancak tespit edilmiş olsa suç olarak nitelendirilerek çocuğu resmi makamlar önüne getirecek davranışlar olarak tanımlanmıştır. Ayrıca Kaner (2001) çocukların kendi bildirimlerine dayalı kural dışı davranışları tespit edip ölçebilmek amacıyla “Kural Dışı Davranış Ölçeği” geliştirmiştir (Ek-1).

Kaner (2001)’e göre bu suç işleme riski olan gençlerin ve onları suç davranışına yönelten risk etkenlerinin belirlenmesi bu çocukların ileriki yaşlarda suç kariyerine sahip olmalarının önüne geçilmesinde önemli bir etkiye sahip olacaktır. Zira potansiyel olarak suç davranışı sergileme riskine sahip olan gençler önceden tespit edilebilecek ve onları suç davranışa yönelten etkenlere müdahale edilerek suç davranışı sergileme riski ortadan kaldırılabilecektir. Nitekim yine Kaner’ in (2001: 80) belirtmiş olduğu üzere suç ile mücadelede suç davranışının ortaya çıkmasından önce yapılacak müdahaleler için zaman ve para harcamak suç davranışı ortaya çıktıktan sonra o davranışı gerçekleştiren kişinin toplumsallaştırılması için harcanacak zaman ve paradan daha değerli ve daha etkili olacaktır. Kaldı ki suç

davranışı ortaya çıktıktan sonra bu davranıştan zarar görenlerin de bulunabildiği ve bu nedenle davranış sergilenmeden müdahale edilmesinin; gerçekleşecek davranıştan zarar görecektir veya görebilecek potansiyel kişilerin bulunduğu ve bunların da zararlarının giderilmesi için ekstra zaman ve para harcanması gerektiği hususunun, zaman ve para konusu bakımından fayda/zarar değerlendirilmesi noktasında ele alınması gereken önemli bir husus olduğu dikkate alınmalıdır.

Kaner (2001) tarafından hazırlanmış ve aşağıda tablo halinde sunulmuş olan Suç Davranışı Ölçeği veya diğer adıyla Kural Dışı Davranış Ölçeği 38 maddeden oluşmakta ve 9 alt ölçek (okul kurallarına aykırı davranmak, ciddi hırsızlık, öfkeyi kontrol edememek ve kavgaya etmek, hafif hırsızlık, dikkat çekici tahripçilik, başkalarını kandırmak, uyuşturucu ve şiddet suçu, binalara zarar vermek, kopya çekmek) 9 alt ölçek içermektedir.

Her ne kadar bu ölçek çocukların kural dışı davranışlarının ölçülmesi için geliştirilmiş olsa da ölçekte yer alan maddelerin kural dışı davranış kavramı için yapılan tanıma uygun olup olmadığının da incelenmesi gerekmektedir. Kaner (2001:79-80) tarafından da kural dışı davranışlar; resmi kurumlara yansımaya ancak tespit edilmiş olsa suç olarak nitelendirilerek çocuğu resmi makamlar önüne getirecek davranışlar olarak tanımlanmıştır. Ancak aşağıdaki ölçekte yer alan maddelere bakıldığında bu maddelerinin tamamının hukuk düzeni tarafından cezai müeyyidelere bağlanmış davranışlar olduğu söylenememektedir. Zira ankette yer alan “okul zamanında sokaklarda başı boş gezmek, okul zamanında pastane, kahve, atari salonu ve benzeri yerlerde vakit geçirmek, ağaçlara sivri bir nesneyle yazı yazmak vb. davranışların ancak sapma davranışı olabileceği buna karşılık herhangi bir suç davranışı oluşturmadığı dikkate alınmalıdır. Bu durumda söz konusu ölçeğin tespit edilemeyen suç davranışlarını çocukların bildirim yoluyla tespit ettiğini kabul etmek hatalı bir yaklaşım olacaktır. Bu nedenle ölçeğin çocukların bildirimlerine dayalı olarak hem sapma davranışlarını hem de bazı suç davranışlarını tespit etmeye yönelik olduğunu kabul etmek kavramların ve içeriklerinin tanımlanması bakımından daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Bununla birlikte Ek-1’de yer alan ölçekte kural dışı davranış olarak belirlenmiş davranışların, psikiyatri alanındaki Davranım Bozukluğu probleminin tanıları ile de örtüştüğü görülmektedir (Bal, 2010:11). Davranım bozukluğu; başkalarının haklarının ihlal edildiği, hukuk kurallarının yok sayıldığı bir davranış bozukluğudur (Kırçelli/Ergül, 2011:4). Amerikan Psikiyatri Birliği (American Psychiatric Association, APA) tarafından hazırlanan ve “Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM)” olarak adlandırılmakla birlikte tüm dünyada Ruhsal Bozuklukların Tanısal Ve İstatistiksel El Kitabı olarak kullanılmakta olan rehberin 2013 yılında yayımlanan son baskısı DSM-V’te yer alan tanı ölçütleri (Ek-2) incelendiğinde, insanlar ve hayvanlara karşı saldırganlık, hırsızlık, başkalarının eşyalarına zarar verme, dolandırıcılık, kuralları büyük ölçüde çiğneme gibi ana başlıklar altında toplanan davranışları yineleyici bir şekilde ve sürekli olarak sergileyen ergenlerin davranım bozukluğu problemi ile karşı karşıya olduğu belirtilmektedir (APA, 2013: 226-227). Söz konusu rehberde yer alan açıklamalara göre Davranım Bozukluğu; aşağıda belirtilmiş olan tabloda yer alan 15 tanı ölçütünden en az üçünün ve en az bir tanı ölçütünün geçmişte kalan son altı ay içinde çocukta bulunması ile kendini gösteren bir davranış örüntüsüdür (APA, 2013: 226-227). Ek-2’de yer alan ölçek maddelerinden de açıkça görülebileceği üzere burada da birtakım maddeler suç davranışını oluştururken kalan diğer maddeler sapma davranışı olarak adlandırılmalıdır.

Ek-2’de yer alan tablodan da detaylıca görüleceği üzere Davranım Bozukluğu tanısı olarak belirlenen kriterler Kaner (2001) tarafından geliştirilen ve Ek-1’de yer alan Kural Dışı Davranış Ölçeği ile de oldukça benzerlik göstermektedir. Yapılan araştırmalar davranım bozukluğu tanısı konmuş ergenlerin hepsinin olmasa da bir kısmının yetişkinlik hayatının problemli olabildiğini ve bu kişilerin yine gelecekte suç veya alkol ve madde bağımlılığı ile karşı karşıya kalabildiklerini göstermektedir (Kırçelli/Ergül, 2011:15). Bu nedenle çocuk suçluluğu alanında, suçun risk faktörlerinin araştırıldığı çalışmalarda yalnızca resmi istatistiklere yansımış olaylar ve suça sürüklenen çocuklar değil aynı zamanda suç davranışının öngörücüsü olduğu kabul edilen sapma davranışlarının da incelenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda mevcut çalışma da çocuk suçluluğunu daha geniş bir perspektiften inceleme

amacıyla oluşturulduğu için resmi kurumlara yansımayan ancak tespit edilmiş olsa suç olarak nitelendirilerek çocuğu resmi makamlar önüne getirecek davranışlar ile suç davranışlarının öngörücüsü olan sapma davranışlarına ilişkin olarak Davranım Bozukluğu kavramı da değerlendirmeye alınmıştır. Zira, kural dışı veya anti sosyal olarak görülen; madde bağımlılığı, okula gitmeme/okuldan kaçma, riskli cinsel davranışlar (korunmasız ilişki), alkollü araç kullanımı, şiddete yönelim, yalan söyleme, anti sosyal vb. davranışlar çocuğun olağan başarılı gelişimini, kendisinden beklenen sorumlulukları almasını, yetişkinlik seviyesine ulaşmasını tehlikeye sokan ve onu toplumsal normlardan uzaklaştıran davranışlardır (Jessor, 1991:598). Nitekim çocuğu toplumsal normlardan uzaklaştıran sapma davranışları süreklilik arz etmeye başladığında ve bu davranışlar gelişim göstermeye başladığında çocuk yalnızca toplumsal normlara aykırı davranan bir birey olmanın ötesinde suça sürüklenmiş bir çocuk olma durumu ile de karşı karşıya kalabilecektir.

2.2.Suç ve Kuraldışı Davranış İlişkisi

Literatürde resmi suç kaydı ile kural dışı davranışlar farklı araştırma alanları olarak kabul görmektedir. Bu nedenle çocuk suçluluğunun risk etkenleri ile ilgilenen araştırmacılar genellikle çocuk suçluluğu kavramını yalnızca ceza adaleti sistemi ile karşı karşıya kalmış olan çocukları inceleyerek açıklamaya çalışmaktadırlar. Hal böyle olunca suç kavramı hakkında yapılan her türlü çalışmada da resmi kayıtlara odaklanılmaktadır. Ancak konu suç ile mücadeleyle geldiğinde ve suçun risk faktörlerinin ortaya konulması gerektiğinde yalnızca resmi suç verilerine (adli makam ve polis istatistikleri) odaklanmak yeterli olmamaktadır. Zira, yalnızca mevcut olan yasal düzenlemeler kapsamında adalet sistemi önüne getirilen olaylar incelemeye alındığında geride “siyah sayılar” adı verilen koca bir bilinmezlik kalmaktadır. Siyah sayılar, resmi suç istatistiklerinde yer almamış, hala gizli kalan, bir şekilde resmi makamların önüne hiç gelmemiş veya getirilmemiş suçları ifade eder (Dönmezer, 1994:30). Siyah sayıların varlığı gerçek suçluluğun hiçbir zaman tam anlamıyla ortaya konulamamasına neden olmaktadır. Örneğin, günümüzde oldukça büyük yankı uyandıran aile içi şiddet olaylarının çoğunun hala çeşitli nedenlerle resmi kurumlar önüne getirilmediği bilinmektedir (Sokullu/Akıncı,

2016:81-82). Benzer şekilde trafik kurallarına uyulmaması nedeniyle her gün yüzlerce suç meydana gelse de ne yazık ki hepsinin resmi makamlarca tespiti mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla suçluluğun risk etkenlerine ilişkin yapılacak olan çalışmalarda siyah sayıların dikkate alınarak analizlerin yapılması gerekmektedir. Uygulamada en sık karşılaşılan durum resmi istatistik verileri ile suçluların sosyo-demografik özelliklerinin karşılaştırılarak bunlar arasında bir nedensellik bağı kurulmaya çalışılmasıdır (Dönmezer, 1994:32-33; Bkz: Karabulut, 2006; Çakır, 2013; Küçükyılmaz, 2018; Kart, 2012). Ancak buradaki problem mevcut ilişkinin tamamen farklı sebeplerden dolayı var olması ve yapılan analizlerin bu farklı sebepleri ortaya koymada yetersiz kalmasıdır. Örneğin, yalnızca suça sürüklenen çocuklar üzerinde yapılan inceleme ile sosyo-ekonomik düzey düşüklüğünün çocuk suçluluğunu arttırıcı bir etkiye sahip olduğunu söylemek doğru bir tespit değildir. Zira, böylesi bir araştırmada sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan ancak suça sürüklenmemiş çocuklar kapsam dışında tutulduğundan gerçek durum tam anlamıyla açıklanamayacaktır. Bununla birlikte, resmi istatistiklerdeki suç oranlarının artmış olması gerçek anlamda suç oranlarının artmış olduğu sonucunu doğurmayabilir. Bu durum polisin daha önce üzerine düşmediği suçları artık dikkate alıp daha özenli davranarak adli merciler önüne getirmesinden kaynaklı veya toplumsal bilincin artması ile bireylerin suçu ihbar etme durumlarında artış meydana gelmesinden kaynaklı olabilmektedir. Hal böyle olunca artık resmi istatistiklerin gerçek suç oranlarını ve suç davranışının risk etkenlerini açıklamada tek başına yetersiz olduğu görüşü kabul edilmektedir (Dönmezer, 1994:36).

Diğer yandan suç davranışının nedenlerinin tam olarak ortaya konulamamasının tek nedeni de siyah sayıların yani tespit edilemeyen suç davranışlarının bulunması değildir. Zira, Güler'in de (2010: 369) ifade ettiği gibi; suç işleme davranışına giden süreç oldukça uzun bir sürede gelişir ve özellikle bir çocuğun suça sürüklenmiş olması onun farklı evrelerden geçerek bu noktaya geldiğini göstermektedir. Dolayısıyla suçun nedenlerinin ortaya konulmaya çalışıldığı çalışmalarda salt suça sürüklenen çocuklar üzerinden analizler yapmak, bu suça sürüklenmeden önceki koşullarını sapma davranışlarını ve hatta hiç suça sürüklenmemiş çocukların koşullarını değerlendirmeye almamak yanlış sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Böylesi bir yaklaşımda sapma davranışı ile suç davranışı arasındaki ilişki göz ardı edilmiş olmaktadır. Nitekim, yapılan araştırmalar çocuğun suç davranışını sergilemeden çok önce böyle bir davranışı sergileyeceğinin sinyallerini gösterebildiğini ortaya koymuştur. (Güler, 2010: 369)

Çocuk suçluluğunun incelendiği çalışmalarda da resmi suç istatistiklerine yansımayan suç davranışlarını veya bunlarla ilişkili sapma oluşturan ya da oluşturmayan davranışlarını ortaya koyabilmek adına resmi istatistiklerin yanında çocukların bildirimlerine dayalı farklı ölçekler geliştirilmiştir (Bkz: Kutlu & Aydın: 2010 (Akran Zorbalığı Ölçeği); Buss ve Perry: 1992 akt: Demirtaş/Madran, H., A.: 2012 (Saldırganlık Ölçeği); Spielberg, 1988 akt: Özer, 2014 (Öfke İfade Tarzı Ölçeği); Gençtanırım, 2014 (Riskli Davranışlar Ölçeği); Kaner, 2001 (Kuraldışı Davranış Ölçeği)). Ancak bu ölçeklerin her biri içerisinde yer alan soruların hangi tür davranışlara ilişkin olduğu da yapılacak çalışmalarda ayrı ayrı incelenmelidir. Zira yukarıdaki bölümlerde anlatıldığı üzere yapılan tanımlamalar ile ölçülen kavram arasında uyumsuzluklar söz konusu olabilmektedir. Bu durumda literatürde kavram karmaşası oluşmasında neden olabilmektedir. Örneğin Topçuoğlu (2021: 149) gençlerin kuraldışı davranışlarındaki cinsiyet farklılıklarını incelediği çalışmasında kuraldışı davranış kavramını resmi makamlarca tespit edilmemiş, tespit edilmiş olsa kişinin cezai yaptırımla karşı karşıya kalmasına sebebiyet verecek davranışlar olarak tanımlamıştır. Bu çalışma kapsamında belirlenen davranışlar gerçekten de tanıma uygun davranışlardır ancak Kaner (2001) tarafından oluşturulan Kural Dışı Davranış Ölçeği çalışma içerisinde belirlenen tanıma uygun bir ölçek değildir zira yukarıda detaylı bir şekilde izah edildiği üzere içerisinde suç davranışı olmayan ancak ve ancak sapma olarak nitelendirilebilecek davranışların da yer aldığı görülmektedir. Bu nedenle literatürde sapma, kural dışı davranış, anti sosyal, problemli, riskli davranışlar arasında bir kavram birliği olmadığı için mevcut çalışma kapsamında toplumsal normlara aykırı davranış için “sapma davranışı” kavramı, ceza müeyyidesi ile yaptırım altına alınmış olan davranışlar için de tespit edilmiş olsun veya olmasın “suç” kavramı kullanılacaktır. Dolayısıyla mevcut sistematik derleme kapsamında ele alınan çocuk suçluluğu kavramı ile yalnızca resmi verilere yansıyan suçluluk değil aynı zamanda çocuk adalet sistemi tarafından tespit edilememiş olan suçluluk

ve aynı zamanda çocuk suç davranışlarının öngörücüsü olduğu kabul edilen sapma davranışları da incelemeye alınacaktır.

3. Çocuk Suçluluğu ve Risk Faktörleri

Çocuk suçluluğundaki risk faktörlerinin neler olduğu konusuna değinmeden önce risk faktörü kavramından ne anlaşılması gerektiği, neden önemli olduğu ve arkasında yatan teorilerin genel hatlarının neler olduğunun açıklanması gerekmektedir. Bu bölümde öncelikle risk faktörü çalışmalarının temelini oluşturan teoriler kısaca ele alınacak olup sonrasında risk faktörlerinin içeriği kapsamlı olarak incelenecektir.

3.1. Gelişimsel Yaşam Boyu Kriminoloji Teorileri

Kriminoloji alanı uzun yıllardır suçu ve suç ile ilgili olabilecek her şeyi çok geniş bir perspektiften incelemeye devam etmektedir. Suçu çok boyutlu olarak ele alan kriminolojide suç ve nedenleri üzerine geçmişten bugüne sayısız teori üretilmiş ve üretilmeye de devam etmektedir. Örneğin, biyolojik temelli teoriler, bireylerdeki genetik, fizyolojik ve yapısal farklılıkların suç davranışına neden olduğunu ileri sürerken, suçu ve nedenlerini sosyolojik açıdan açıklamaya çalışan teoriler suçun toplumsal yapıdaki farklılıklardan kaynaklandığını ileri sürmektedir. Ayrıca suçun öğrenilen bir davranış olduğunu ileri süren çeşitli kontrol ve öğrenme teorileri de bulunmaktadır (Sokullu/Akıncı, 2016) Bununla birlikte 1990'lı yıllarda suç üzerine hazırlanan boylamsal çalışmaların ortaya koyduğu veriler ışığında gelişimsel perspektif de önem kazanmaya başlamıştır (Farrington, 2003a :222). Gelişimsel kriminoloji alanı temelde suçluluğun ve sapma davranışının ilk ortaya çıktığı ana odaklanmaktadır (Loeber & Le Blanc, 1990:377). Alanın en önemli araştırmacılarından biri olan Farrington tarafından (2003a:221) gelişimsel ve yaşam boyu kriminoloji olarak adlandırılan bu alan; suç ve sapma davranışının gelişimi, farklı yaşlardaki risk faktörleri ve yaşam olaylarının bireyin gelişim süreci üzerindeki etkisi olmak üzere üç ana konuyla ilgilenmektedir. Alana yönelik yapılan çalışmalarda bu temel konuların açıklanabilmesi için özellikle bireyin zaman içerisindeki değişimlerinin izlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Farrington 2006:2). Bireyin gelişiminin zaman içerisinde takip edilmesi ile sapma davranışının

ilk sergilendiği andaki olaylar ve etkenler tespit edilerek davranış ile etrafındaki olaylar ve etkenler arasında ilişki ortaya konmaya çalışılmaktadır. Böylece temelde bireyin söz konusu davranışı neden sergilediği veya hangi etkenlerin onu bu davranışı sergilemeye yönlendirildiği tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Gelişimsel ve yaşam boyu kriminoloji perspektifinde hazırlanmış birden fazla sayıda teori vardır ve bu teoriler aslında aynı temel sonuçları farklı şekillerde açıklamaya çalışmaktadırlar (Bkz: Catalano & Hawkins, 1996; Laub & Sampson, 1993; Moffit, 1993; Loeber & Le Blanc, 1990; Farrington, 2003a). Bu çalışma kapsamında teorileri ayrı ayrı açıklamak yerine aslında hepsinin açıklamaya çalıştığı sonuçlara odaklanılacaktır. Zira çalışmanın temel amacı bu sonuçları meydana getiren faktörlerin Türkiye'deki çalışmalarda da mevcut olup olmadığını ortaya koyabilmektir. Farrington (2003a: 223-224) mevcut olan ampirik çalışmaların sonuçlarını bir araya getirerek herhangi bir gelişimsel kriminoloji teorisinin açıklaması beklenen 10 temel sonucu şu şekilde sıralamıştır;

- Suç davranışının sıklığı zirvesini 15-19 yaş aralığında gösterir.
- Suç davranışını en erken sergileme yaşı 8-14 yaş aralığıdır ve suç davranışını bırakma yaşı da 19-20 yaş aralığıdır.
- Erken yaşta suç davranışı sergilemeye başlamak uzun bir suç kariyerinin ve çok sayıda suç işlemiş olmanın öngörücüsüdür.
- Çocukluktan yetişkinlik dönemine kadar suç ve sapma davranışlarında belirgin bir süreklilik vardır.
- Kronik suçlu olarak adlandırılan küçük bir grup bütün suçların büyük bir çoğunluğunu işlemektedir.
- Suçluları suç türlerine göre çocukluktan yetişkinliğe kadar ayırt edemezsiniz.
- Suç olarak tanımlanan davranışlar aslında anti sosyal davranış sendromunun bir parçasıdır.
- Birçok suçlu 20'li yaşlarına kadar başkaları ile birlikte suç işler ancak 20 yaşından sonra yalnız suç işleme eğilimi sergiler.

- 20'li yaşlara kadar suç işleme nedenleri oldukça değişkenlik gösterir ancak 20'li yaşlardan sonra fayda sağlanmasına ilişkin nedenler daha ağır basar.
- Farklı türlerdeki suçlara başlama yaşı da farklılık gösterir. Örneğin, çocuklar mağazalardan eşya çalma suçunu işlemeye konut hırsızlığı suçuna kıyasla daha erken yaşta başlarlar.

Bu ve buna benzer sonuçların meydana gelmesine neden olan faktörlerin açıklanması tüm gelişimsel ve yaşam boyu kriminoloji teorilerinin temel hedefidir. Zira, bu sonuçları meydana getiren faktörlerin belirlenmesi ile suçluluğun nedenleri ile suçlu kariyerinin izlediği yol daha anlaşılabilir olmakla birlikte suçun önlenmesi ve suçluların yeniden topluma kazandırılması için çeşitli etkin müdahale programlarının geliştirilmesi kolaylaştırılmaya çalışılmaktadır (Loeber & Le Blanc 1990:375). Yapılan çalışmalar, gelişimsel kriminoloji çerçevesinde açıklanan risk faktörlerine dayalı hazırlanan müdahale modellerinin en faydalı ve en etkin müdahale modelleri olduğunu ortaya koymaktadır (Farrington, 2003a). Dolayısıyla gelişimsel kriminoloji perspektifinden bireyin hayatın olağan akışı içerisinde incelenmesinin hem suçun açıklanması hem de önlenmesi noktasında göz ardı edilemez bir etkinliği vardır. Bu durumda gelişimsel kriminolojinin temel hedefi olan risk faktörü kavramının ne olduğu, bu faktörlerin nasıl belirlendiği konularının da irdelenmesi gerekmektedir.

3.2.Risk Faktörü Kavramı

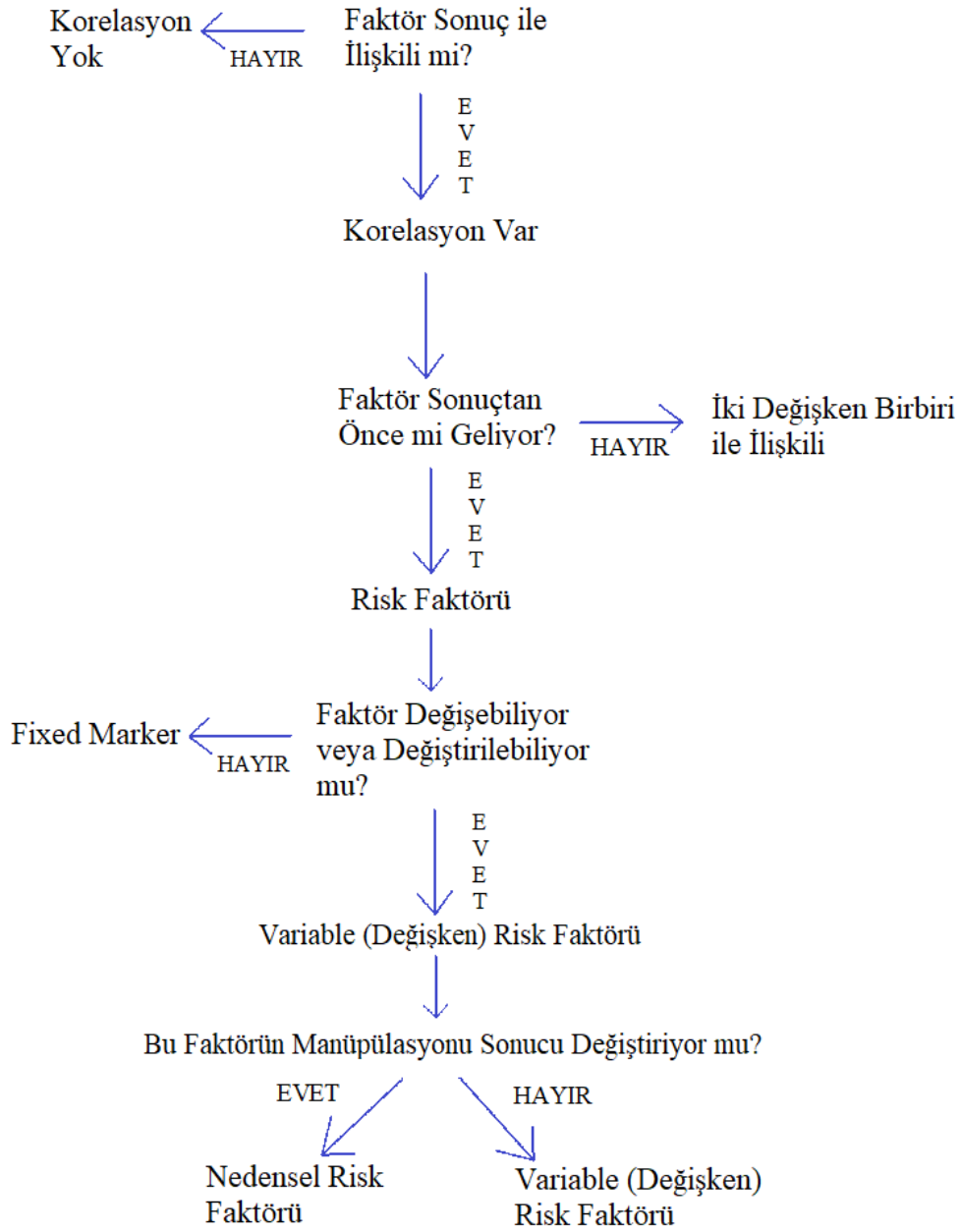
Kriminoloji alanında risk faktörleri; mevcut olduğu bireyi popülasyondaki diğer bireylerden ayıran ve onun sapma veya suç davranışı sergilemesine etken veya neden olan değişkenler olarak tanımlanmaktadır (Arthur, vd., 2002:576; Kraemer, vd., 1997:338). Örneğin, işsizlik, düşük sosyo-ekonomik durum, madde kullanımı gibi faktörler Türkiye’de çoğunlukla suçun nedenleri olarak gösterilen risk faktörleridir (Bkz: Turan, 2012; Temür, 2012, Gönültaş, 2009). Ancak her risk faktörünün suçun veya sapma davranışın nedeni olduğunu söylemek mümkün değildir (Farrington, 2006:5). Birçok risk faktörü birbiriyle karmaşık bir ilişki

içerisindedir bu nedenle hangilerinin suçun veya sapma davranışının bağımsız göstergeleri olduğunu belirlemek gerekmektedir. Herhangi bir risk faktörünün suçun ve sapma davranışının bir göstergesi mi yoksa olası bir nedeni mi olduğuna karar vermek oldukça zordur. Örneğin, aşırı alkol tüketimi ve işsizlik anti sosyal kişiliğin bir göstergesi midir yoksa bu faktörler bireyi anti sosyal mi yapar? Veya, birey suçlu arkadaş çevresine sahip olduğu için mi suç işler yoksa suç işlediği için mi suçlu bireylerden oluşan arkadaş çevresine sahip olur?(Farrington, 2006:5). Her ne kadar bir risk faktörünün gösterge mi yoksa nedensel bir etkiye mi sahip olduğunun belirlenmesi zor olsa da risk odaklı müdahalelerin belirlenmesi noktasında risk faktörlerini sınıflandırmak önem arz eder (Kraemer, vd., 2001:848). Göstergeler ile nedensel risk faktörleri arasındaki ayrım açıkça ortaya konulamazsa müdahale programlarının etkinliği de azalabilecektir. Şöyle ki, eğer suçlu arkadaş grubuna sahip olmanın suç davranışı sergilemek için nedensel bir risk faktörü olduğu kabul edilirse suç davranışının önüne geçebilmek için hazırlanan müdahale programları bireyi suçlu arkadaş çevresinden uzaklaştırmaya yönelik olacaktır. Ancak bireyin suç davranışı sergileme eğiliminin nedensel faktörü sanıldığı gibi suçlu arkadaş çevresine sahip olmak olmayabilir. Birey suç davranışı sergilediği için suçlu arkadaş çevresi edinmiş olabilir. Bu durumda bireyi suçlu arkadaş çevresinden uzaklaştırmaya yönelik bir müdahale programı onun suç davranışı sergilemesinin önüne geçebilecek etkinlikte olmayacaktır. Kraemer ve diğerleri (2001:848) risk araştırmalarında çoğu zaman yanlış sonuçlar elde edilmesinin temel nedeninin korelasyon, risk ve nedensel risk faktörü kavramlarının doğru bir şekilde kullanılmamasından kaynaklı olduğunu belirtmektedir.

Korelasyon kavramı iki değişken arasında bir ilişki olup olmadığını ifade etmektedir. Diğer bir ifade ile, bir değişkenin sonuç değişkeni ile aynı anda meydana gelmesi ve bu iki değişkenin istatistiksel olarak örtüşmesi korelasyonu ifade etmektedir. Buna karşılık risk faktörleri sonuçtan önce gerçekleştiği kabul edilen ve sonucu öngören önceki olayları ifade etmektedirler (Loeber, 1990:4). Nedensel risk faktörleri ise, sonuç değişkeninden önce meydana gelen ve manipüle edildiklerinde sonuç değişkeninde değişimin meydana gelmesine neden olan risk faktörleridir (Kraemer, vd., 2001:848). Bununla birlikte literatürde risk faktörlerinin manipüle

edilip edilememesinden kaynaklı olarak farklı isimlerle adlandırıldığı görülmektedir. Bir risk faktörü (ırk, cinsiyet, doğum yılı vb.) değişkenlik göstermiyor ve manipüle edilemiyorsa bunlara sabit değişken (fixed marker) adı verilmektedir. Buna karşılık kendiliğinden veya herhangi bir müdahale ile değişebilen risk faktörleri değişken (variable) risk faktörü olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca değişkenin manipüle edilip edilemeyeceği henüz test edilmemişse de bu değişkenler değişken (variable) risk faktörleri olarak adlandırılmaktadır. Hiçbir şekilde manipüle edilemeyen risk faktörleri ise değişken (variable) marker olarak adlandırılmaktadır. Ve tüm bu bahsi geçen isimlendirmeler çalışma anındaki özelliklere göre yapılmaktadır (Kraemer, vd., 1997:340). Bu değişkenler arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılması adına aşağıdaki tablo incelenebilir;

Tablo 1. 1Risk Faktörleri İlişkisi

(Kraemer, vd., 1997:341)

Risk faktörleri ile risk faktörlerinin neye göre isimlendirildikleri belirlendikten sonra aradaki nedensellik ilişkisinin ne olduğu ve bu ilişkinin nasıl kurulduğu açıklanmalıdır.

3.2.1. Risk Faktörlerinde Nedensellik

Risk faktörleri ayrıntılı bir şekilde açıklandıktan sonraki süreçte en önemli nokta risk faktörü ile sonuç değişkeni arasındaki nedensellik mekanizmasının açıklanmasıdır. Nedenselliğin ne olduğu günlük hayattan örneklerle daha kolay ifade edilebilmektedir. Örneğin, aracın hasar görmesinin nedeni ona başka bir aracın çarpmış olması olabilir ya da kilo almanın nedeni günlük alınması gereken kalori miktarının çok üzerinde kalori almak olabilir. Bununla birlikte yine günlük hayatta daha karmaşık nedensellik ilişkileri gözlemlenebilmektedir. Örneğin; sınavlarda düşük not almak motivasyonun düşmesine bu durum da daha az çalışmaya ve sonuç olarak daha düşük notlar almaya neden olabilmektedir. Görüldüğü üzere düşük not almak hem neden hem de sonuç olabilmektedir. Diğer yandan düşük not alma ile az çalışma arasındaki ilişki karşılıklı olabilmektedir Düşük not alındığı için az çalışılır, az çalışıldığı için düşük not alınır, yani bu iki durum birbirine neden olabilmektedir (Sadish, vd., 2002:3). Nedenselliğin bu derece karmaşık olmasından kaynaklı olarak kriminoloji alanında da suç ve anti sosyal davranış ile herhangi bir risk faktörü arasındaki nedensellik ilişkisini kurmak kolay olmamaktadır. Örneğin, yetersiz ebeveyn gözetimi ile suç davranışı arasındaki ilişki incelenecek olursa, ilk bakışta suça neden olan temel faktörün yetersiz ebeveyn gözetimi olduğu düşünülebilir ve böylece arada doğrudan bir nedensellik ilişkisi kurulmaya çalışılmaktadır. Ancak kapsamlı bir analiz ile aslında düşük sosyo ekonomik durumun suç ile yetersiz ebeveyn gözetimi arasındaki ilişkiyi etkilediği fark edilebilmektedir. Dolayısıyla düşük ekonomik düzeye sahip olan ailelerin ebeveyn gözetimlerinin yetersiz olduğu bu nedenle suç davranışının ortaya çıktığı sonucuna varılabilmektedir. Görüldüğü üzere, değişkenler arasındaki ilişkiyi kurmak kolay olmamaktadır. Zira değişkenler arası ilişki mevcut olsa dahi bu ilişkinin nedensel olup olmadığını ortaya koyabilmek adına hem değişkenler arası ilişkinin hem de analiz birimlerinin kapsamlı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir.

Nedensellik ilişkisinin kurulabilmesi için üç önemli kriterin yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu kriterler şunlardır;

- Sebep sonuçtan önce gelmelidir.

- Sonuca sadece sebep neden olmalıdır.
- Sebepden sonra sonuç değişkeninde bir değişim gözlemlenmesi gerekir. (Murray, vd., 2009:3; Maxfield & Babbie, 2009:52-53).

Bir risk faktörünün gösterge mi yoksa olası bir neden mi olduğunu belirleyebilmek için atılacak ilk adım risk faktörü değişkeninin sonuç değişkeninden önce gelip gelmediğinin belirlenmesidir (Farrington, 2006:19). Dolayısıyla daha önce bahsedilen korelasyon yani iki değişkenin birbiri ile ilişkisi olması durumu ile risk faktörü kavramı arasındaki temel ayrımın, bağımsız değişkenin zamansal önceliği olduğu söylenebilir. Zira korelasyonun varlığı için bağımsız(sebep) değişkeninin bağımlı(sonuç) değişkeninden önce gelmesi gerekmektedir (Murray, vd., 2009:2-3).

Nedenselliğin ikinci kriterine göre, sonuca sadece sebebin neden olması gerekmektedir. Bu doğrudan içsel geçerlilik kavramı ile ilgilidir. Geçerlilik, araştırmalarda analizlerin sonucunda elde edilen bulguların yaklaşık olarak ne kadar doğru olduğunun ortaya konulmasıdır (Maxfield & Babbie, 2009:53). İçsel geçerlilik ise, bağımlı(sonuç) değişkende gözlemlenen değişimin başka bir etkene bağlı olmadığının bu değişimin yalnızca bağımsız değişkenden kaynaklandığını ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle; aradaki ilişkiyi açıklayan başka bir etkenin var olması durumunda içsel geçerlilikten söz edilemeyecektir (Murray, vd., 2009:5-6). Dolayısıyla mevcut araştırma tasarımı diğer etkenleri ne derece sağlam kontrol ediyorsa, nedenselliğe ilişkin olarak yapılan çıkarımın geçerliliği o derece yüksek olmaktadır. Örneğin; hapis cezasının ertelenmesi uygulamasının etkili olup olmadığının araştırıldığı bir çalışmada, yalnızca hapis cezası alanlar ile hapis cezası ertelenenlerin zaman içerisinde tekrar suç işleyip işlemedikleri kontrol edilerek karşılaştırılmaları ile elde edilecek sonucun içsel geçerliliği zayıf olacaktır. Zira, çalışmada başka etkenlerin suç davranışına etki edip etmediği incelenmezse muhtemelen hapis cezası alanların tekrar suç işleme oranları daha fazla olacaktır (Topçuoğlu, 2016b: 52-54). İçsel geçerliliğin var olabilmesi için bir nedensel ilişki açıklanırken bu nedensel ilişkinin başka hiçbir etkenle açıklanamaması gerekmektedir. Ancak bu örnekte hapis cezası alanlar ile hapis cezası ertelenenler

aynı değildir. Cinsiyet ve yaş olarak farklılık gösterirler ayrıca hapis cezasının ertelenmesi kararının verilmesi TCK madde 51’de düzenlenen koşullara bağlanmıştır (TCK, 2004). Dolayısıyla bu hüküm kanunda belirlenen şartları sağlayan kimselere verilmektedir. İçsel geçerliliğin arttırılabilmesi için hapis cezası ertelenenler ile hapis cezası verilenler arasındaki farkların ortaya konularak bu farkların sonuca etki edip etmedikleri analiz edilmelidir. Aksi takdirde elde edilecek sonuç ile nedensellik ilişkisi kurmak yanlış yorumların yapılmasına neden olacaktır (Topçuoğlu, 2016b: 52-54).

Nedenselliğin üçüncü kriterine göre ise de, sebepten sonra sonuç değişkende bir değişim gözlemlenmesi gerekmektedir (Murray, vd., 2009:3; Maxfield & Babbie, 2009:52-53). Örneğin, tüm diğer etkenlerin kontrol edildiği bir durumda işsizliğin suç davranışına neden olduğu iddia edildiğinde, nedenselliğin üçüncü kriterinin sağlanabiliyor olması için işsizlik değişkeninin suç davranışında bir değişime neden olması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, bireylerin işsiz kalması ile suç davranışı sergileme eğilimleri artmalı veya işsizlerin iş sahibi olması ile suç davranışı sergileme eğilimleri azalmalıdır. Böylece işsizlik doğrudan suç davranışı sergileme üzerinde değişime sebep olabilecektir.

Bağımsız (neden) değişken ile bağımlı (sonuç) değişken arasındaki nedensellik ilişkisinin kriterleri açıklandıktan aradaki nedensel ilişkiyi açıklayan veya değiştirebilen değişkenlere de değinmek gerekmektedir. İki değişkenden birinin diğerine aracılık ettiği durumlarda aracı (mediatör) risk faktörü ortaya çıkar (Kraemer, vd., 2001: 852). Bu durumda risk faktörünün suçluluğa etkisi tamamen üçüncü başka bir etkenin araya girmesi ile açıklanmakta ve risk faktörünün aracı değişken olmadan suç üzerinde doğrudan bir etkisi bulunmamaktadır. Diğer yandan bir de değişkenler arasındaki nedensel ilişkide dönüştürücü etkiye sahip değişkenler bulunabilmektedir. Bu değişkenlere dönüştürücü (moderatör) değişkenler adı verilir (Kraemer, vd., 2001: 852). Örneğin, ebeveynin çocuk yetiştirme tarzı değişkeni ile çocuğun davranışı değişkeni arasındaki ilişkide sosyo ekonomik durum değişkeni bir dönüştürücü (moderatör) değişkendir. Zira, sosyo ekonomik duruma göre ebeveynin çocuk yetiştirme tarzı değişkenlik göstermektedir. Sosyo ekonomik durumu düşük

olan aileler çocuk yetiştirme konusunda daha bilinçsizken sosyo ekonomik düzeyi yüksek olan aileler çocuk yetiştirme konusunda daha bilinçli ve dikkatli davranmaktadır. Bu nedenle çocuk yetiştirme konusunda bilinçsiz olan ailelerde yetişen çocuklar diğerlerine oranla daha çok davranış problemi yaşayabilmektedir. Dolayısıyla burada çocuk yetiştirme tarzı ile çocuğun davranışı arasındaki ilişki sosyo ekonomik düzey değişkeni tarafından yönetilmektedir.

Değişkenler arası nedensel ilişkilerin kriterleri ve bu ilişkileri yöneten değişkenler açıklandıktan sonra hangi çalışmaların nedenselliği ortaya koyma gücüne sahip olduğu konusu incelenmelidir. Zira, her çalışma dizaynı nedenselliği ortaya koyma gücüne sahip değildir. Bu nedenle bu konu da ayrı bir başlık altında incelenecektir.

3.2.2. Nedensellik İlişkisini Ortaya Koyma Gücüne Sahip

Çalışma Modelleri

Genel olarak yaşanan her olayın nedenlerini/nasıllarını anlayabilmek adına çeşitli yöntemler geliştirilmektedir. Bu yöntemlerin başında da deneyler gelmektedir. Bağımsız bir değişken üzerinde potansiyel olarak planlanan değişikliklerin ölçülen bağımlı(sonuç) değişken üzerindeki etkisini araştırmak bir deneyin tanımlayıcı özelliğidir (Farrington & Welsh, 2005:9). En basit haliyle düşünülecek olursa doğa bilimlerindeki olayları açıklayabilmek adına laboratuvar ortamlarında tüm koşullar kontrol edilerek deneysel çalışmalar yapılmaktadır. Ancak konu sosyal bilimlerdeki araştırmalara geldiğinde deneysel çalışmaların önemi daha da artmaktadır. Zira, doğa bilimlerinde laboratuvar ortamında her türlü etken (sıcaklık, basınç, ışık, oksijen miktarı vb.) kontrol edilerek hipotezler test edilebilmektedir. Ne var ki, sosyal bilimler alanında hele de ceza adaleti sistemi içerisinde yapılacak olan açıklamalar için laboratuvar ortamında deney çalışmaları yapmak neredeyse imkansızdır.

Deneysel çalışmalarda bağımsız (neden) değişkenin bağımlı (sonuç) değişken üzerindeki etkisi açıklanarak neden-sonuç ilişkileri ortaya konmaya çalışılmaktadır (Özdamar, vd., 1999: 58). Bu noktada neden-sonuç ilişkisini en başarılı şekilde açıklayan çalışmaların tam deneysel çalışmalar olduğu söylenmektedir. Tam

deneysel çalışmaların geçerlilik açısından son derece güçlü olmasının sebebi, deney ve kontrol grupları arasındaki tek farkın deney grubuna verilen bir uyarıcı olmasıdır. Tıpkı doğa bilimlerinde yapılan gerçek bir deneyde olması gerektiği gibi rastlantısal yolla seçilmiş deney ve kontrol gruplarında uyarıcı haricindeki diğer tüm etkenler aynıdır (Bryman, 2012: 51-52). Deneysel alışmalar yapılırken seçilen deney ve kontrol grupları rastgele seçim yöntemiyle seçilmektedir böylece istatistiksel olarak eş değerde iki grup elde edilmektedir (Maxfield & Babbie, 2009:117). Prensip olarak rastlantısal deneylerde deney ve kontrol grupları rastlantısal olarak seçildiği için içsel geçerliliğe zarar verebilecek her türlü tehdit ekarte edilebilmektedir. Böylece bağımsız (neden) değişkenin bağımlı (sonuç) değişkeni üzerindeki etkisi diğer tüm olası etkilerden ayrılarak ortaya konabilmektedir (Farrington & Welsh, 2005:10; Loeber & Le Blanck, 1990:439). Rastlantısal kontrollü deneyler, nedenselliğin ortaya konulmasında en yüksek içsel geçerliliğe sahip olduğundan dolayı ceza adaleti sistemi içerisinde suçluluğun nedenlerine odaklanılan çalışmalarda, suçun nedeni olarak belirlenen ve ölçümü yapılan değişken ile olası üçüncü etkenlerin etkilerini ortaya koyma açısından oldukça başarılıdır (Farrington, 2003b: 53-54). Ancak ceza adaleti sistemi içerisinde suçun nedenlerine ilişkin yapılacak olan çalışmalarda bu rastlantısalılığı sağlamak çeşitli etik, yasal ve pratik zorluklardan kaynaklı olarak her zaman mümkün olmamaktadır (Farrington & Welsh, 2005: 10). Örneğin, ebeveyn boşanmasının çocuğun suç davranışına neden olduğunu açıklayabilmek için rastlantısal kontrollü deney yapmak imkansızdır. Zira, hem deney ve kontrol grubuna alınacak olan çocuklar birbirinden sistematik olarak farklı olacaktır hem de gerçek bir deneydeki gibi çocuklar gruplara ayrıldıktan sonra anne-babalarının boşanmasına maruz bırakılmaları etik olmayacaktır. Diğer yandan ceza adaleti sistemi içerisinde tüm zorluklara rağmen deneysel çalışma dizaynlarının oluşturulmaya çalışılmaktadır. Buna en iyi rnek; Sherman ve Berk tarafından (1984) yılında aile içi şiddet olaylarında polis müdahalelerinin şiddeti önlemede ne derece etkili olduğuna dair hazırlanan çalışma verilebilir. Bu çalışmada, polisin aranarak şiddetin yaşandığı konutlara çağırıldığı olaylarda (kanuna göre başka müdahale gerektirmeyen olaylarda) daha önceden belirlenen tutuklama, sözlü uyarı ve konuttan belirli bir süre ile uzaklaştırma şeklindeki  çeşit müdahale şiddet uygulayana karşı rastlantısal olarak uygulanmaktadır. şiddet uygulayanların altı ay süreyle izlendiği bu

çalışmanın sonuçlarına göre, şiddet uygulayanın yeniden şiddete yönelme oranının en düşük, polisin olay yerine müdahale edip saldırganın tutuklandığı hallerde görüldüğü bildirilmiştir. Bu çalışma ceza adaleti sisteminde rastlantısal deneylerin yapılmasının önünü açmıştır ancak sonraki çalışmalar, tutuklamanın şiddet uygulayanın içinde bulunduğu duruma göre farklı etkilere sahip olabileceğini göstermiştir (Farrington & Welsh, 2005:15). Dolayısıyla hem etik nedenler hem de rastlantısallığın tam anlamıyla sağlanamamasından kaynaklı olarak suçun nedenlerinin araştırıldığı çalışmalarda tam deneysel çalışmaların yapılması imkansız görünmektedir. Nedenselliğin açıklanmaya çalışıldığı ancak rastlantısallığın sağlanamadığı durumlarda, tam deneysel çalışmalardan sonra içsel geçerliliği en yüksek olan ve bireylerin yaşam seyri içerisinde incelendikleri, öncesi ve sonrası ölçümler sunan yarı deneysel çalışmalar tercih edilmektedir. (Loeber ve Le Blanc, 1990:423; Farrington, 2000:8; Topçuoğlu, 2013:1172). Yarı deneysel çalışmalarda deney ve kontrol grupları eş değer seçilemediği için iki grup mümkün olduğunca birbirine uyumlu ve benzer hale getirilmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle kontrol grubu değil karşılaştırma grubu oluşturulmaktadır (Maxfield & Babbie, 2009:125-126).

Suçun nedenlerinin araştırıldığı alanlarda nedenselliğin ortaya konulması açısından yapılacak olan çalışmaların yarı deneysel çalışmalar olduğunu belirttikten sonra çalışmaların zaman boyutu üzerine durulması gerekmektedir. Zira, nedenselliğin ortaya konulmasında birinci basamak bağımsız (neden) değişkenin bağımlı(sonuç) değişkenden zamansal önceliğini ortaya koymaktır. Zamansal önceliği ortaya koyabilmek adına ise de hangi çalışmaların bu konuda başarılı olduğu hangilerinin ise yetersiz oldukları ele alınmalıdır.

Bir araştırmadaki amaç; bir şeylerin nedenini/nedensel etkilerini ve sonuçlarını açıklamaksa bu araştırmada mutlaka bir zaman boyutu olması gerekmektedir (Bryman, 2012:63). Zamansal boyutun ortaya konulabilmesi için de farklı araştırma tasarımları mevcuttur.

Kesitsel Çalışmalar (Cross-Sectional): Türkiye’de zamansal olarak neredeyse yalnızca bu çalışmalar kullanılmaktadır. Bu çalışmalarda zaman içerisinde yalnızca bir kesit alınarak ölçümler yapılmaktadır. Genel olarak amaçları zamanla gerçekleşen nedensel süreci açıklamaktır ancak sonuçlar bir kerede yapılan gözleme dayanmaktadır (Maxfield & Babbie, 2009:66). Kesitsel çalışmalarda değişkenler aynı anda ölçüldüğünden dolayı değişkenler arası değişimler ortaya konulamaz bu nedenle de nedenselliği kesitsel çalışmalar ile ortaya koymak imkansızlaşmaktadır (Loeber & Le Blanc, 1990:423). Okullarda yapılan çocukların suç davranışına ilişkin anket çalışmaları bu kategoriye örnek verilebilir. Bu çalışmalarda bir zaman diliminde çocukların bir çok özelliği anket soruları ile ölçülmektedir. Ancak bu çalışmalar değişkenler arasındaki zamansal farklılığı gösterememektedir. Örneğin bu anket çalışmalarında çocukların alkol kullanımları ve sosyo-ekonomik durumları incelenmiş olsa dahi alkol kullanımları ile sosyo-ekonomik düzeyleri arasında nedensel bir ilişki kurulamaz. Yalnızca ankete katılan çocukların yüzde kaçının sosyo-ekonomik düzeyinin düşük ve bunların da yine yüzde kaçının alkol kullandığı bilgisi verilebilir. Bu sonuçlardan yola çıkarak kesitsel çalışmaların risk faktörlerine ilişkin bir takım bilgiler sağladığı söylenebilse de bu bilgilerin nedenselliği yansıtmıyıp yansıtmadığını ortaya koymak için boylamsal çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır (Topçuoğlu, 2014a:368-369).

Boylamsal Çalışmalar (Longitudinal): Bu çalışmalar kesitsel çalışmaların aksine boylamsal ölçüme dayanmaktadır. Bir risk faktörünün bir sonucu öngördüğü veya o sonucun olası bir nedeni olup olmadığını belirlenmesi için risk faktörünün sonuçtan önce ölçülmesi gerekmektedir (Farrington, 2006:19). Risk faktörlerinin sonuç değişkeninden önce ölçülebilmesi için de boylamsal çalışmalara ihtiyaç duyulur (Ttofi & Farrington, 2012: 92; Topçuoğlu, 2014a:368-369). Farrington (2006:19)’a göre iyi bir boylamsal çalışma; analiz birimleri ile karşılıklı görüşmelere, resmi kayıtların incelenmesine ve en az beş yıllık yaşam seyri sürecinin incelenmesine dayanmalıdır. Boylamsal çalışmalarda incelenmek istenen bireyler hayatın olağan akışı içerisinde takip edilirler ve araştırmacının belirlediği zamanlarda ölçümlere tabi tutulmaktadırlar. Böylece, kriminolojik araştırmalar açısından bireyin zaman içerisinde yaşadığı olayların suç veya anti sosyal davranış geliştirme süreci

üzerindeki etkileri incelenebilir hale gelmektedir (Farrington, 1995:942). Boylamsal çalışmaların da çeşitli türleri vardır. Bunlar;

-Trend Çalışmaları: Bir popülasyonun zaman içerisindeki değişimini inceleyen çalışmalardır. Örneğin, Türkiye’de 2000 ila 2019 yılları arasındaki öldürme suçu oranlarının incelenmesi ve bunun sonucunda suç oranlarının azalma mı yoksa artış mı gösterdiği sonucunun ortaya konması bir trend çalışmasıdır. Bu çalışmalarda popülasyonda ölçülmek istenen kavramın zaman içerisindeki değişim oranı sunulmaktadır (Maxfield & Babbie, 2009:66).

-Nesil/Kuşak Çalışmaları (Cohort): Bir grup bireyin zaman içerisinde tekrarlı ölçümlerine dayalı olarak hazırlanan çalışmalardır. Ancak burada, ele alınan bir grup bireyin ortak özellikleri mevcuttur (doğum yılı, eğitim yılı, cezaevinden aynı yıl tahliye edilme vb.). Bu çalışmalarda çalışma kapsamına alınan bireyler kontrol edilebilmektedir. Bu durum da bu çalışmaları avantajlı hale getirmektedir. Örneğin Pittsburgh Gençlik çalışmasında, ölçümün yapıldığı anda 5 yaşında 8 yaşında ve 10 yaşında olan çocukları ileriye dönük olarak incelenmektedir (Loeber, vd., 2003). Bu yaş gruplarının her biri bir kuşak/nesil grubunu oluşturmaktadır. Bu türdeki çalışmalardan elde edilen bulgular gruplar arası karşılaştırılabilmektedir. Böylece bulgular arasında kuşak/nesil farklılıkları olup olmadığı analiz edilebilmektedir (Maxfield & Babbie, 2009:66).

-Panel Çalışmaları: Bu çalışmalar nesil/kuşak çalışmaları ile benzerlik gösterir ancak nesil/kuşak çalışmalarından farklı olarak bu çalışmalarda sınırlayıcı bir başlangıç bulunmamaktadır. Panel çalışmaları, zaman içerisinde tekrarlı ölçümlere dayanır. Üniversite öğrencilerine yapılan anketin belirli bir zaman sonra aynı öğrencilere tekrar uygulanması bu çalışma türüne örnek verilebilir (Maxfield & Babbie, 2009:67).

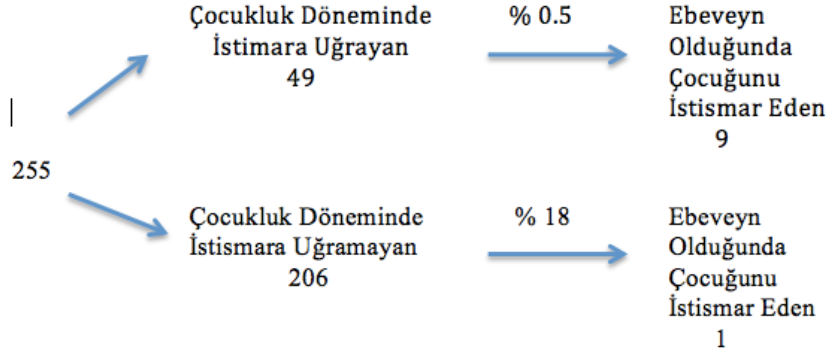
Boylamsal çalışma hazırlamak hem zaman açısından hem de kaynaklar açısından oldukça zorlu bir süreçtir (Topçuoğlu, 2014b: 223). Zira özellikle çocuklar üzerinde hazırlanacak olan çalışmalarda çeşitli kurumlardan izin almak

gerekebilmekte ve bu izinlerin alınması da her zaman mümkün olmayabilmektedir. Bu gibi nedenlerden dolayı araştırmacılar boylamsal verilerin çıkarımlarına benzer çıkarımları daha kolay hazırladıkları kesitsel çalışmaların bulguları ile ulaşmaya çalışmaktadırlar ve bu nedenle de bazı durumlarda kesitsel çalışmalar ile boylamsal çalışmaların çıkarımlarına ulaşabilmek mümkün olmaktadır (Maxfield & Babbie, 2009:67). Örneğin, kesitsel bir çalışma ile belli bir zaman diliminde bireylerin alkol kullanımı ile aşırı alkol tüketimine bağlı ölüm sonuçları ölçüldüğünde bu çalışma verileri bireylerin alkol tüketiminin artmasının aşırı alkol tüketimine bağlı ölüm olaylarının artmasına etki ettiği şeklinde yorumlanabilmektedir. Zira, aksi mümkün değildir yani aşırı alkol tüketimine bağlı ölüm olaylarının artmasının bireylerin alkol tüketimini arttırdığı şeklinde bir yorum yapılamaz. Mantıksal olarak burada tek yönlü bir ilişki kurulmaktadır. Ancak bireylerin alkol kullanımı ile suç veya anti sosyal davranışı arasındaki ilişki kesitsel olarak incelendiğinde benzer çıkarım yapılamayacaktır. Bireylerin alkol tüketimi arttıkça suç ve anti sosyal davranış sergileme eğilimleri artabileceği gibi suç ve anti sosyal davranışları sergileme eğilimleri arttığı için de alkol tüketimi artabilir. Dolayısıyla, alkol kullanımı ile suç ve anti sosyal davranış arasındaki ilişki mantıksal olarak iki yönlü olabilmektedir. Ayrıca sabit değişken (fixed marker) olarak adlandırılan bazı değişkenlerin (cinsiyet, doğum yılı, ırk, vb.) hiçbir koşulda değişme ihtimali yoktur. Kesitsel çalışmalarda bu değişkenlerden biri ile bir olay açıklanmaya çalışıldığında tek yönlü ilişki kurularak çıkarımlarda bulunulabilmektedir. Örneğin, cinsiyet ile alkol kullanımı arasındaki ilişki açıklanmaya çalışıldığında bireylerin cinsiyetlerinin alkol kullanımını etkilediği çıkarımı mantıksal olarak yapılabilir. Zira, bireylerin alkol kullanımlarının cinsiyetlerine etki edeceği yönünde bir çıkarım yapılamayacaktır.

Diğer yandan yine kesitsel bir çalışma ile zaman algısını yaratmak da mümkün olabilmektedir. Kesitsel bir çalışma ile zaman algısının oluşturulduğu çalışmalara Retrospektif (geriye dönük) çalışmalar adı verilmektedir ve bu tür çalışmalarda, bir zaman diliminde ölçüm yapılmasına rağmen bireylerin geçmiş yaşantılarına ilişkin sorular sorularak geriye dönük olarak zaman boyutu oluşturulmaya çalışılmaktadır (Maxfield & Babbie, 2009:67-68). Cezaevlerindeki mahpuslarla yapılan ve onların geçmiş yaşantılarına ilişkin (çocukken aile içinde şiddete uğradın mı?, İstismar

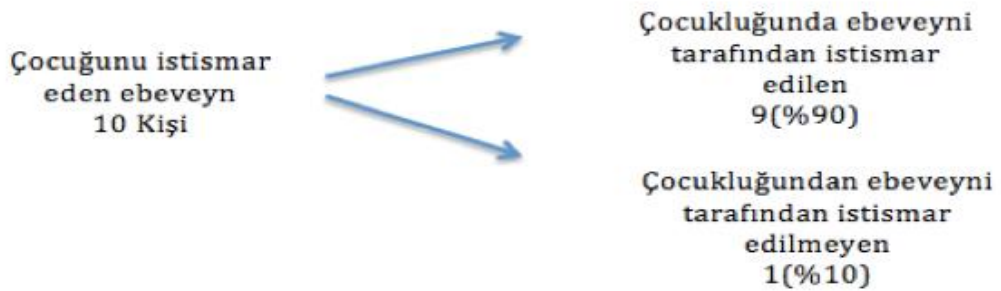
edildin mi?, madde kullanıyor muydun? vb.) sorular sorularak oluşturulan çalışmalar geriye dönük (retrospektif) çalışmalara örnek verilebilir. Bu tür çalışmalarda elde edilen veriler ile bireyin geçmiş yaşantısı ile anti sosyal davranışı arasında nedensel çıkarımlar yapılmaya çalışılmaktadır. Ancak bu tür çalışmaların ortaya koyduğu analizlerin gerçeği yansıtmada sorunlu olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır (Kraemer, vd., 1997:342). Nitekim; anketin uygulandığı bireyler geçmişlerini net olarak hatırlamayabilmekte ya da geçmişe ilişkin olarak yanıltıcı beyanlarda bulunabilmektedirler. Ancak bu çalışmaların analizlerinin araştırmacıları çok daha büyük bir sorunla karşı karşıya bıraktığı bu çalışmaların karşıtı olan ileriye dönük (prospektif) çalışmalar ile ortaya konulmaktadır. İleriye dönük (prospektif) çalışmalarda araştırmacı ele aldığı grubu ileriye dönük olarak zaman içerisinde incelemektedir. Böylece zaman içerisinde bireydeki değişimleri gözlemleyebilmektedir. Maxfield & Babbie (2009: 68-70) bu iki tür çalışma sonuçlarının birbirinden farklılaştığını ortaya koymak için çocukluk döneminde istismar edilmenin yetişkinlik döneminde kendi çocuğuna istismar uygulamaya neden olup olmadığının araştırılmak istendiği bir çalışmayı hem ileriye dönük (prsopektif) hem de geriye dönük (retrospektif) bir şekilde dizayn ederek bu çalışma sonuçlarını karşılaştırmaktadırlar. İleriye dönük (prospektif) olarak hazırlanan çalışmada 255 kişi incelenmektedir. Zaman içerisinde yapılan ölçümlerde bu 255 kişinin 206'sının çocukluk döneminde istismara uğramadığı buna karşılık 49'unun (%19) istismara uğradığı tespit edilmiştir. Daha sonrasında ölçümlere devam edilmekte ve bu kişilerin ebeveyn olduklarında çocuklarına istismar uygulayıp uygulamadıkları incelenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, çocukluğunda istismara uğramamış 206 kişinin ebeveyn olduklarında yalnızca %0.5'inin (n=1) kendi çocuğuna istismarda bulunduğu tespit edilirken, çocukluğundan ebeveyni tarafından istismar edilen 49 kişinin ebeveyn olduklarında %18'inin (n=9) kendi çocuğuna istismarda bulunduğu tespit edilmiştir. (Bkz: Tablo 1.4)

Tablo 1. 2 İleriye Dönük (Prospektif) Çalışma Verileri

Diğer yandan aynı çalışma geriye dönük (retrospektif) olarak tasarlandığında bu sefer yalnızca çocuğuna istismarda bulunmuş yetişkinler ele alınmış ve bu kişilere geçmiş yaşamlarına ilişkin sorular sorularak araştırmada zaman boyutu oluşturulmuştur. Dolayısıyla en başta çalışmaya dahil edilenler çocuğunu istismar etmiş olan 10 ebeveyn oluşturulmuştur. Bu kişilere çocukluk dönemlerinde istismara uğrayıp uğramadıkları sorulduğunda %90'ının (n=9) çocukken ebeveyni tarafından istismara uğradığı sonucu elde edilmiştir (Bkz: Tablo 1.5). Dikkat edilmelidir ki bu sonuç istatistiksel olarak, çocukluk döneminde ebeveyni tarafından istismar edilen çocukların yetişkinlik döneminde kendi çocuğuna istismarda bulunma oranı yüzde doksandır şeklinde yorumlanamaz.

Tablo 1. 3 Geriye Dönük (Retrospektif) Çalışma Verileri

Görülmektedir ki; geriye dönük (prospektif) çalışma sonuçları ileriye dönük (prospektif) çalışmaların sonuçlarına oranla abartılı sonuçlar sunmaktadır. Özellikle belirtilmelidir ki, buradaki sonuçlarda yalnızca ebeveynlik döneminde çocuğunu

istismar eden bireylerin özellikleri tanımlanmaktadır ancak çocukluğunda istismar edilmiş olmanın ileride çocuk istismarında bulunmaya ne oranda etki edeceği sonucuna ulaşılamamaktadır. Dolayısıyla geriye dönük (retrospektif) olarak tasarlanan çalışma ile ileriye dönük (prospektif) olarak tasarlanan çalışmaların ulaştığı cevaplar aynı değildir. Geriye dönük (retrospektif) çalışmalar, çocuğunu istismar eden ebeveynlerin yüzde kaçının çocukken istismara uğradığı sonucunu verirken ileriye dönük (prospektif) çalışmalar çocukluk döneminde istismara uğrayan çocukların yüzde kaçının yetişkinlik döneminde kendi çocuklarına istismarda bulunduğunu ortaya koymaktadır. Yukarıda açıklanan örnekten de anlaşılacağı üzere ileriye dönük (prospektif) çalışmalar değişkenler arasındaki nedensel ilişkinin açıklanmasında daha güvenilir sonuçlar sunmaktadır. Zira nedensel süreçlerin nasıl geliştiğini ortaya koyma kabiliyeti ileriye dönük (prospektif) çalışmalarda daha gelişmiştir (Maxfield & Babbie, 2009:70; Kraemer, vd., 1997:342; Loeber & Le Blanck, 1990:423).

Çocuk suçluluğunun risk faktörlerinin neler olduğu konusuna geçmeden önce son olarak risk faktörü analizlerinin hangi çalışmalarla en iyi şekilde ortaya konabileceği konusu açıklanacaktır.

3.2.3. Risk Faktörlerini En İyi Açıklayan Çalışma Modelleri

Ceza adaleti araştırmacıları sebep ve sonuç arasındaki ilişkiyi net bir şekilde ortaya koymak istemektedirler. Bu noktada da öncelikli olarak suçun nedenlerini belirlemeye çalışmaktadırlar. Zira suç davranışının nedenlerini ortaya koymak sadece suç davranışını açıklamak için değil aynı zamanda suçu kapsamlı bir şekilde önlemek ve suç davranışı sergilemiş bireyleri de yeniden topluma kazandırmak için önemlidir (Farrington, vd., 2002b: 53). Bu nedenle de suçu daha muhtemel açıklayan şeyleri veya suçu azaltacağını umdukları politikalar hakkında kendilerine en güvenilir sonuçları sağlayan araştırma tasarımlarını oluşturmaya çalışmaktadırlar. Kraemer ve diğerlerinin (1997:342) de belirttiği üzere başarılı ve güvenilir önleme programlarının geliştirilebilmesi için nedensel risk faktörlerine odaklanmak gerekmektedir. Zira suç davranışını sergilemeye neden olan faktörler aynı zamanda bu davranışın nasıl

önlenebilceği konusunda da yol gösterici olacaktır. Daha önce yapılan çalışmaların araştırmacılara sunmuş olduğu verilere göre korelasyonel ve kesitsel çalışmalar ile neden-sonuç ilişkisi açısından çıkarımda bulunmak zordur (Loeber & Le Blanc, 1990:423). Nitekim önceki bölümlerde anlatıldığı üzere neden-sonuç arasındaki ilişkiyi kurabilmek için zamansal önceliğin belirlenmesi gerekmektedir (Topçuoğlu, 2014b:222). Risk faktörleri ile suç veya anti sosyal davranış arasındaki ilişkide zamansal önceliği belirleyebilmek için de boylamsal çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır (Ttofi & Farrington, 2012: 92; Topçuoğlu, 2014a:368-369). Hem risk faktörlerinin hem de boylamsal çalışmaların çeşitliliği göz önünde bulundurulduğunda ilk etapta hangi çalışmaların daha başarılı ve güvenilir sonuçlar verdiğini belirlemek kolay olmamaktadır. Ancak Murray, Farrington ve Eisner (2009)'da "The Cambridge Quality Checklist" adını verdikleri bir liste hazırlayarak korelasyon, risk faktörleri ve nedensel risk faktörleri ile ilgili hazırlanan çalışmalarda en iyi kalitedeki sonuçları veren çalışmaları belirli kriterlere göre sıralamışlardır. Hazırlanan bu liste ile hem araştırmacılara en kaliteli sonucu alabilecekleri çalışmaları nasıl hazırlamaları veya bir araya getirmeleri gerektiği konusunda yol haritası sunarken hem de literatürdeki çalışmaların kalite değerlendirmeleri için genel bir kontrol listesi sunmaktadırlar. Bu listeye göre risk ve nedensel risk faktörlerine ilişkin çalışmaların en başarılıdan en başarısıza doğru gösterilen listesi şu şekildedir:

Tablo 1. 4 Risk Faktörü Çalışmaları İçin Liste

Risk Faktörü Çalışmaları İçin Liste
1. Prospektif Çalışmalar
2. Retrospektif Çalışmalar
3. Kesitsel Çalışmalar

Murray ve diğerlerine (2009:11) göre kesitsel çalışmalar risk faktörlerini ve bağımlı (sonuç) değişkenleri tek bir zaman diliminde ölçtüğü ve değişkenlerin oluşmasında zamansal önceliği oluşturamadığı için risk faktörlerine ilişkin en başarısız sonuçları vermektedir. Bu nedenle risk faktörlerine ilişkin hazırlanan çalışmalarda kesitsel çalışmaların verilerine güvenilmemesi gerektiğini vurgulayarak

bu çalışmaları listede en alt sıraya koymuşturlar. Diğer yandan listede ikinci sırada yer alan geriye dönük (retrospektif) alışmaların verilerinin kişilere geçmişe yönelik sorular sorularak elde edildiğinden dolayı bu çalışma verilerine de çok fazla güvenilmemesi gerektiğini belirtmektedirler. Zira geçmişe yönelik hatırlatmada kişilerin olayları unutması veya yanlış hatırlması oldukça sık karşılaşılan bir durum olduğundan dolayı bu çalışmalardan elde edilen verilere de çok fazla güvenilmemesi gerekmektedir (Murray, vd., 2009:11; Maxfield & Babbie, 2009). Son olarak listede birinci sırada yer alan ileriye dönük (prospektif) alışmaların, değişkenlerin zamansal önceliğini ortaya koyabilmek adına yapılacak en güvenilir çalışmalar olduğ u belirtilmektedir. Özellikle arşiv kayıtları (hastane kayıtları, sağlık raporları vb.) veya fixed marker (cinsiyet, ırk, doğum yılı vb. sabit olan değişkenler) ile oluşturulan ileriye dönük (prospektif) alışmaların risk faktörlerine ilişkin olarak en güvenilir sonuçları sunduğ u vurgulanmaktadır (Murray, vd., 2009:11).

Nedensel risk faktörleri çalışmalarının en başarılı ve gvenilirlerini tespit edebilmek için de farklı bir liste oluşturmuşlardır. Çalışmanın nceki bölümlerinde de anlatıldığı üzere, nedensel risk faktörleri değişkenlik gösterebilen ve değiştiğinde sonuç (bağımlı) değişkeninde de değişikliğ e neden olan risk faktörleridir ve de nedensel risk faktörlerinin etkilerini araştırmak herhangi bir risk faktörünün etkilerini araştırmaktan daha zordur Zira, nedensel risk faktörlerini ortaya koyabilmek için deneysel çalışmalarda deney ve kontrol gruplarının rastlantısal olarak belirlenmesi gerekmektedir ancak bir çok çalışmada bu rastlantısallığı sağlamak mümkün olmamaktadır ve bu nedenle de rastlantısallığın sağlanamadığı durumlarda çalışmalarının güvenilirliğinin sağlanması konusunda farklı noktalara odaklanılmaktadır. Bunlardan ilki suç davranışındaki değişimin risk faktörlerindeki değişimleri takip ettiğini ortaya koyabilmek için çalışmada ele alınan bireylerin zaman içerisindeki değişimlerinin incelenmesidir ve ikincisi ise de nedensel etkisi incelenmeye çalışılan risk faktörünün haricinde sonuç (bağımlı) değişkeni etkileyen başkaca etkenlerin (ırk, cinsiyet, yaş, sosyal sınıf vb.) var olup olmadığının kontrol edilmesidir Nitekim, yüksek kalitedeki bir risk faktörü çalışmasında sonuç(bağımlı) değişkeninden önce risk faktörünün ölçülmesi gerekmektedir. Buna karşılık yüksek kalitedeki bir nedensel risk faktörü çalışmasında ise risk faktöründen de önce sonuç

(bağımlı) değişkenini etkileyebileceği düşünülen diğer değişkenlerin ölçülmesi gerekmektedir. Bu nedenle nedensel risk faktörleri için oluşturulan listede bireyin zaman içerisindeki değişimlerinin ölçülüp ölçülmediği ve kontrol/karşılaştırma gruplarının oluşturulup oluşturulmadığına göre çalışmaların kaliteleri sıralanmıştır (Murray, vd., 2009:12).

Nedensel risk faktörü çalışmaları için hazırlanan bu liste aşağıdaki tabloda en başarılıdan en başarısız doğru gösterilmektedir.

Tablo 1. 4 Nedensel Risk Faktörü Çalışmaları İçin Liste

Nedensel Risk Faktörü Çalışmaları için Liste
➤ Rastlantısal Kontrollü Deneyler
➤ Rastlantısal olmayan ancak kontrolü sağlanmış ve değişim analizleri olan çalışmalar
➤ Rastlantısal olmayan, kontrolü sağlanmış ancak değişim analizleri olmayan çalışmalar
➤ Kontrolü yeterli şekilde sağlanmamış ancak değişim analizleri olan çalışmalar
➤ Karşılaştırma grubu olmayan ancak değişim analizleri olan çalışmalar
➤ Kontrolü yeterli şekilde sağlanmamış ve değişim analizleri olmayan çalışmalar
➤ Karşılaştırma grubu ve değişim analizleri olmayan çalışmalar

Tabloda belirtilen başlıkların açıklamaları aşağıda yer almaktadır;

➤ **Rastlantısal Kontrollü Deneyler:** Bu çalışmalar, özellikle program değerlendirmeleri için nedensel çıkarımlarda bulunma konusunda en başarılı sonuçları verme özelliğine sahip olsa da rastlantısallığın her zaman sağlanamamasından kaynaklı olarak en az rastlanılan çalışmalar olmaktadır. (Murray, vd., 2009:17). Örneğin; uygulanan bir ebeveyn eğitim programının çocukların davranışları üzerindeki etkisinin ölçüldüğü bir çalışma rastlantısal kontrollü olarak tasarlandığında, belirlenen örneklemden annelerin bir kısmı deney

bir kısmı da kontrol grubuna rastlantısal olarak yerleştirilir. Her iki gruptaki anneler birbirinden hiçbir yönden (çocuk yetiştirme teknikleri, farkındalık düzeyleri, sosyo-ekonomik düzeyleri, aile hayatları vb.) farklı olmamaktadır. Rastlantısallık bu şekilde sağlandıktan sonra deney grubundaki anneler bir süreliğine ebeveyn eğitim programına dahil edilir ancak buna karşılık kontrol grubundaki annelere hiçbir program uygulanmamaktadır. Sonrasında her iki gruptaki annelerin farkındalık düzeyleri, çocuk yetiştirme teknikleri ve çocukların davranışları üzerindeki etkiler için ölçümler ve değerlendirmeler yapılır. Dolayısıyla annelerin eğitim programına dahil edilmeden önceki ve sonraki durumları da incelemeye alınmaktadır. Böylece ebeveyn eğitim programının başka hiçbir etkene bağlı olmaksızın etkinliği ortaya konulabilmektedir.

➤ **Rastlantısal olmayan ancak kontrollü sağlanmış ve değişim analizleri olan çalışmalar:** Rastlantısal kontrollü deneylerden yalnızca kontrol grubu yerine karşılaştırma grubu oluşturulması ile ayrılan bu tür çalışmalar rastlantısal olmayan çalışmalar arasında nedensel çıkarımlarda bulunmada en güvenilir sonuçları veren çalışmalardır (Murray, vd., 2009:17). Deney ve kontrol grupları rastlantısal olarak oluşturulmadığı için kontrol grubu yerine deney grubu ile bir çok noktada benzer olarak seçilmiş karşılaştırma grupları oluşturulmaktadır. Örneğin; çocukların sosyo-ekonomik durumunun suç davranışlarına etkisinde nedensel çıkarımda bulunmak için hazırlanan bir çalışmada, çocuklar sosyo-ekonomik durumları haricindeki tüm özellikleri bakımından eşleştirilmektedirler (yaş, ırk, cinsiyet, ailesel faktörler, zeka vb.). Sonrasında çocuklar incelemeye alınmakta ve zaman içerisinde suç davranışı sergileyip sergilemedikleri ve suç davranışlarındaki değişimler incelenmektedir. Böylece çocuğun sosyo ekonomik durumunun başkaca hiçbir etkene bağlı olmaksızın çocuğun suç davranışı üzerindeki etkisi ortaya konmaya çalışılmaktadır.

➤ **Rastlantısal olmayan, kontrollü sağlanmış ancak değişim analizleri olmayan çalışmalar:** Bu tür çalışmalar; risk faktörüne maruz kalan grup ile kalmayan grupların çalışma içerisinde ölçülen değişkenler bakımından eşleştirilmesine ve sonuçların karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Örneğin, bu türde hazırlanacak bir çalışma ile, ebeveyninin eğitim seviyesi yüksek olan ile düşük olan

çocukların suçlu olma oranları karşılaştırılabilmektedir. Bu durumda çalışma kapsamında ebeveyninin eğitim seviyesi düşük olan ile yüksek olan çocuklar bir çok değişken bakımından birbiriyle eşleştirilerek suçluluk oranları değerlendirilebilmektedir. Ancak her ne kadar çeşitli yöntemlerle eşleştirme tekniği uygulansa da birden çok değişken yönünden analiz birimi üzerinde eşleştirme yapılmasının zor olduğu ve çalışmada ölçümü yapılmamış bir değişken nedeniyle sonuçların yanıltıcı olması durumu ile karşı karşıya kalınabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır (Murray, vd., 2009: 15-16).

➤ **Kontrolü yeterli şekilde sağlanmamış ancak değişim analizleri olan çalışmalar:** Bu tür çalışmalarda bir karşılaştırma grubu bulunmaktadır ve bir risk etkenine maruz kaldıktan sonraki süreçte gruplar arası değişimler analiz edilmektedir ancak karşılaştırma grubu ile deney grubu bakımından farklılık arz eden diğer değişkenler yönünden yeterli bir eşleştirme yapılmamaktadır. Sonucu etkileyecek nitelikte olan farklı değişkenler bakımından ölçüm yapılmadığından dolayı da risk etkenine maruz kalmanın sonuçta gözlemlenen değişime neden olduğu kesin bir şekilde söylenememektedir (Murray, vd., 2009:14-15).

➤ **Karşılaştırma grubu olmayan ancak değişim analizleri olan çalışmalar:** Bu tür çalışmalarda risk faktörüne maruz kaldıktan sonraki analiz biriminde meydana gelen değişimler incelenmektedir ancak çalışma için bir karşılaştırma grubu belirlenmemektedir bu nedenle de elde edilecek sonuçlar geçersiz olabilmektedir (Murray, vd., 2009:14).

➤ **Kontrolü yeterli şekilde sağlanmamış ve değişim analizleri olmayan çalışmalar:** Bu tür çalışmalar risk etkenine maruz kalanlar ile kalmayanları karşılaştırarak sonuca ulaşmaya çalışmaktadır. Bu nedenle risk etkenine bağlı olarak sonuç değişkeninde meydana gelen değişimler incelenmemekte ve ayrıca risk etkenine maruz kalan grup ile kalmayan grup arasındaki farkları ölçümlere dahil edilmemektedir. Ebeveynleri boşanmış çocuklar ile ebeveynleri boşanmamış çocukların suç davranış oranları karşılaştırılırken çocukların suç davranışlarını etkileyebilecek ve iki grubu birbirinden ayırabilecek farklı değişkenlerin kontrol

edilmemesi bu tür bir çalışmaya örnek verilebilir. Belirtmek gerekir ki bu tür bir çalışma nedensel risk faktörlerini ortaya koymak için hiçbir surette yeterli değildir (Murray, vd., 2009:14).

➤ **Karşılaştırma grubu ve değişim analizleri olmayan çalışmalar:** Bu tür çalışmalar risk faktörüne maruz kalmadan öncesine ve sonrasına ilişkin veri sunmadığı gibi herhangi bir karşılaştırma grubu da içermez bu nedenle de nedensel çıkarımlar açısından hiçbir veri sunmazlar (Murray, vd., 2009:13).

3.3.Çocuk Suçluluğunun Risk Faktörleri

Çocuk suçluluğunun risk faktörlerinin araştırılması oldukça güncel bir araştırma alanıdır ve bu alanda yapılmış bir çok farklı çalışma mevcuttur (Loeber & Stouthamer-Loeber, 1986; Loeber, 1990; Thornberry, vd., 1995; Loeber, vd., 2003; Farrington, 2003b). Araştırmalar çocukluk döneminde bir kez suç işlemiş ve tutuklanmış olan bireylerin yetişkinlik döneminde yeniden suç işleme ihtimallerininin daha yüksek olduğunu belirtmektedir (Kalb & Williams, 2003:425). Hatta ve belki de en acı verici olanı; yetişkinlik dönemindeki cinsel suçluluğun öncülleri genellikle çocukluk döneminde görülmektedir ve yapılan çalışmalar cinsel suç vakalarının yaklaşık %50'sinin çocukluk döneminde başladığını göstermektedir (Andrade, vd., 2006:163) Loeber'a (1990:11) göre problemlili davranışlara ne kadar erken yaşta başlanırsa ileriki yaşlarda o kadar yüksek oranda suçlu davranış sergileme durumu ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bu görüş literatürdeki bir çok farklı çalışma tarafından desteklenmektedir ve bu çalışmaların neredeyse tamamı erken yaşlarda görülen anti sosyal davranışların ileriki yaşlardaki suçluluğun öngörücüsü olduğunu söylemektedir (Fergusson, vd., 2005:837; Lipsey & Derzon; 1998:92). Çocuklukta özellikle ergenlik döneminde kurallara aykırı gelinmesi veya anti sosyal davranış sergilenmesi belirli ölçüde olağan kabul edilebilmektedir. Fakat normal olan bu davranışların ergenlikten yetişkinliğe geçilen evrede azalmasıdır. Eğer azalmak yerine artış meydana geliyorsa bu durumda kronik suçluluğun oluştuğu söylenebilmektedir (Bruce, 2010:28). Bu nedenle; gelişimsel kriminolojinin suç

davranışının çocuklukta ortaya çıkan ve yetişkinlikte devam etme eğilimi olduğu görüşünden hareketle bireylerin çocukluk dönemine odaklanılarak risk faktörleri ortaya konmaya çalışılmaktadır (Farrington; 2006;3). Zira suç davranışını önleme amacıyla geliştirilen önleme programlarının başarılı olmasını sağlayan şey bahsi geçen bu risk faktörlerinin doğru bir şekilde belirlenerek hedef alınmasıdır (Topçuoğlu; 2013:1167). Diğer bir ifadeyle doğru müdahaleyi uygulayabilmek için müdahaleyi gerektiren nedenin ne olduğu tespit edilmelidir. Bu nedenle de suçluluğun risk faktörleri doğru bir şekilde belirlenmelidir.

Çocuk suçluluğunun risk faktörleri üzerine yapılan çalışmalar da temelde bu düşünceye hizmet etmektedirler. Bu alandaki çalışmalarda çocuğu suça yönelten sosyal, ekonomik ve psikolojik faktörlerden hareketle suç davranışının önlenebileceği iddia edilmektedir. Böylece belirli özelliklere sahip olan veya belirli davranışlarda bulunan çocukların diğer çocuklara kıyasla suç davranışını göstermeye daha çok eğilim içerisinde oldukları kabul edilerek bu özellikler veya davranışlara yönelik olarak müdahale programları geliştirilebilmesi için risk faktörleri belirlenmektedir (Çoban, 2012: 67). Loeber (1990:16) çocuk suçluluğu alanında risk faktörleri üzerine yapılan çalışmaları tarayarak; yetersiz denetim, ana-babanın ilgiziliği, yetersiz disiplin, ana-babanın olumsuz tavırları, ana-babanın agresif davranışları ve suça karışmaları, evlilikle ilgili sorunlar, ana-babadan birinin yokluğu, ana-babanın sağlığının bozuk olması, aileden kaynaklı çeşitli sorunlar ve sapkın arkadaş çevresine sahip olmak gibi unsurların çeşitli çalışmalarda risk faktörü olarak belirlendiğini açıklamıştır. Diğer yandan Murray ve Farrington (2010:639) çocuk suçluluğu üzerine yapılan boylamsal çalışmaların sonuçlarına göre suç işlemiş çocukların; dürtüsellik seviyesi, IQ seviyesi, okul başarısı, ebeveyn gözetimi, ebeveyn disiplini, çocuğun fiziksel istismarı, aile birlikteliği, aile üye sayısı, ekonomik gelir, akranlar, kayıtlı olunan okullar, yaşanılan mahalleler gibi bir çok bakımdan suç işlememiş çocuklara göre farklılıklar gösterdiklerini belirtmiştir. Dolayısıyla bu sayılan her bir unsur diğerleri ile birlikte veya tek başına çocuk suçluluğu bakımından bir risk faktörü oluşturabilmektedir.

Mevcut araştırmalar incelendiğinde çocuk suçluluğunun risk faktörlerinin belirlenmesi üzerine yapılan çalışmaların iki farklı bakış açısıyla ilerlediği görölmektedir. Çalışmaların bir kısmı sosyal çevrenin çocuk suçluluğu üzerindeki etkilerine odaklanırken kalan kısmı çocukların şiddete maruz kalmasının suçluluğa etkileri üzerine yoğunlaşmaktadır (Çoban, 2012:67). Bu ayırım risk faktörlerinin araştırılmasında birinci basamak sınıflandırmadır. Bu durumda ilk olarak araştırmacının olaya hangi açıdan baktığına yönelik bir sınıflandırma yapılırken sonraki aşamada risk faktörleri kendi içerisinde sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Yukarıda da örnekleri verildiği üzere çocuk suçluluğunun çok çeşitli risk faktörleri bulunmaktadır. Bu çeşitlilikten dolayı benzer risk faktörlerinin suç davranışı ile nasıl ilişkilendirildiğinin belirlenmesi için sınıflandırılması gerekmektedir (Assink; 2017:18). Bugüne kadar yapılmış olan çalışmalar incelendiğinde risk faktörlerinin 5 ana başlık altında sınıflandırıldığı görölmektedir. Buna göre, çocuk suçluluğunun risk faktörleri bireysel, ailesel, okul, akran ve yaşanan çevre/muhit/mahalle olarak 5 ana başlık altında sınıflandırılmaktadır ve her bir başlığın altında birden fazla farklı başlık bulunmaktadır (Farrington, 2002b; Lipsey & Derzon, 1998; Loeber, vd., 2003)

Söz konusu 5 ana başlık altında toplanan risk faktörlerini aşağıdaki şekilde tabloştırmıştır:

Tablo 1. 5 Çocuk Suçluluğunun Risk Faktörleri

RİSK DÜZEYİ	RİSK FAKTÖRLERİ
BİREY	Zor mizaç, hiperaktivite, dikkat eksikliği, risk alma, empati kuramama, kıpırdaklık, düşünmeden dürtüsel hareket etme, hazzı ertelemede yetersizlik, düşük IQ düzeyi, düşük öz kontrol düzeyi
AİLE	Ailenin sosyo-ekonomik durumu, büyük aile, parçalanmış aileler, zayıf çocuk yetiştirme teknikleri (örneğin, zayıf gözetim, tutarsız disiplin), ebeveynlerin çocuklara ilgisizliği, çocuğun istismarı, çocuğa şiddet kullanılması, suçlu ve antisosyal ebeveynler ve antisosyal davranışın nesiller arasındaki devamlılığı, ebeveynler arası çatışma
OKUL	Çocuğun akademik başarısı, okula bağlılığı, düşük motivasyon düzeyi, öğretmene karşı duyduğu düşük güven duygusu, öğretmene bağlılık, okul kırmak, okulda zorbalığa maruz kalmak
AKRAN GRUPLARI	Antisosyal arkadaşlar ve arkadaş suçluluğu, antisosyal kardeşler ve kardeş suçluluğu
YAŞANILAN MUHİT	Mahallenin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi, mahalledeki sosyal düzensizlik, komşular arasındaki birlik duygusu, komşuların orta fayda için bir araya gelebilme konusundaki istek ve yeterliliği, komşular tarafından sağlanan enformel sosyal kontrolün düzeyi

(Topçuoğlu, 2014b:221)

Yukarıdaki tabloda belirtilen her bir risk faktörü için dünyanın pek çok ülkesinde araştırmalar yapılmış ve hatta yapılmaya da devam edilmektedir. Bir çok ülke için çocuk suçluluğunun benzer risk faktörleri olduğu iddia edilmektedir. Ancak yine de her bir ülke için ve hatta bölge için farklı araştırma çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Zira, geleneksel ve kültürel farklılıkların suç davranışının risk faktörleri üzerinde de etkisi olduğu bilinmektedir (Kloep, vd., 2009:136). Topçuoğlu (2013:1168) da risk faktörlerinin gelişimsel dönem, zaman, mekan, kültürel bağlam ve sosyal alt gruplara bağlı olarak farklılık gösterebildiğini ifade etmiştir. Örneğin Londra’da ve Pitsburg’²da çocuk suçluluğunun risk faktörleri üzerine yapılan iki farklı çalışma sonuçları birbiri ile karşılaştırıldığında Londra çalışmasında belirlenen 12 risk faktörünün yalnız 9’ unun benzer şekilde Pitsburg çalışmasında yer alan çocuklar için de risk faktörü olduğu belirlenmiştir. Kalan 3 risk faktörü Pitsburg çalışmasında yer alan çocuklar için risk faktörü olarak tespit edilmemiştir. Barınma imkanlarındaki yetersizlik, anne tarafından gösterilen fiziksel ceza ve çocuğun aile aktivitelerine düşük katılımı olarak belirlenen bu 3 faktörün Pitsburg çalışmasında yer alan çocuklar için geçerli olmayışındaki etkenlerin; Pitsburg’da fiziksel barınma imkanlarının daha iyi olması, annelerin uyguladığı fiziksel cezanın annenin çocuklarla ilgilendiğini ifade eden bir iletişim şekli olarak algılanabilmesi ve buradaki çocukların aile ilişkilerinde daha çekingen davranması olduğu düşünülmektedir (Farrington, 2000:5). Diğer yandan bir çok araştırma, bir aile içinde erkek çocuğun suç davranışı sergilemesinde babanın tutuklanmasının bir risk faktörü olabildiğini ortaya koymuştur. Ancak İsveç’te yapılan çalışmalar babanın tutuklanmasının erkek çocuk üzerinde böyle bir etki yaratmadığını ortaya koymuştur. Bu durumun, İsveç’in cezavi politikaları, refah odaklı çocuk adalet sistemi,

² Farrington tarafından hazırlanan Cambridge çalışması 1961 ile 1982 yılları arasında Londra’da yaşayan 8-9 yaşlarında 411 erkek çocuğun suç davranışlarının resmi kayıtlar, ebeveyn , öğretmen ve öz bildirim yoluyla ileriye yönelik (prospektif) olarak incelendiği çocuk suçluluğu konusunda bilinen en kapsamlı boylamsal çalışmadır (Farrington, 2003b)

Pittsburgh Gençlik Çalışması ise çocukların suç davranışına, madde kullanımına ve akıl sağlığı sorunlarına odaklanmak amacıyla 1987-1988’de Pittsburgh devlet okullarının birinci, dördüncü ve yedinci sınıflarında eğitim görmekte olan 1.517 erkek çocuk üzerinde ileriye yönelik boylamsal olarak oluşturulmuştur. Bu çocuklar çalışma başladığında 7, 10 ve 13 yaşındadır. Çalışma süresince ilk 3 yıl 6 ayda bir ve sonrasında en büyük çocuk grubu 25 yaşına gelene kadar her yıl bu çocuklardan, ebeveynlerinden ve öğretmenlerinden veri toplanmaya devam edilmiştir (Loeber, vd., 2003).

geniřletilmiř sosyal yardım sistemi gibi bir çok alanda farklı tutuma sahip olmasından kaynaklı olduđu dūřunūlmektedir (Farrington, 2015:325). Bu nedenle herhangi bir ūlkede ocuk suçluluęunun risk faktōrleri ūzerine yapılmıř olan çalıřmada belirlenen risk faktōrlerinin bařka bir ūlkede benzer bir çalıřma yapılmadan yorum yoluyla birebir aynı olacaęı sonucuna varılmamalıdır. Elbette ki ocuk suçluluęu açısından, farklı ūlkeler için benzer ve hatta aynı risk faktōrleri mevcut olabilmektedir. Ancak bu benzerlięin veya aynılıęın gūvenilir ve geçerli arařtırma sonuçlarına dayanılarak ifade edilmesi gerekmektedir. İřte bu nedenle Tūrkiye’de ocuk suçluluęunun nedensel risk faktōrleri ūzerine boylamsal çalıřmaların yapılması önem arz etmektedir. Zira bu çalıřmaların usulēne uygun řekilde yapılması çalıřmaların gūvenilir sonuçlar vermesini saęlayacaęı gibi bu çalıřmaların sonuçları uyarınca elde edilecek olan nedensel risk faktōrleri de ocuk suçluluęu ile mūcadelede bařarılı olabilecek nitelikte tedbirlerin alınmasına ve uygulamaların geliřtirilmesine olanak saęlayacaktır.

Solakoęlu ve Yūksek (2019:6) batı ūlkerinde gōzlemlenen ocuk suçluluęu ile Tūrkiye’de gōzlemlenen ocuk suçluluęu arasında fark olmasının nedenini farklı sosyo-kūltūrel ortamların mevcut olmasından kaynaklı olduęunu iddia etmektedirler. Zira onlara gōre, batı ūlkelerinde daha çok bireysellięe önem verilirken Tūrk toplumunda aynı řekilde bireysellięe önem verilmemekte ve ocuk ile aile arasında daha sıkı bir baę kurulmaktadır. Bu temel farklılıktan dolayı da ocuk suçluluęunun Tūrkiye açısından farklı bir boyutta olduđu dūřunūlmektedir. Bu durumda yapılması gereken ilk řey Tūrkiye’de ocuk suçluluęunun nedenleri ūzerine dolayısıyla da nedensel risk faktōrleri ūzerine yoęunlařılmasıdır. Bōylece, bu çalıřmanın en bařından beri belirtildięi ūzere hem suçluluęun altında yatan nedenler yūzeyeye çıkarılabilecek hem de bunlarla mūcadelede nasıl bir yol izlenmesi gerektięi belirlenebilecektir.

Bu çalışmanın amacı da tam anlamıyla yukarıda açıklanmış olan durumun ortaya konmasıdır. Yurt dışında yapılan çalışmaların geçerlilik ve gūvenilirlikleri ortaya konabilmektedir ve bōlge veya ūlke bazlı olarak ocuk suçluluğunun risk faktōrleri belirlenebilmektedir. Aynı durumun ūlkemiz için de geçerli olup olmadığı,

Türkiye’de çocuk suçluluğunun nedensel risk faktörlerinin neler olduğu ve yapılan çalışmaların nedensel risk faktörlerini ortaya koymada yeterli olup olmadığının incelenmesi de bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. Sistematik Derleme

Suçun azaltılmasında ve mükerrer suçluluğun önüne geçilmesinde nelerin etkili olduğu veya bu alanda nasıl bir yol izlenmesi gerektiği geçmişten bugüne devletlerin temel soruları arasında yer almıştır. Bu sorulara cevap bulabilmek için de binlerce araştırmacı seferber edilmiş ve bu alanda belki de yüzlerce çalışma yapılmıştır ve halen daha yapılmaktadır. Yapılan her çalışmanın alana farklı bakış açısı kattığı düşünülse dahi temelde olaya tüm bu farklı bakış açılarının dahil edildiği geniş bir pencereden bakılması mevcut sorunun dahi iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Zira söz konusu alan tüm farklı bakış açılarını içinde barındıran geniş bir açıdan ele alınırsa daha etkin mücadele ve önleme stratejileri geliştirilebilecektir. Bunun için de mevcut çalışmaların derlenmesi gerekmektedir. Bilindiği üzere geleneksel derleme çalışmaları belirli bir konuda yayınlanmış iki veya daha fazla çalışmanın araştırmacının süzgecinden geçirilerek bulgu, sonuç ve değerlendirme kısımlarının sentezlenmesidir (Karaçam, 2013:26). Ancak geleneksel derleme çalışmaları, literatür seçim kriterlerinin net olarak belirlenmemiş olması, subjektif bir değerlendirmeye dayanma ve yanlı olma ihtimalinin yüksek olması, araştırmacıların bu çalışmayı yineleyememesi gibi çeşitli nedenlerle bilimsel çalışma olarak kabul görmemektedir (Hemingway & Brereton, 2009:2-3, Karaçam, 2013:26). Nitekim, araştırmalarda kullanılan tasarım ve yöntem özellikleri, araştırma örnekleminin özellikleri, katılımcıların özellikleri gibi önemli farklılıklar dikkate alınmadan oluşturulan literatür derlemeleri yanıltıcı sonuçların elde edilmesine sebep olmaktadır (Topçuoğlu, 2016a:92). Bu nedenle daha doğru ve objektif bir değerlendirme sunan ve bilimsel olarak güvenilirliği kabul gören sistematik derlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. [SEP]Sistematik derlemeler en basit haliyle belirli bir yöntem kapsamında, bir soruya cevap bulmak için hazırlanan çalışmalarda elde edilen bulguları derleyip sentezleyen ve sonuçları bir bütün halinde okuyucuya sunmaya yarayan çalışmalardır (Farrington & Welsh, 2003:128). Sistemik bir

derleme belirli bir soruya odaklanmış çalışmaları, sürecin her adımında organize, şeffaf ve tekrarlanabilir prosedürler kullanarak bir araya getirmeyi amaçlamaktadır (Littel, vd., 2008:1). Bu nedenle sistematik derlemeler bir nevi alanda kolaylık sağlayan çalışmalardır. Örneğin, alkol kullanımının şiddet eğilimine etkisi üzerine yapılan çalışmalar sistematik bir şekilde derlendiğinde, bu çalışmayı okuyacak olanlar sistematik derleme çalışmasının belirlediği ölçüler kapsamında bu alanda yapılan çalışmaların bir özetini okumuş olacaktır. Böylece bu alan üzerinde yapılan çalışmaların tamamını yeni baştan araştırmaya gerek kalmayacaktır. Bu nedenle, sistematik derlemeler hazırlandıkları alanlara geniş bir pencereden bakma imkanı sağlamaktadır.

Sistematik bir derlemede mutlaka bu derlemeye dahil etme ve hariç tutma nedenleri açıkça belirtilmekte ve bu çalışmaya dahil edilecek olan çalışmaların analiz birimleri, çalışma dizaynları, değişkenleri, yönetmeleri vb. unsurları bir rapor halinde çalışmanın yöntem kısmında gösterilmektedir (Farrington & Petresino, 2001:36). Bu hem okuyucuya derlemenin neye göre ve nasıl yapıldığını anlatmaktadır hem de bu araştırmanın birebir tekrarlanmasını kolaylaştırmaktadır. Böylece, bir sistematik derlemeyi okuyan araştırmacı bu sistematik derlemede yer alan kriterleri kullanarak aynı çalışmayı tekrarlayabilecek ve hatta kriterle uygun yeni çalışmaları da bu derlemenin üzerine ekleyebilecektir. Bunun için yurt dışında ortak bir ağ bile oluşturulmuştur: Campbell Collaboration. Bu ağ; araştırmacıların, politika geliştiricilerin ve bu alanla ilgilenen diğer insanların dünya genelinde birleşerek kriminolojik müdahale programlarının etkinliğinin yüksek kalitedeki sistematik derlemeler ile ortaya koymalarına hizmet etmektedir (Farrington & Petresino, 2001: 36). Elbetteki sistematik derlemeler yalnızca değerlendirme çalışmaları için yapılmamaktadır bütün çalışma alanları için sistematik derleme hazırlamak mümkündür (Littel, vd., 2008: 5). Bir sistematik derleme hazırlamak için de mutlaka aşağıda belirtilen şartların sağlanması gerekmektedir (Farrington & Petrosino, 2001: 36; Littel, vd., 2008: 22-13; Topçuoğlu, 2016a: 92):

- Öncelikle derlemeye dahil edilcek olan çalışmaların hangi kriterler açısından değerlendirilerek çalışmaya dahil edileceği açık bir şekilde belirtilmelidir.

Söz konusu kriterler, hedef kitlenin özelliklerini, çalışmada kullanılan değişkenleri ve bu değişkenlerin nasıl ölçüldüğünü şeffaf bir şekilde açıklamalıdır.

- İkinci olarak derlemeye dahil edilecek olan çalışmalara nasıl erişildiği, nasıl bir arama yönetimin kullanıldığı, hangi veri tabanlarının incelendiği hususları ayrıntılı olarak anlatılmalıdır. Öyle ki, bu anlatımlar başka bir araştırmacının söz konusu derlemeyi bire bir aynı şekilde yapmasını sağlayabilecek nitelikte olmalıdır.
- Son olarak da araştırmacı söz konusu derleme için belirlemiş olduğu kriterler çerçevesinde topladığı çalışmaları inceleyerek elde ettiği bulguları betimsel olarak sunmalıdır.

Tüm bu aşamalar tamamlandığında geleneksel literatür derlemelerine kıyasla daha az yanlışlık ve hata içeren ve daha objektif olan bir çalışma elde edilebilmektedir.

Giriş kısmında da detaylıca belirtildiği üzere bu çalışma, aşağıda yöntem bölümünde ortaya koyulan kriterler ışığında, Türkiye’de 31.12.2019 tarihine kadar çocuk suçluluğunun risk faktörlerinin üzerine yapılmış çalışmaları derleyerek özetleyen bir sistematik derleme çalışmasıdır.

2. Araştırma Yöntemi

2.1.Dahil Etme Ve Hariç Tutma Kriterleri

Taranan çalışmaların mevcut çalışmaya dahil edilebilmesi için bulundurmaları gereken kriterler aşağıda belirtilmiştir.

2.1.1. Tarih

Bu çalışmanın ilk kriteri incelemeye alınacak olan çalışmaların; 31.12.2019 tarihinden önce (bu tarih dahil) yazılmış ve onaylanmış olarak veri tabanlarına

eklenmiş olmasıdır. Mevcut çalışmanın taramaları 15.05.2020 tarihinde sona ermiştir. Yazım ve onaylanma sürelerindeki farklılıktan kaynaklı olarak veri tabanlarında yapılan taramalarda herhangi bir eksiklik yaşanmaması adına böyle bir sınır kriter belirlenmiştir.

2.1.2. Dil ve Kültürel Sınırlılık

Bu çalışmanın temel amacı; Türkiye’de çocuk suçluluğunun risk etkenleri üzerine yapılan çalışmaları derlemek olduğundan dolayı incelemeye alınacak çalışmaların örneklemelerinin yalnızca Türk çocuklarından oluşması gerekmektedir. Bu nedenle de Türkiye’de göçmenlerin veya farklı ırkların çocuklarının suç davranışları üzerine yapılan çalışmalar bu çalışma kapsamına dahil edilmemiştir (Bkz: Acar/Yurtman, 2017). Diğer yandan, bu çalışmanın dili İngilizce ve Türkçe olarak belirlenmiştir. Bu nedenle de araştırma bulgularının bu iki dil haricinde sunulduğu çalışmalar bu çalışma kapsamına dahil edilmemiştir.

2.1.3. Araştırma Popülasyonu

Bu çalışmaya dahil edilecek olan çalışmaların örneklemelerinin 0-18 yaş aralığındaki çocuklardan oluşması gerekmektedir. Bu nedenle, örneklemeleri bu yaş aralığındaki çocuklardan oluşmayan çalışmalar bu çalışma kapsamına dahil edilmemiştir (Bkz: Korkmaz, 2014; Güler/Baysoy, 2014).

2.1.4. Sonuç Değişkeni

Bu çalışma kapsamında çocukların suç davranışı daha geniş bir perspektiften ele alınmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle derlemeye dahil edilecek olan çalışmaların bağımlı (sonuç) değişkeni; hem resmi suç kayıtları hem de resmi kurumlara yansımaya ancak tespit edilmiş olsa suç olarak nitelendirilecek davranışlar ve suç davranışının öngörücüsü olan sapma davranışları olarak belirlenmiştir.

Bu noktada belirtmek gerekir ki çocuk hakkında mahkumiyet hükmü verilene kadar geçen süreçte konunun savcılık aşamasında uzlaştırma ile sonuçlanması veya takipsizlik ile sonuçlanması oldukça muhtemeldir. Bu hallerde çocuk suç davranışını sergilemiş olsa dahi resmi suç kayıtlarına bu durum yansımamaktadır. Elbette ki uzlaştırma sonuçları Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü tarafından kayıt altına alınmaktadır ancak bu kayıtlar çoğu kez resmi mahkumiyet kayıtları ile birlikte değerlendirilmemektedir. Dolayısıyla yalnızca mahkumiyet kararlarına bakılarak oluşturulan çalışmalarda polis veya jandarma merkezlerine suç isnadıyla getirilen çocuklara ilişkin veriler kaybedilmiş olacaktır. Bu nedenle, çocuklara ve suç davranışına ilişkin herhangi veriyi kaybetmemek adına bir suç isnadıyla polis veya jandarma merkezlerine getirilmiş ancak suçlu olduğu mahkeme hükmü ile henüz kesinleşmemiş çocuklara ilişkin yapılan çalışmalar bu çalışma kapsamından dışlanmamıştır.

Diğer yandan tarama yapılan çalışmalarda hem resmi istatistiklere yansımamış suç davranışları hem de suç oluşturmayan ancak suçun öngörücüsü olduğu düşünülen sapma davranışları için “Anti Sosyal Davranış”, “Riskli Davranış” veya “Kural Dışı Davranış” kavramları bağımlı değişken olarak belirlenmiştir. Zira, bu çalışmanın daha önceki bölümlerinde de belirtilmiş olduğu üzere bahsi geçen davranışlar çocuğun toplumsal normlardan uzaklaşmasına sebebiyet verebilecek niteliktedir ve bu nedenle de resmi kayıtlara yansımaya bile bu davranışları çocukluk çağında sergilemeye başlayan çocukların ileriki yaşlarında resmi kayıtlara yansıyacak nitelikteki suçları işleme ihtimalinin bu davranışları sergilememiş olan çocuklara oranla daha fazla olduğu bu çalışmanın birinci bölümünde detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Nitekim, kural dışı veya anti sosyal olarak görülen; madde bağımlılığı, okula gitmeme/okuldan kaçma, riskli cinsel davranışlar (korunmasız ilişki), alkollü araç kullanımı, şiddete yönelim, yalan söyleme, anti sosyal vb. davranışlar çocuğun olağan başarılı gelişimini, kendisinden beklenen sorumlulukları almasını, yetişkinlik seviyesine ulaşmasını tehlikeye sokan ve onu toplumsal normlardan uzaklaştıran davranışlardır (Jessor,1991:598). Bu nedenle bahsi geçen davranışlar bu çalışma kapsamında bağımlı değişken olarak belirlenmiştir.

Bununla birlikte bu çalışmanın “Kural Dışı Davranış Kavramı” başlığı altında detaylıca açıklandığı üzere Kaner (2001) tarafından oluşturulan ölçekte Kural Dışı Davranış olarak kabul edilen davranışlar ile Psikiyatri alanındaki Davranım Bozukluğu olarak adlandırılan problemin tanı ölçütleri birbiriyle örtüşmektedir. Bu nedenle tarama yapılan çalışmaların bağımsız değişkenlerinin “Davranım Bozukluğu” veya “Davranış Bozukluğu” olması da bu derlemeye dahil edilme kriteri olarak belirlenmiştir.

Diğer yandan, akran zorbalığının nedenleri üzerine yapılan çalışmalar bu derleme kapsamına alınmamıştır. Literatür incelendiğinde, zorbalığın saldırgan davranışın bir unsuru olduğu ileri sürülmektedir (Farrington, 1993:406). Ancak zorbalığın ve suçluluğun aynı temel yapının göstergesi olup olmadığı tartışmalı bir alandır (Baldry & Farrington, 2000:18). Dolayısıyla akran zorbalığı suç davranışının farklı bir boyutunu oluşturabilmektedir. Bu nedenle suç davranışından ayrı olarak değerlendirilmesi daha uygun olacaktır. Kaldı ki, akran zorbalığı kavramının ölçülebilmesi için geliştirilen ölçekler incelendiğinde bu ölçeklerin anket sorularında suç oluşturan davranışlardan daha çok aslında suç oluşturmayan; alay etmek, dalga geçmek vs. davranışların ölçüldüğü görülmüştür: Bununla birlikte yine aynı ölçek içerisinde çocukların mağduriyetlerinin de incelendiği görülmektedir. (Bkz: Kutlu & Aydın, 2010). Akran zorbalığı suç içeren boyutları olmasın rağmen yukarıda açıklandığı üzere zorbalığın suç davranışının farklı bir boyutunu oluşturması ve akran zorbalığını ölçen anketler içerisinde mağduriyete ilişkin ölçümlerinde de yer alması sebebiyle akran zorbalığı kavramı üzerine yapılan çalışmalar mevcut derleme çalışmasına dahil edilmemiştir.

2.1.5. Risk Faktörü

Bu çalışma kapsamında belirli bir risk faktörü kavramı üzerine odaklanılmamıştır. Bu nedenle dahil etme veya hariç tutma kriteri olarak spesifik risk faktörü kavramları belirlenmemiştir. Böylece, yalnızca bağımlı değişkenler açısından belirlenen dahil etme ve hariç tutma kriterlerine uygun olan çalışmalar için hangi faktörlerin risk faktörleri olarak belirlenmiş olduğu ortaya konulabilecektir.

2.1.6. Araştırma Tasarımı

Bu çalışmaya dahil edilmek için belirlenen araştırma tasarımı kriteri incelenen çalışmanın ileriye dönük (prospektif) boyutsal çalışma olmasıdır. Bunun nedeni suç veya kural dışı davranışın nedensel faktörlerinin ortaya konulmasında bağımlı (sonuç) değişken ile bağımsız (neden) değişken arasında zamansal önceliğin kurulması gerekliliğidir. Daha önceki bölümlerde detaylıca açıklandığı üzere nedensellik ilişkisinin kurulabilmesi ve bir faktörün nedensel risk faktörü olduğunun söylenebilmesi için değişkenler arasında zaman boyutunun oluşturulması gerekmektedir (Farrington, 2006:19; Topçuoğlu, 2014b:222). Bu nedenle kesitsel araştırma tasarımlarının tamamı bu çalışmaya dahil edilmemektedir. Zira kesitsel araştırma tasarımları bütün değişkenleri tek bir zaman diliminde ölçmektedir ve bu nedenle de değişkenler arası zaman boyutu bu tarz çalışmalarda ortaya konulamamaktadır (Loeber & Le Blanc, 1990:423; Topçuoğlu, 2014b:222; Murray, vd., 2009:11). Diğer yandan yine tek bir zaman diliminde ölçüm yapılan ancak içerisindeki verilerin kişilere geçmişe yönelik sorular sorularak oluşturulduğu böylece zamansal önceliğin oluşturulmaya çalışıldığı geriye dönük (retrospektif) çalışmalarda da bu çalışma kapsamına dahil edilmemiştir. Zira bu çalışmalar, geçmişe yönelik hatırlatmaya dayanarak oluşturulduğu için kişilerin olayları unutması veya net olarak hatırlamaması gibi problemlerin yaşanmasından kaynaklı olarak ileriye dönük (prospektif) çalışmalar kadar güvenilir sonuçlar ortaya koymazlar (Murray, vd., 2009:11; Maxfield & Babbie, 2009: 68-70).

Diğer yandan, bazı çalışma tasarımları suçluluğu; yalnızca suç davranışını sergileyenler üzerinden inceleyerek açıklamaya çalışmaktadır. Ancak ne yazık ki suç

davranışlarının yalnızca bu davranışı sergileyen çocuklar üzerinden incelenmesi de suçun nedensel risk faktörlerini ortaya koymakta yetersiz kalmaktadır (Murray, vd., 2009:13-14). Bu nedenle analiz birimleri yalnızca suça sürüklenen çocuklardan oluşan veya yalnızca kuraldışı davranış, davranım/davranış bozukluğu, riskli davranış veya anti sosyal davranış sergileyen çocuklardan oluşan çalışmalar bu derleme kapsamına dahil edilmemiştir (Bkz: Şahinli, 2012; Kart, 2012; Ünsal, 2012). Bu kapsamda yalnızca adli olguların incelendiği veya bir kuruma belirli bir tanı ile getirilen 18 yaş altı analiz birimleri üzerinde yapılan çalışmalar da mevcut çalışmaya dahil edilmemiştir

Yapılan taramalar sırasında bazı çalışmaların; çocuk suçluluğundaki mükerrerliği incelediği ve bu mükerrerlik üzerinden suç davranışını açıklamaya çalıştığı görülmüştür. Mükerrer suçluluk çalışmalarında; analiz birimi olarak ele alınan kişi veya çocuk, bir kere suç işlemiş ve bu suç nedeniyle mahkûm edilmiş olur. Bu çalışmalarda araştırmacı, araştırmasına suç işlemiş ve mahkûmiyet hükmü kesinleşmiş analiz birimi üzerinden başlamaktadır ve bu kişiler belirli bir zaman dilimi izlenerek onları yeniden suç işlemeye sevk eden nedenler incelenerek suç davranışının nedenleri ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmalar yalnızca bir suç davranışı nedeniyle mahkûm edilmiş kişilerin neden yeniden suç işlediklerini sorgulayıp ortaya koyabilmekte iken, mevcut çalışmanın araştırma konusu olan suç davranışının risk faktörlerini ortaya koymakta yetersiz kalmaktadırlar. Zira, mükerrerlik çalışmalarında analiz birimini ilk kez suç işlemeye sevk eden risk faktörü çoktan ortaya çıkmış ve etkisini göstermiştir. Bu şekilde yapılan araştırma bizlere yalnızca suçlu kişinin neden yeniden suça yöneldiğini göstermektedir. Başka bir ifadeyle bu çalışmalar bizlere hiç suç işlememiş birinin neden suç davranışına eğilim gösterdiği konusunda bilgi vermeyecektir zira çalışma zaten suç işlemiş bireyin yeniden suç işlemesine etken olan risk faktörleri üzerine odaklanmaktadır. Dolayısıyla böyle bir çalışmadan elde edilecek risk faktörünün suç davranışının risk faktörü olduğunu söylemek mümkün olmayacaktır. Tüm bu anlatılanlar ışığında mükerrer suçluluk üzerine yapılan çalışmalar mevcut çalışma kapsamına dahil edilmemiştir (Bkz: Börekçi, 2012; Cömert, 2018).

2.2.Arama Stratejisi

Bu çalışma kapsamında derlenen ve bulguları sunulan çalışmalara aşağıda detaylı şekilde izah edilen yöntem çerçevesinde ulaşılmıştır:

Öncelikle dahil etme ve hariç tutma kriterleri belirlenmeden önce literatürde çocuk suçluluğu ve kuraldışı davranışları üzerine hazırlanan çalışmalara ulaşılması için pilot tarama modelleri oluşturularak hangi anahtar kelimeler ile arama yapılması gerektiğine karar verilmiştir. Bu kapsamda çocuk suçluluğu ve kuraldışı davranışları üzerine yapılan çalışmalara “suç”, “kuraldışı davranış”, “kural dışı davranış”, “anti sosyal davranış”, “riskli davranış”, “davranım bozukluğu”, “davranış bozukluğu”, “conduct disorder”, “delinquency”, “çocuk”, “ergen” ve “öğrenci” anahtar kelimelerinin çeşitli kombinasyonlarla taranması ile ulaşılabildiği belirlenmiştir. Bu noktada belirtmek gerekir ki, yapılan pilot aramalarda anahtar kelimelerin bitişik ve ayrı yazılması durumunda farklı çalışmalara ulaşıldığı görülmüştür. Ayrıca, Türkiye’de hazırlanan çalışmaların bazılarında kavram karmaşası yaşandığı da görülmüştür. Örneğin yabancı literatürde “conduct disorder” olarak kabul edilen kavramın Türkçe’deki karşılığı “davranım bozukluğu” olsa da bazı çalışmalarda bu kavram yerine “davranış bozukluğu” kavramının kullanıldığı görülmüştür. Açıklanan nedenlerle veri tabanlarında arama yapılırken anahtar kelimelerin ayrı ve bitişik yazılmış halleri ve “conduct disorder” kavramının Türk literatüründeki her iki kullanım şekli (davranış bozukluğu ve davranım bozukluğu) de anahtar kelime olarak belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler belirlendikten sonra aşağıda belirtilen beş veri tabanında 01.05.2020 ile 15.05.2020 tarihleri arasında (bu tarihler dahil) taramalar gerçekleştirilmiştir. Yalnızca dil, tarih ve alan/arama tipi kriterleri oluşturularak gerçekleştirilen taramalar sonucunda toplamda 8.926 adet makale, tez veya proje ulaşılmıştır. Ancak bu sayıdan yalnızca 5.152³ adeti elektronik ortamda görülebilmektedir.

³ Belirtilen sayı içerisinde aynı çalışmadan birden fazla bulunabilmektedir..

Tablo 2. 1 İncelenen Veri Tabanları

VERİ TABANI	GÖRÜNEN ÇALIŞMA SAYISI	TOPLAM ÇALIŞMA SAYISI
Google Akademik	2.682	6.981
Ulakbim	913	985
Web of Science	283	283
TÜBİTAK Destekli Projeler Veri Tabanı	611	611
Ulusal Tez Merkezi	663	663
TOPLAM=	5.152	8.926

Veri tabanlarında anahtar kelimeler, dil, tarih ve alan/arama tipi kriterleri ile yapılan taramalar sonucunda elde edilen makale, tez veya projeler; yukarıda dahil etme ve hariç tutulma başlığı altında belirtilen kriterler bakımında aşağıda belirtildiği şekilde ayıklanmıştır.

2.3.Tarama Sonucunda Elde Edilen Çalışmaların Derleme Stratejisi

Arama stratejisinde belirtilmiş olan toplamda 5.152 adet tez, makale ve projeye ulaşıldıktan sonra bunların tamamı aşağıda belirtilen başlıklar bakımından elemeye tabi tutulmuştur. Bu noktada belirtmek gerekir ki aşağıda yer alan kriterler bakımından herhangi bir öncelik sırası belirlenmemiştir. Bu nedenle arama stratejisi sonucunda ulaşılan toplamda 5.152 adet tez, makale veya proje aşağıda belirtilen kriterleri sağlaması halinde mevcut çalışmaya dahil edilmemiştir. Bununla birlikte veri tabanlarında birbirinin aynısı olan çalışmaların tekrar edildiği durumlar gözetilerek mükerrer çalışmalar taramanın bu aşamasında gözden geçirilerek kapsam dışı tutulmuştur.

- Ampirik Olmayan Çalışmalar
 - Örn; teorik çalışmalar veya nitel çalışmalar (Bkz: Akıncı, 2011; Hatipoğlu, 2008; Kılıç, 2007).
- Analiz Birimi 18 Yaş Altı Olmayan Çalışmalar
 - Bkz: (Korkmaz, 2014; Güler/Baysoy, 2014).
- Analiz Birimi Türk Olmayan Çalışmalar
 - Bkz: (Acar/Yurtman, 2017).
- Analiz Birimi;
 - Yalnızca mahkumiyeti kesinleşmiş olan çocuklar olan çalışmalar veya yalnızca psikiyatrik bozukluk tanısı (davranım bozukluğu, anti sosyal kişilik bozukluğu) konmuş çocuklar olan çalışmalar

Bkz: (Şahinli, 2012; Kart, 2012; Ünsal, 2012).
- Değerlendirme Çalışmaları
 - Bkz: (Küçüköner, 2004; Akdam, 2006).
- Olgu İncelemesi Olan Çalışmalar
- Mükerrer Suçluluğu İnceleyen Çalışmalar
 - Bkz: (Börekçi, 2012; Cömert, 2018).
- Belirli Bir Analiz Biriminin Özelliklerini İnceleyen veya Yaygınlık Durumunu İnceleyen Çalışmalar
 - Bkz: (Bayraktar, 2007; Hüsmen, 2007).
- Bağımlı Değişkeni; Suç, Kuraldışı Davranış, Anti Sosyal Davranış, Riskli Davranış ve Davranım Bozukluğu Olmayan Çalışmalar
 - Bkz: (İnaltekin, 2017; Lafvermez, 2018; Kurtuluş, 2013).

Bu kriterlere göre mevcut olan çalışmalar yeniden taranmış ve yapılan ikinci tarama sonucunda 55 adet makale, tez veya projeye ulaşılmıştır. (Tekrar eden çalışmalar bu sayı içerisine dahil değildir.) Yapılan bu eleme sonucunda elde kalan 55 adet makale, tez veya proje yeniden incelemeye alınmadan önce bunların tamamının dayanmış olduğu ana projelerin olup olmadığı da incelenmiştir. Bu şekilde bir tarama yapılmasının nedeni tamamlanmaya çalışılan sistematik derleme

çalışması içerisinde dahil edilmesi gereken bir çalışmayı gözden kaçırmamaktır. Zira arama motorlarında makale, tez veya projenin sisteme yüklenilmesi sırasında anahtar kelimelerinin hatalı girilmesi veya aramaya uygun hale getirilmemesi nedeniyle bazı çalışmaların yapılan taramalarda araştırmacının karşısına çıkmama durumu söz konusu olabilmektedir. Bu çalışmanın pilot taramaları sırasında benzer sorunlarla karşılaşıldığı için bu şekilde bir tarama modeli geliştirilmiş ve yapılan ikinci taramadan sonra elde kalan çalışmaların tamamı verileri bakımından bir ana projeye dayanıp dayanmadığı konusunda incelenmiş ve ana projenin mevcut olması halinde bu ana projenin de yapılmakta olan sistematik derlemeye dahil edilme kriterlerine uygun olup olmadıkları incelenmiştir. Bu noktada özellikle belirtilmelidir ki, ana projelerin mevcut olması halinde bu projeler ancak ve ancak mevcut sistematik derleme için belirlenmiş olan veri tabanlarında yer alıyor ve dahil etme/hariç tutma kriterlerini sağlıyorlarsa incelenmek üzere sistematik derlemeye dahil edilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda bir makalenin ana projesi olduğu tespit edilmiş ve bu ana proje metninin de mevcut sistematik derleme için belirlenmiş olan veri tabanlarında yer alması ve dahil etme/hariç tutma kriterlerini sağlaması nedeniyle 2. taramaya dahil edilmesi uygun görülmüştür.

Bu doğrultuda yapılan 2. tarama sonucunda elde kalan 56 adet makale, tez veya projeden 55'nin hiçbirisi mevcut çalışma kapsamına alınma kriterlerini sağlamamıştır. Zira, bahsi geçen 55 adet makale, tez veya projenin hiçbirisi mevcut çalışmanın dahil etme kriteri olarak belirtilmiş olan ileriye dönük (prospektif) boylamsal olma kriterini sağlamamaktadır. Çalışmaların tamamı kesitsel olarak tasarlanmıştır. Bu nedenle de bu çalışmalar değişkenler arasındaki neden-sonuç ilişkisini ortaya koyabilecek niteliğe sahip değildir.

Ancak bu 56 adet çalışmadan biri olan ve Halime Ünal tarafından hazırlanmakla birlikte Sosyoloji Araştırmaları Dergisi'nde 2010 yılında yayınlanan "*Ebeveynlerle Olan İlişkiler, Sapkın Arkadaşlar ve Sapkın Davranışları*" adlı makale TÜBİTAK tarafından desteklenen 106K310 nolu projeye dayandırılarak oluşturulmuştur (Ünal, 2010a). Bahsi geçen "*Aile, Arkadaş Grupları ve Okulun Gençlerin Şiddet Davranışlarına Etkisinin Boylamsal Çalışılması*" adlı proje yine

Halime Ünal tarafından TÜBİTAK desteği ile hazırlanmış ve aile, arkadaş grupları veya okul ortamı gibi kapsamlı değişkenlerin ve alt boyutlarının 18 yaş altı olan lise öğrencilerinin şiddet içeren veya içermeyen sapmış davranışlarına olan etkilerini sosyal öğrenme teorileri kapsamında incelemek amacıyla hazırlanmıştır (Ünal, 2010b). Söz konusu proje verileri incelendiğinde; projenin, bu çalışma kapsamında hazırlanmak istenen sistematik derlemenin dahil etme ve hariç tutma kriterlerine uygun olduğu belirlenmiştir. Zira söz konusu proje ileriye yönelik (prospektif) boylamsal veriler elde edilerek hazırlanmıştır. Bu nedenle de mevcut çalışma ile oluşturulmak istenen sistematik derleme kapsamında yalnızca bu proje bulguları incelenebilmiştir.

Tüm bu anlatılanlar ışığında belirlenen ve detayları yukarıdaki bölümlerde izah edilen dahil etme ve hariç tutma kriterleri uyarınca hazırlanmak istenen sistematik derlemeye dahil edilebilecek nitelikte olan tek çalışma Halime Ünal tarafından TÜBİTAK desteği ile hazırlanmış olan “*Aile, Arkadaş Grupları ve Okulun Gençlerin Şiddet Davranışlarına Etkisinin Boylamsal Çalışılması*” adlı çalışmadır (Ünal, 2010b). Bu nedenle çalışmanın devam eden bölümlerinde bahsi geçen ileriye yönelik (prospektif) boylamsal çalışmanın içeriği ve bulguları özetlenecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

1. Genel Bilgiler

Bu bölümde sistematik derleme çalışması kapsamında belirlenen dahil etme ve hariç tutma kriterlerine uygun olan çalışmaların içerikleri ve bulguları özetlenecektir. Yöntem bölümünde detayları izah edildiği üzere ne yazık ki Türkiye’de 31.12.2019 tarihine kadar çocuk suçluluğunun nedensel risk faktörleri üzerine odaklanan çalışmalardan yalnızca bir tanesi hazırlanan bu sistematik derleme kapsamına alınma kriterlerine uygun bulunmuştur. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde belirlenen sistematik derleme kriterlerine uygun olduğu tespit edilen tek çalışma olan ve Halime Ünal tarafından TÜBİTAK desteği ile hazırlanmış “*Aile, Arkadaş Grupları ve Okulun Gençlerin Şiddet Davranışlarına Etkisinin Boylamsal Çalışılması*” adlı çalışmanın içeriği ve bulguları özetlenecektir.

Aşağıda yer alan tabloda kriterlere uygun olduğu belirlenen TÜBİTAK destekli boylamsal çalışmanın içeriği yer almaktadır. Çalışmanın bulguları ise daha detaylı bir şekilde bir sonraki başlık altında incelenecektir. Ancak söz konusu TUBİTAK destekli projede hem kesitsel hem de boylamsal araştırma tasarımları kullanılarak iki farklı veri analizi yapılmaktadır. Bunun için proje kapsamında ele alınan analiz birimlerinden iki farklı zaman diliminde (2007/2008 - 2008/2009 eğitim öğretim yılları içerisindeki güz dönemi) veri toplanmıştır. Zaman dilimi farkı nedeniyle 2007/2008 eğitim öğretim yılı güz döneminde analiz birimlerinden toplanan veriler I. Dalga Verisi, 2008/2009 eğitim öğretim yılı güz döneminde analiz birimlerinden toplanan veriler de II. Dalga Verisi olarak adlandırılmıştır. Proje kapsamında I. Dalga verileri ile Kesitsel tasarımlı bir çalışma oluşturulmuş ve bu veriler analiz edilmiştir. Diğer yandan I. ve II. dalga verileri bir arada analiz edilerek de boylamsal tasarımlı bir çalışma oluşturulmuştur. Mevcut çalışmada belirlenen kriterler uyarınca yalnızca boylamsal olarak hazırlanmış çalışmalar inceleneceğinden dolayı söz konusu projenin kesitsel bir çalışma olarak tasarlanan kısmı mevcut çalışma kapsamında değerlendirmeye alınmayacaktır.

Tablo 3. 1 Sistematik Derlemeye Dahil Edilen Çalışmanın İçeriği

YAZAR	HALİME ÜNAL
BAŞLIK	<i>Aile, Arkadaş Grupları Ve Okulun Gençlerin Şiddet Davranışlarına Etkisinin Boylamsal Çalışılması</i>
YIL	2010
AMAÇ	Bu çalışmanın temel amacı sosyal öğrenme teorileri kapsamında çocukların sapma davranışlarını etkilediği düşünülen aile, arkadaş grupları ile okul faktörleri ve bunların alt gruplarından oluşan faktörlerin çocukların sapma davranışı üzerindeki etkilerini incelemektir. (Ünal, 2010)
TEORİ	SOSYAL ÖĞRENME
ARAŞTIRMA TASARIMI	KESİTSEL VE BOYLAMSAL (PROSPEKTİF)

1.1.Çalışmanın Örneklemi

Ünal (2010b:55) tarafından hazırlanmış olan çalışmanın evrenini lise öğrencileri oluşturmakta olup araştırmanın örneklemini İzmir İl merkezinde yer alan 7 genel devlet lisesi, 3 meslek lisesi ve 1 adet özel lise olmak üzere toplam 11 lisede eğitim gören 9-12. sınıf öğrencilerinden okul türü, sınıf ve cinsiyete göre tabakalı ve küme örneklem tekniği ile rastlantısal olarak oluşturulmuştur. Araştırmanın I. Dalgasında 2100 II. Dalgasında ise toplamda 2050 öğrenciden veri toplanmıştır. Öğrencilerin çalışmaya dahil edilmesi ise tamamen gizlilik ve gönüllülük esasına dayalıdır.

Bu çalışmanın boylamsal (prospektif) verilerini oluşturan kısımda ise proje çalışmasının hem I. hem de II. dalgasına katılan ve aynı öğrencilerden oluşan toplam 500 çocuğun verileri analiz edilmiştir. (Ünal, 2010b: 56)

Tablo 3. 2 Boylamsal çalışmanın örneklem sayısı ve yaş ortalaması

	N (%)	ORTALAMA YAŞ
KIZ	310	15,4
ERKEK	190	15,5

1.2.Çalışmanın Amacı

Sosyolog, Kriminolog ve Sosyal Psikolog olan Gabriel Tarde'nin "Toplum taklittir." görüşü ile başlayan ve bireyin kendisi için önemli olan kişilerle yakın ilişki içinde olduğu süreçte, bireyin suç işlemeye teşvik edici birtakım tanımlamalara maruz kaldığını ve suç işleme teknikleri ile suç işlemeyi haklı çıkaracak gerekçeleri öğrendiğini iddia eden Sutherland'ın Ayırıcı Birliktelikler Teorisi ile gelişmeye başlayan ve Sutherland'ın teorisinin Akers tarafından yeniden formüle edilmesi ile oluşturulan Sosyal Öğrenme Teorisi'ne göre; aşağıda belirtilen durumlarda bireyin suç veya sapma davranışı sergileme olasılığı artmaktadır (Akers, 2014: 62-69):

- Bireyin sapma veya suç davranışını kabullenen veya bu davranışları normalmiş gibi lanse eden kişilerle bir birliktelik içinde olması
- Bireyin sapma veya suç davranışının sergilenen durumlara maruz kalması
- Bireyin kendi içinde bulunduğu duruma göre sapma veya suç davranışını haklı ve geçerli olarak tanımlaması
- Bireyin bir davranış takiben bu davranış sergilemesi nedeniyle cezalandırılması durumunun onaylanması veya takdir edilmesi durumundan daha fazla olması

Yapılan çalışmalar gencin en çok sosyalleşme alanları olan aile, okul ve arkadaş gruplarının suç ve sapma davranışını öğrenmede ve bu davranışları onaylamada önemli etkilerinin olduğunu göstermektedir. Bu nedenle de Ünal (2010b: 76) hazırlamış olduğu boylamsal tasarımlı çalışması kapsamında aile, arkadaş grubu ve okul bağlamının gencin şiddet içeren ve içermeyen sapma davranışına etkisini ve bu etki sonucunda gencin şiddet içeren veya içermeyen sapma davranışını onay tutumunun ileriye dönük olarak gencin şiddet içeren veya içermeyen sapma davranışına olan etkisini incelemiştir.

1.3.Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışma kapsamında I. ve II. dalgada elde edilen veriler ile boylamsal bir çalışma deseni oluşturulurken aşağıdaki tablolarda belirtilen bağımlı ve bağımsız değişkenler kullanılmıştır. Bağımlı ve bağımsız değişkenlerin yanı sıra literatürde daha önce yapılan çalışmalardan yola çıkılarak gencin şiddet içeren ve içermeyen sapma davranışları ile ilişkili olduğu belirlenen sosyo-demografik değişkenler kontrol değişkenleri olarak belirlenmiş ve araştırma kapsamında şiddet içeren ve içermeyen sapma davranışına bağımsız değişkenlerin etkileri incelenmeden önce aşağıdaki tabloda belirlenen kontrol değişkenlerinin etkisi kontrol edilmiştir.

Tablo 3. 3 Boylamsal Çalışmanın Bağımlı Değişkenleri

<u>ÇALIŞMANIN BAĞIMLI DEĞİŞKENLERİ</u>
• Gencin Fiziksel Şiddet Davranışı
• Gencin Fiziksel Şiddet Onayı
• Gencin Sapmış Davranışı
• Gencin Sapma Davranışı Onayı

Tablo 3. 4 Boylamsal Çalışmanın Bağımsız Değişkenleri

<u>ÇALIŞMANIN BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLERİ</u>
• Şiddet Mağdurluğu
• Aile İle İlgili Değişkenler
○ Ebeveynin Çocuk Yetiştirme Biçimleri
○ Disiplin Stratejileri
○ Ebeveyn-Genç Arasındaki Çatışma
○ Ebeveynlerin Şiddete Yönelik Tutumları Ve Davranışları
• Arkadaşlar İle İlgili Değişkenler
○ Arkadaş İlişkileri
○ Arkadaşların Sapma Davranışı Ve Şiddet Davranışı Onayı
○ Sapma Ve Şiddet Davranışı Sergileyen Arkadaşların Sayısı
• Okul Değişkenleri
○ Okul İklimi
○ Okulla Olan Bağlar
○ Okulda Kullanılan Disiplin Teknikleri
○ Okulda Şiddet Tanıklığı

Tablo 3. 5 Boylamsal Çalışmanın Kontrol Değişkenleri

<u>ÇALIŞMANIN KONTROL DEĞİŞKENLERİ</u>
• Cinsiyet
• Ailenin Geliri

• Yaş
• Baba'nın Eğitim Durumu
• Anne'nin Eğitim Durumu
• Baba'nın İş Durumu
• Anne'nin İş Durumu
• Ebeveynin Medeni Durumu

I. ve II. dalgada toplanan veriler boylamsal çalışma amacına uygun olarak analiz edilmiştir. Bunun için çalışmanın I. dalgasında bağımsız değişkenler olarak toplanan veriler ile çalışmanın II. dalgasındaki bağımlı değişkenler arasında hiyerarşik regresyon analizi yapılmış ve analiz yapılırken çalışmanın I. dalgasında bağımsız değişken olarak toplanan şiddet ve sapma davranışını onayı değişkeni boylamsal veri analizinde bağımsız değişken olarak hiyerarşik regresyon modelin dahil edilmiştir. Böylece çalışmanın amacına uygun olarak gencin şiddet ve sapma davranışını onaylamasının şiddet ve sapma davranışını sergilemesindeki etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır (Ünal, 2010b: 156)

1.4.Çalışmanın Önemi

Bu çalışma ile çocuk suçluluğu açısından yalnızca adalet sistemi tarafından suç olarak nitelendirilen davranışların incelenmesinin ötesine geçilmiş ve çok daha geniş bir kavram olan sapma kavramı açısından çocukların davranışları açıklanmaya çalışılmıştır. Yalnızca bu açıdan bile oldukça önemli olan bu çalışma ayrıca Türkiye’de sapma davranışının boylamsal olarak ileriye yönelik incelendiği ilk çalışma olmasıyla da literatüre katkı sağlamıştır. Zira bu çalışma ile Türkiye’de ilk kez ileriye dönük olarak şiddet içeren ve içermeyen sapma davranışı boylamsal veriler toplanarak incelenmiştir. Bununla birlikte sapma davranışı üzerinde etkileri olduğu düşünülen aile, arkadaş grupları ve okul değişkenlerinin birden fazla alt grubu ile incelenmesi de çalışmanın önemini arttırmaktadır. Bununla birlikte hem enlemesine hem de boylamasına toplanan verilerin karşılaştırılması ve sonuçların analiz edilmesiyle ileride yapılacak olan boylamsal çalışmalara önemli ölçüde yol

gösterici niteliktedir. Çalışma literatürde boylamsal tasarımda çalışmalara oldukça büyük ölçüde bir ihtiyaç duyulduğunu da gözler önüne sermektedir. (Ünal, 2010b: 173)

1.5.Çalışmanın Sınırlılıkları

Mevcut araştırmanın hem yazardan kaynaklı hem de yazardan kaynaklı olmayan sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu sınırlılıkları bilmek çalışmanın yorumlanması açısından oldukça önemlidir zira sınırlılıkları belirtilmeyen veya anlaşılmayan çalışmalar çok ciddi bir şekilde yanlış yorumlanabilmektedirler.

Ünal (2010b) tarafından hazırlanan mevcut çalışmanın birinci ve belki de en başta dikkat edilmesi gereken sınırlılığı örnekleminin yalnız bir ilde okula devam eden öğrencilerden oluşturulmasıdır. Örneklemin bu şekilde oluşturulması araştırma sonuçlarının İzmir ili kapsamında genellenemeyeceğini de ortaya koymaktadır. Zira Ünal (2010b: 175) çalışmanın yalnızca okula devam eden öğrenciler üzerine tasarlandığını belirtmekle birlikte okula devam etmeyen (ayrılan veya uzaklaştırılan) gençler bakımından sonuçların değişkenlik gösterebileceğini belirtmektedir. Bu nedenle çalışma sonuçları yorumlanırken bu duruma özellikle dikkat edilmesi gerekmektedir.

Çalışmanın bir diğer önemli sınırlılığı çalışma kapsamında toplanan verilerin yalnızca kişisel bildirim tekniği ile toplanmasıdır. Çalışma kapsamında gençlerin şiddet içeren ve içermeyen sapma davranışları yalnızca kendileri tarafından verilen cevaplar üzerinden değerlendirilmiştir. Bu da çalışmada yanlış sonuçlar elde edilebileceğini göstermektedir. Zira Ünal (2010b: 175)'in de ifade etmiş olduğu üzere şiddet yanlılığına veya şiddet içeren davranışın sergilenmesine ilişkin sorulan sorulara gençlerin bir kısmının çekimser bir kısmının ise abartılı cevaplar verebileceği düşünülmektedir. Bu nedenle aile ve öğretmenlerden gençlerin sapma davranışlarına ilişkin veri toplamak ayrıca bu verileri resmi kayıtlar ile de desteklemek yalnızca kişisel bildirim tekniği ile elde edilen verilerle hazırlanmış bir çalışma sonuçlarından daha güvenilir sonuçlar sunabilecektir.

Özellikle ileriye yönelik boylamsal çalışmalar bakımından önem arz eden ve bu çalışmada mevcut olan bir diğer sınırlılık da çalışmanın zaman boyutunun kısa olmasıdır. Bu çalışma kapsamında ileriye yönelik boylamsal veri analizi yapılabilmesi için daha önce yukarıdaki bölümlerde detaylı şekilde izah edildiği üzere 2 aşamada veri toplanmış ve bu toplanan veriler arasında 1 yıllık bir zaman dilimi bulunmaktadır. Ancak gençlerin davranış örüntülerini incelenmeye ve bu örüntüler arasındaki ilişkinin ortaya konulmaya çalışıldığı durumlarda 1 yıllık zaman dilimi oldukça kısadır (Ünal, 2010b: 161). Böyle bir çalışma için daha uzun vadede veriler toplanmalı ve analizler yapılmalıdır.

Son olarak Ünal (2010b: 161) tarafından da özellikle belirtilerek okuyucuların uyarıldığı bir sınırlılık da; çalışma boylamsal veri analizine dayanıyor olsa da korelatif bir çalışma olmasından dolayı neden-sonuç çıkarımlarının yapılması konusunda oldukça dikkatli olunması gerektiğidir.

1.6.Çalışmanın Politika Önerileri

Yapılan çalışmanın sonuçları aile, arkadaş grupları ve okul bağlamının gençlerin sapma davranışını öngörmeye etkili olduğunu göstermektedir. Bu noktada öngörmek ifadesi özellikle belirtilmektedir zira söz konusu çalışma neden-sonuç ilişkisini ortaya koyabilecek kriterlere sahip değildir. Ancak yine de gençlerin adalet sisteminin içerisine girmeden önce şiddet içeren ve içermeyen sapma davranışlarının önüne geçebilecek politika ve programları geliştirmeye yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Bu kapsamda Ünal (2010b: 176-178) aşağıda yer alan maddelerde özetlenen ve temel amacı gençlerin riskli gruplarda bulunmalarının önüne geçecek nitelikte programların geliştirilebileceğini belirtmektedir:

- Çocuk sahibi olan veya olmak isteyen ebeveynlerin çocuk yetiştirme becerilerini geliştirebilecekleri kurslar düzenlenebilir. Bu kurslarda ebeveynler ile çocuklar arasındaki ilişkinin kuvvetlendirilmesi ve ebeveynlere çocuklarını denetleme ve disipline etme yolları öğretilebilir.

- Çocukların şiddet içeren veya içermeyen sapma davranışları üzerinde arkadaş gruplarının da etkili olduğu bilindiğinden dolayı çocukların pozitif destekleyici arkadaş grupları oluşturması için etkinlik ve programlar düzenlenebilir.
- Okul bağlamının da çocukların şiddet içeren ve içermeyen sapma davranışı üzerinde etkili olduğu çalışma sonuçları arasında yer aldığından dolayı okul ortamının çocukların sapma davranışını sergilemesine engel olacak nitelikte oluşturulması gerekir. Bunun için de okul aracılığı ile danışmanlık veya akıl hocalığı olarak ifade edilebilecek programlar geliştirilebilir. Bununla birlikte yine okul bağlamının pozitif hale getirilebilmesi adına tiyatro, spor veya resim gibi çeşitli aktivitelere çocukların kolay erişimi ve katılımı sağlanabilmelidir. Zira bu tarz aktivitelerin çocukları sapma davranışını sergilemeye iten nedenlerden uzak tutabileceği düşünülmektedir.

2. Çalışmanın Bulguları

Yukarıdaki bölümlerde de izah edildiği üzere Ünal (2010b) tarafından hazırlanan çalışma hem kesitsel hem de boylamsal çalışma analizlerini içerisinde barındırmaktadır. Ancak mevcut sistematik derleme bu çalışmanın yalnızca boylamsal analiz sonuçlarına odaklandığından dolayı bu kısımda çalışmanın boylamsal veri analizlerine ilişkin bulguları özetlenecektir.

Ünal (2010b: 155) tarafından hazırlanan çalışmanın boylamsal analizleri aşağıda belirtilen iki başlık altında oluşturulmuştur.

- Birinci grupta gencin şiddet içeren veya içermeyen sapma davranışının 1 yıllık zaman diliminde tutarlılığını koruyup korumadığı,
- İkinci grupta ise I. dalgada gencin şiddet içeren veya içermeyen sapma davranışlarını öngördüğü düşünülen değişkenlerin II. dalgada toplanan gencin şiddet içeren veya içermeyen sapma davranışını

öngörmeye devam edip etmediği, sorularına cevap bulunmaya çalışılmaktadır.

Birinci grupta yer alan sorunun cevabı için yapılan analizler sonucunda, ortaya çıkan farklılıklar yalnızca çalışmaya katılan gençlerin şiddet davranış sıklığı ve gençlerin maruz kaldığı şiddet davranışı sayılarına ilişkindir. Bunun haricinde diğer değişkenler bakımından I. dalga ve II. dalga değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (Ünal, 2010b:155)

Sonuçları genel olarak değerlendiren Ünal (2010b: 156)'a göre araştırmaya katılan gençlerin I. dalga ve II. dalgada rapor ettiği şiddet içeren ve içermeyen sapma davranışları puanları birbiriyle tutarlıdır.

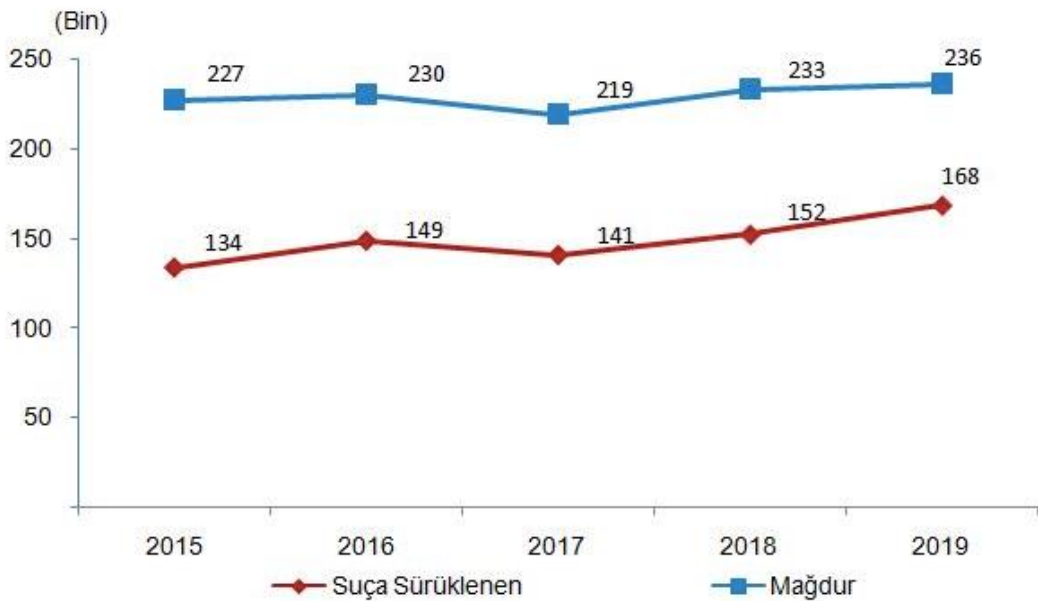
İkinci grupta yer alan sorunun cevabı için de çalışma kapsamında I. dalgada gençlerden toplanan bağımsız değişken verileri ile II. dalgada toplanan bağımlı değişken verileri hiyerarşik regresyon modeli ile incelenmiştir. Bu model dizayn edilirken ayrıca gençlerin şiddet içeren veya içermeyen sapma davranışına onay tutumlarının gençlerin şiddet içeren veya içermeyen şiddet davranışına etkisi olup olmadığının incelenmesi için I. dalgada gençlerden toplanan veriler arasında yer alan şiddet içeren veya içermeyen sapma davranışına onay tutumu değişkeni de bir bağımsız değişken olarak hiyerarşik modele dahil edilmiştir (Ünal, 2010b: 156).

Sonuç olarak yapılan analizler; gençlerin şiddet içeren veya içermeyen sapma davranışlarının 1 yıllık zaman diliminde süreklilik sergilediğini bununla birlikte, I. dalgada verileri toplanan bağımsız değişkenlerin II. dalgada verisi toplanan şiddet içeren veya içermeyen sapma davranışı bağımlı değişkenlerini öngörmeye devam etmekte olduğu belirtilmektedir (Ünal, 2010b: 161).

3. Değerlendirme

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 21 Temmuz 2020 tarihinde yayınlanan 2015-2019 yıllarına ait Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistiklerine göre; 2019 yılında güvenlik birimine gelen veya getirilen çocukların karıştığı toplam olay sayısı 511 bin 247'dir ve bu olaylara karışan çocukların % 32,9'u kanunlarda suç olarak tanımlanan bir suç davranışını sergilemiştir (TÜİK, 2020). Toplanan verilerin analiz sonuçlarına göre 2019 yılında güvenlik birimine gelen veya getirilen çocukların karıştığı toplam olay sayısının 168 bin 250'si bu olaylara karışan çocukların kanunlarda suç olarak tanımlanan bir davranış sergilemesinden kaynaklı olmuştur. Bu 168 bin 250 olayı gerçekleştiren çocukların %31,7'si yaralama, %25,6'sı hırsızlık, %8,1'i Pasaport Kanunu'na muhalefet, %6,9'u göçmen kaçakçılığı, %4,6'sı da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak, satmak veya satın almak suçlarından dolayı adalet sistemi ile karşı karşıya kalmıştır (TÜİK, 2020).

2015-2019 yılları arasında Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların geliş nedenlerine göre dağılımı

Bu tablo ve bilgilerden elbette çocuklar tarafından işlenen suç miktarına ulaşmak mümkün değildir. Zira çocuğun herhangi bir suç nedeniyle güvenlik biriminin önüne getirilmesi söz konusu çocuğun kendisine isnat edilen suçu işlediği

anlamına gelmemektedir. Böylesi bir çıkarım yapılabilmesi için suç isnadıyla getirilen çocukların mahkumiyet ve beraat kararlarının da incelenerek kapsamlı bir istatistik sunulması gerekmektedir ki ancak bu şekilde güvenlik birimine getirilen toplam çocuk sayısının ne kadarının gerçekte kanunlarda suç olarak tanımlanan davranışları sergilediği ortaya konulabilecektir. Bununla birlikte yine TÜİK (2020) tarafından 5 Aralık 2018 tarihinde yayınlanan Ceza İnfaz Kurumu İstatistiklerine göre suç işlediği andaki yaşı 18 yaş altı olanların sayısı 2017 yılına oranla %22,8 artış göstermiş ve sayı 14 bin 502 olmuştur. Bu sonuç detaylı bilgi olmadan çocuk yaşıta suç işleyenlerin sayısının artmış olduğu şeklinde yorumlanabilir ancak bu noktada güvenlik birimlerinin suçla mücadelede daha etkin bir yol izlediği ve geçmiş senelere oranla daha fazla suçlunun adalet sistemi ile karşı karşıya getirilmiş olabileceği de özellikle dikkate alınmalıdır.

TÜİK verilerinden hareketle ülkemizde çocuk suçluluğunun tam olarak hangi boyutta olduğu kesin olarak belirlenemese de yetişkin suçluluğunun temellerinin bireyin çocukluk dönemine dayandığı görüşü dikkate alındığında yalnızca çocuk suçluluğu ile değil yetişkin suçluluğu ile mücadele konusunda da bireylerin çocukluk dönemine odaklanmak oldukça önemlidir. Nitekim, çocuk suçluluğu alanında yapılan çalışmalar bir çocuğun erken yaşta sapma davranışı veya suç davranışı sergilemeye başlamasının, ileride ciddi suç davranışlarında bulunma ve uzun bir suç kariyeri geliştirme ihtimalini oldukça arttırdığını ortaya koymuştur (Farrington 2004:690, Lipsey ve Derzon, 1998:92). Loeber'a (1990:11) göre problemli davranışlara ne kadar erken yaşta başlanırsa ileriki yaşlarda o kadar yüksek oranda suçlu davranış sergileme durumu ile karşı karşıya kalınır. Bu görüş literatürdeki bir çok farklı çalışma tarafından desteklenmektedir ve bu çalışmaların neredeyse tamamı erken yaşlarda görülen anti sosyal davranışların ileriki yaşlardaki suçluluğun öngörücüsü olduğunu söylemektedir (Fergusson, vd., 2005: 837; Farrington, 2009:690; Lipsey ve Derzon; 1998:92). Bu çalışmalardan hareketle suç davranışı birden ortaya çıkan bir davranış şekli değildir dolayısıyla bireyin suç davranışının ortaya çıkmasının ardında uzun bir gelişim süreci yer almaktadır. Bu nedenle de suç kavramının yalnızca suç davranışı sergilendikten sonra incelenmesi; bu kavramın ve

altında yatan nedenlerin yeterince anlaşılmasına neden olmakla birlikte önleyici programların etkinliğini de azaltabilmektedir (Topçuoğlu, 2014a:374).

Suç davranışı birden ortaya çıkan bir davranış şekli değilse ve süreç içerisinde gelişim gösteren bir davranış şekliyse bu durumda suç ile mücadele için suç davranışının gelişim göstermeye başladığı sürecin detaylı bir şekilde incelenmesi gerekecektir. Bu noktada da bireyleri ve özellikle çocukları yaşam seyirleri içerisinde uzun süreli olarak gözlemlemek sürecin gelişiminin nasıl ilerlediği konusunda cevaplar sunabilecektir. Nitekim bireyleri uzun vadede gözlemleyerek risk faktörlerinin belirlenmesine yönelik oluşturulan çalışmalara dayalı geliştirilen suça müdahale modellerinin en faydalı ve en etkin müdahale modelleri olduğu belirtilmektedir (Farrington, 2003a).

Bireylerin yaşam seyirleri içerisinde incelendiği çalışmalar ileriye yönelik (prospektif) boylamsal çalışmalardır ve bu çalışmalar ile suç davranışı ile ilişkili olan risk faktörleri suç davranışı henüz sergilenmeden önce tespit edilmektedir. Böylece, bireylerin zaman içerisinde yaşadığı olayların suç veya anti sosyal davranış geliştirme süreci üzerindeki etkileri incelenebilir hale gelmektedir (Farrington, 1995:942). Bu nedenle yalnızca ileriye yönelik (prospektif) boylamsal çalışma tasarımlarına sahip olan çalışmalar mevcut sistematik derleme kapsamında incelenmiştir.

Türkiye’de 31.12.2019 tarihine kadar çocuk suçluluğunun nedensel risk faktörleri üzerine yapılan çalışmaların derlendiği mevcut sistematik derleme kapsamına dahil edilebilir nitelikteki tek çalışma olan Ünal’ın (2010b) çalışması da, çalışma kapsamına dahil edilen çocukların 1 yıllık süreç içerisinde incelenmesine dayalı olarak hazırlanmıştır. Ancak bu çalışmanın temelde amacı gelişimsel yaşam boyu kriminoloji teorileri üzerinden suçluluğu incelemek değildir. Ünal (2010b) sosyal öğrenme teorileri kapsamında şiddet içeren veya içermeyen sapma davranışlarının; aile, arkadaş grupları ve okul bağlamı gibi çocukların yakın ilişkiler içerisinde olduğu gruplar ile etkileşimde olduğu dönemde öğrenildiği görüşünden hareketle bu gruplara ilişkin olan değişkenler ile suç davranışı arasındaki ilişkiyi

incelemeye çalışmıştır. Bahsi geçen aile, arkadaş grupları ve okul bağlamı değişkenlerinin çocukların yaşam seyri içerisinde etkili olduğu bilindiğinden dolayı; bu değişkenler ile çocukların suç ve diğer sapma davranışlarının ileriye yönelik (prospektif) boylamsal olarak incelenmesi sonucunda elde edilen bulgular gelişimsel yaşam boyu kriminoloji teorileri bakımından da önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın daha önceki bölümlerinde de anlatıldığı üzere yurt dışında yapılan ileriye yönelik (prospektif) boylamsal çalışmaların sonuçlarına göre, yüksek dürtüsellik, düşük öz kontrol, düşük zeka, okul başarısızlığı, çocuk yetiştirmede yetersizlik, zayıf ebeveyn denetimi, genç annelik, çocuk istismarı, ebeveyn çatışması, düşük sosyo-ekonomik statü, suçlu akran çevresi ve dezavantajlı mahallelerde yaşamak değişkenleri suç davranışının en önemli risk faktörleridir. Ancak bu risk faktörlerinin her birinin ayrı ayrı suç ve diğer sapma davranışlarına neden olduğunu söyleyebilmek için bu risk faktörlerindeki bağımsız, etkileşimli, ardışık değişiklikler ile bireyin kendi içerisindeki değişikliklerin suç ve diğer sapma davranışları üzerindeki değişiklikleri incelemek gerekmektedir (Farrington, 2015:321). Zira risk faktörü açısından bireyler arası elde edilen sonuçlar ile bireyin kendi içerisindeki değişimlerinin ölçümü sonucunda elde edilen sonuçlar farklı sonuçlar verebilmektedir. Bu durum şu şekilde açıklanabilir: Örneğin Ünal (2010b) tarafından hazırlanan çalışmada suç ve diğer sapma davranışları sergileyen çocuklarla arkadaş olmanın suç ve diğer sapma davranışları sergileme durumunu öngördüğü dolayısıyla bu iki durumun birbiriyle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Ancak suç ve diğer sapma davranışlarını sergileyen çocukların zaman içerisinde ne zaman suç ve diğer sapma davranışlarını sergilediği çalışma kapsamında ölçülmemiştir. Bu durum da çalışmanın sonuçları ile nedensellik çıkarımı yapılmasını imkansız hale getirmektedir.

Farrington ve arkadaşları (2002b) suç davranışı ile risk faktörleri arasındaki nedensel ilişkiyi ortaya koyabilmek adına hazırladıkları çalışmada risk faktörlerinin bireyler arası değişimleri ile bu faktörlerin bireylerin kendi içindeki değişim durumlarını karşılaştırmış ve bu karşılaştırmının değişkenler arası nedensel ilişkiyi daha iyi ortaya koyduğunu tespit etmişlerdir. Ancak böyle bir çalışma yalnızca uzun

sürelî ve çok sayıda tekrarlı ölçümlere dayalı boylamsal çalışmalara dayalı olarak yapılabilmektedir. Normal şartlar altında nedensellik ilişkisinin kurulması için belirlenen kriterlere göre; bir değişken suç davranışından önce ortaya çıkmakla birlikte suç ile ilişkilendiriliyorsa ve bu değişken ile suç arasındaki ilişkiyi etkileyebileceği düşünülen diğer olası etkenler kontrol edildikten sonra dahi bu değişken ile suç davranışı arasındaki ilişki devam ediyorsa bu değişkenin suç davranışının nedeni olduğu kabul edilmektedir (Murray, vd., 2009:3; Maxfield & Babbie, 2009:52-53). Ancak bireyler arası yapılan karşılaştırma çalışmalarında nedensel olduğu düşünülen risk faktörü ile suç davranışı arasındaki ilişkiyi etkileyebilecek çok sayıda farklı faktör bulunabildiğinden dolayı bu farklı faktörlerin ilişki üzerindeki etkisini kontrol etmek oldukça zordur (Farrington, vd., 2002b:54). Bu nedenle değişkenler arası nedensel ilişkinin araştırıldığı bir çalışmada yalnızca bireyler arası korelasyon dikkate alınır ve analiz biriminde yer alan bireylerin risk faktörü açısından kendi içerisindeki korelasyonu göz ardı edilirse, bu durumda elde edilecek sonuç ile hatalı bir şekilde risk faktörünün sonuç değişkenine neden olduğu tespiti yapılabilmektedir. Zira bu durumda nedensel olduğu düşünülen risk faktörü ile sonuç değişkeni arasındaki ilişkiyi etkileyebilecek faktörlerin etkisi göz ardı edilmiş olduğundan bu şekilde hatalı bir sonuca ulaşılmış olmaktadır (Farrington, vd., 2002b:56).

Farrington ve arkadaşları (2002b:66) bahsi geçen durumu açıklayabilmek adına Pittsburgh Gençlik Çalışmasında (Loeber, vd., 2003) incelenen 506 erkek çocuğun yedi kez tekrarlı ölçümle elde edilmiş verilerini kullanarak bu çalışma kapsamında çocukların suç davranışını öngördüğü belirlenen on farklı değişkenin (hiperaktivite, dürtüsellik ve dikkat eksikliği problemleri, düşük okul başarısı, depresyon, yetersiz ebeveyn gözetimi, düşük ebeveyn desteği, ebeveyn ve çocuk arasındaki yetersiz iletişim, çocuğun aile aktivitelerine düşük katılımı, düşük sosyo-ekonomik statü, yetersiz konut koşulları ve akran suçluluğu) gerçekten suç davranışına neden olup olmadığını; analiz birimi olan çocuklar arasındaki korelasyon ile çocukların değişkenler bazında kendi içindeki korelasyonlarını karşılaştırarak incelemişlerdir. Bireyler arası ve bireyler içi korelasyonların karşılaştırma sonuçlarına göre on değişkenden yalnızca yetersiz ebeveyn denetimi, düşük ebeveyn

desteği ve çocuğun aile aktivitelerine dűşűk katılımı değişkenlerinin çocuğun suç davranışını sergilemesine neden olabileceği tespit edilmiştir. Bununla birlikte bu çalışma ile normal şartlarda çocukların değişkenler bazında kendi içerisindeki korelasyonunun dikkate alınmadığı çalışmaların hatalı sonuç verebileceği; akran suçluluğu değişkeni ile suç davranışı arasındaki ilişkinin analizleri ile daha iyi açıklanmıştır. Zira, ocuklar arası korelasyon analizlerine gűre suç davranışı ile akran suçluluğu arasındaki ilişkinin diğer değişkenler ile suç davranışı arasındaki ilişkiden daha gűľű olduğu tespit edilirken akran suçluluğu ile suç davranışı arasındaki ilişki çocukların kendi içerisindeki korelasyonları incelendiğinde akran suçluluğu ile suç davranışı arasında hiçbir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Bu durum da açıkça akran suçluluğunun suç davranışının bir nedeni olmadığını ortaya koymuştur. (Farrington, vd., 2002b:56).

Yukarıda açıklananlar ıřıđında risk faktűrlerinin nedenselliđinin açıklanmaya çalıřıldıđı çalıřmalarda, ileriye yűnelik (prospektif) boylamsal verilere ihtiyaç duyulmakla birlikte risk faktűrű olduđu dűřűnűlen deđiřkenler ile bađımlı (sonuç) deđiřken arasındaki iliřkinin hem bireyler arası hem de bireylerin risk faktűrleri kapsamında kendi içindeki deđiřim durumları dikkate alınarak incelenmesi gerekmektedir. Durumu somutlařtırmak adına řu űrnek verilebilir: űlkemizde sıklıkla iřsizliđin suçun nedeni olduđu sűylenmektedir. Zira, yapılan çalıřmalarda suç davranıřı sergileyen insanların çođunun iřsiz olduđu ve sosyo-ekonomik durumunun kűtű olduđu belirtilmektedir (Bkz: Turan, 2012; Teműr, 2012, Gűnűltař, 2009). Bu kesitsel ve bireyler arası ۆlűm sonuçlarına dayalı olarak çıkarılan bir sonuçtur ancak nedensel çıkarım yapılabilmesi için ileriye yűnelik (prospektif) boylamsal verilere ve bireylerin zaman içerisindeki deđiřim analizlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Zira ileriye yűnelik (prospektif) boylamsal veriler ve bireyin kendi içerisinde deđiřim analizleri ile bireyin iřsiz olduđu dűnemde suç iřleyip iřlemediđi daha kesin olarak ortaya konulabilecektir. Bu durum da iřsizlik ile suç davranıřı arasındaki iliřkiyi daha iyi açıklayabilmektedir.

Mevcut sistematik derleme kapsamına dahil edilen űnal'ın (2010b) alışmasının boylamsal analizlerinde I ve II. dalga verilerinde yer alan bağımsız

değişkenlerin değişimi incelenmemiştir. Yapılan analizlerde yalnızca I. dalgada elde edilen bağımsız değişkenlerin II. dalgada elde edilen bağımlı sonuç (sapma davranışı) değişkeni öngörmeye devam edip etmediği ortaya konulmuştur. Bu nedenle çalışma kapsamında yapılan boylamsal analizler sonucunda değişkenler arası nedensellik ilişkisi kurulamamıştır. Nitekim Ünal' da (2010b:161) çalışma verilerinin değişkenler arası nedensel ilişkiyi açıklamak konusunda yetersiz olduğunu belirtmektedir.

Ünal (2010b) tarafından hazırlanan çalışmanın Türkiye'de boylamsal olarak yapılan ilk çalışma olması bakımından oldukça önemli olduğu su götürmez bir gerçektir. Alana ışık tuttuğu ve ileride yapılacak olan çalışmalara yol gösterici olduğu da kesindir. Ancak bu çalışmanın sonuçları yalnızca bireyler arası ölçümlere dayandığından dolayı nedensel ilişkiyi ortaya koymak konusunda yetersizdir. Kaldı ki yukarıda da izah edildiği üzere çalışma kapsamında tekrarlı ölçüm yapılmış olsa dahi bağımsız değişkenler arasındaki değişim ilişkisi incelenmemiştir. Bu da zaman içerisinde bağımsız değişkenlerde meydana gelen değişimlerin sapma davranışı üzerinde bir değişim yaratıp yaratmadığının tespit edilmesini imkansız hale getirmektedir.

Bununla birlikte bu çalışma verileri ile değişkenler arasındaki nedensel ilişkinin incelenmesi için yeniden bir analiz yapılmak istense dahi zaman boyutunun çok kısa olmasından dolayı elde edilecek bulguların güvenilir sonuçlar sunmayacağı da dikkate alınmalıdır. Zira, tekrarlı ölçümlerin oldukça uzun süreli yapılması daha güvenilir sonuçlar sunmaktadır (Farrington, vd., 2002b:63).

Diğer yandan boylamsal çalışmanın verileri yalnızca kişisel bildirim yoluyla elde edilmiştir. Yalnızca kişisel bildirim yoluyla çocuklardan veri toplanması çalışma sonuçlarının güvenilirliğine gölge düşürmektedir. Bunun yerine çocukların suç ve sapma davranışlarının aile, öğretmen ve hatta resmi suç kayıtları gibi birden fazla kaynaktan veri toplanarak karşılaştırılması çalışma sonuçlarının daha güvenilir olmasına olanak sağlayacaktır (Murray, vd., 2009:37).

Son olarak Ünal'ın (2010b) da çalışmasının sınırlılıkları kısmında belirtmiş olduğu üzere söz konusu boylamsal çalışmanın verileri genellenebilir nitelikte değildir. Söz konusu boylamsal çalışma hem I. hem de II. dalgaya katılan ve aynı öğrencilerden oluşan toplam 500 çocuğun verilerine dayanmaktadır. Literatürde belirtildiği üzere daha büyük örneklemeler üzerinde yapılan çalışmalar evrene ilişkin daha kesin sonuçlar sunabilmektedir (Murray, vd., 2009:9). Ancak Ünal (2010b) tarafından hazırlanan çalışma hem yalnızca İzmir ilinde yapılıyor olması hem de örnekleminin küçük olması nedeniyle İzmir ili için dahi genellenebilir sonuçlar sunmamaktadır. Nitekim araştırmacı bu durumu bir sınırlılık olarak çalışmasında belirtmiştir.

SONUÇ

Yetişkinlikteki davranışların temelini çocukluk dönemine dayandığı kabul edildiğinde suç ile mücadelede çocukluk dönemine odaklanmanın daha da önemli olduğu fark edilmektedir. Zira bu çalışmanın başından beri izah edilmeye çalışıldığı üzere suç davranışı birden ortaya çıkan bir davranış değildir. Öncesinde bilinmeyen henüz aydınlatılmamış bir gelişim sürecini içerisinde barındırmaktadır. Bu nedenle suç ile mücadelede mutlaka uzun vadeli süreç analizlerinin yapılması gerekmektedir. Nitekim suç ile mücadelede suç davranışı meydana geldikten sonraki müdahalelerin temelde suçun oluşumuna engel olma konusunda yetersiz kaldığı gerçeği de kabul edilmelidir. Suçluluğun suç davranışını meydana geldikten sonra incelenmesi araştırmacılara ancak suç konusunda birtakım bilgiler sunabilmektedir ancak tam anlamıyla suç davranışının nedenlerinin gün yüzüne çıkarılması konusunda yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla somut olarak suç ile mücadele ve müdahale programlarının geliştirilebilmesi adına suç davranışının nedenlerine odaklanmak gerekmektedir. Ancak sosyal bilimler alanında olaylar arasında nedensellik ilişkisinin kurulması doğa bilimleri alanındaki kadar olay olmamaktadır. Zira doğa bilimlerinde nedensel

ilişki deneyler ile ortaya koyulabilmektedir. Bir maddeye kuvvet uygulandığında maddenin bu kuvvete nasıl tepki verebileceği tespit edilebilmektedir. Bunu tespit etmek için laboratuvar ortamlarında kolaylıkla deney düzenekleri kurulabilmektedir. Ancak bir insana kuvvet uygulandığında nasıl bir tepki vereceğini veya her seferinde aynı tepkiyi verip vermeyeceğini belirlemek neredeyse imkansızdır. Bu nedenle konu insan olduğunda ölçülemeyen, hesaba katılmayan onca farklı değişken söz konusu olabilmektedir. Bu durumların hepsi de insanın neden suç davranışını sergilediği sorusuna cevap bulunmasını zorlaştıran kimi zaman da imkansız kılan durumlardır. Bu nedenle belki de insanlık tarihi boyunca suç davranışına tamamıyla engel olabilecek etkin bir müdahale programı geliştirilemeyecektir. Ancak tam anlamıyla suç davranışı ortadan kaldırılamasa dahi bir noktada suç davranışının belli bir bölgede yaşayan insanların çoğu için geçerli olan genel nedenleri ortaya konulabilmektedir.

Mevcut sistematik derlemede detayları ile izah edildiği üzere suçluluğun nedenlerinin belirlenmesi ancak ileriye yönelik (prospketif) çalışmalar ile mümkün olmaktadır. Zira bu çalışmalarda suç ve sapma davranışına neden olan faktörler suç ve sapma davranışı sergilenmeden önce kontrol edilmekte ve suç veya sapma davranışı sergilenmeden önce faktörler üzerindeki değişimler gözlemlenebilmektedir. Ancak boylamsal çalışmaların sonuçları uzun vadede ortaya konulabildiği ve kesitsel çalışmalara oranla boylamsal çalışmaların daha zahmetli ve maliyetli olmasından kaynaklı olarak daha az tercih edildiği de bilinmektedir. Nitekim mevcut sistematik derleme ile Türkiye’de çocuk suçluluğunun nedensel risk faktörleri üzerine yapılmış en kaliteli ve güvenilir çalışmalar derlenmek istenmiş ancak ne yazık ki yapılan taramalar sonucunda ancak ve ancak bir adet çalışmaya ulaşılabilmektedir. Bu durum ülkemizde suçluluk üzerine yapılan çalışmalarda ciddi anlamda ileriye yönelik (prospektif) boylamsal çalışmalara ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu sistematik derleme kapsamına dahil edilecek olan çalışmalar için taramalar yapılırken ülkemizde suça sürüklenen çocuklar üzerine yapılan ampirik çalışmaların neredeyse tamamının kesitsel tasarımlı çalışmalar ile yapıldığı gözlemlenmiştir. Suç davranışının nedenleri kesitsel çalışmalar yani bağımsız

(neden) değişkenler ile bağımlı (sonuç) değişkenlerin aynı zaman diliminde lldğ çalışmalar ile ortaya konulamamaktadır. Kesitsel alışmalar ancak değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmektedir. Ne yazık ki ülkemizdeki çalışmaların çoğunda yalnızca belirli değişkenlerin suç ve sapma davranışı ile ilişkili olduğu aıklanmışken bazılarında bir adım öteye gidilmiş ve kesitsel analiz yapılmasına rağmen değişkenler arasında nedensel ilişki olduğundan bahsedilmiştir. Bu lkemizdeki çalışmaların nedensellik konusunda oldukça eksik olduğunu göstermektedir. Kesitsel alışmalar elbette suç ile mücadelede yol gösteren sonuçlar sunabilmektedir ancak gelinen aşamada artık buna son verilmesi ve suç konusunda ülkemizde de boylamsal çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Bununla birlikte yine mevcut sistematik derleme kapsamına dahil edilecek olan çalışmalar için taramalar yapılırken ülkemizde suça sürüklenen çocuklar üzerine yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğunun resmi kayıtlar üzerinden suç davranışının nedenlerini incelediği tespit edilmiştir. Bu durum suç davranışının nedenlerinin dar bir perspektiften incelendiğini göstermektedir. Suç kavramı kullanıldığında yalnızca kanunlarda suç olarak tanımlanmış eylemler akla gelmektedir. Oysa suç kavramının temeli çok daha geniş bir alt yapıya sahiptir. Suç kavramını yalnızca resmi kayıtlar üzerinden incelemek literatürde siyah sayılar adı verilen ve kolluk kuvvetleri tarafından tespit edilemediğinden dolayı adalet sistemi önüne getirilememiş suçların incelenememesine yol açmaktadır.

Bu çalışmada izah edildiği üzere araştırmalar çocukların suç davranışını sergilemeden önce bu davranışı sergileyeceğini gösteren birtakım göstergelerin olduğunu belirtmektedir. Bu göstergeler kimi zaman yalan söyleme, hayvanlara zarar verme kimi zaman da etrafındaki insanlara veya nesnelere zarar verme gibi çeşitli şekillerdeki davranışlar olarak grlmektedir. Bu nedenle mevcut sistematik derlemede ocuk suçluluğu kavramı hem resmi suç kayıtları hem de çocukların kendi bildirimlerine dayalı olarak ölçümleri yapılan suç ve diğer sapma davranışları ile incelenmiştir. Zira alışma boyunca bahsedildiği üzere çocukların yaşam seyirleri içerisinde sapma davranışı sergilemeleri suç davranışı sergilemelerinin göstergeleri olabilmektedir. Bu nedenle suçluluğun nedenlerinin araştırıldığı çalışmalarda

çocukların kendi bildirimlerine dayalı suç ve diğer sapma davranışlarının da incelenmesi gerekmektedir.

Mevcut sistematik derleme ülkemizde suça sürüklenen çocukların suç ve diğer sapma davranışları üzerine yapılan çalışmaların nedensel risk faktörlerini açıklamada yetersiz olduğu durumunu ortaya koymakla birlikte nedensel risk faktörü çalışmalarının en kaliteli ve en güvenilir şekilde oluşturulması konusunda ileride yapılacak olan çalışmalara yol gösterici olması açısından da önem arz etmektedir. Zira daha önce de belirtildiği üzere 31.12.2019 tarihine kadara ülkemizde suça sürüklenen çocukların suç ve diğer sapma davranışlarının nedensel risk faktörleri üzerine hazırlanmış çalışmaların sistematik olarak derlendiği herhangi bir başka çalışma mevcut olmadığı gibi nedensel risk faktörlerinin en kaliteli olarak hangi araştırma tasarımları ile tespit edilebileceğine ilişkin olarak da ülkemizde herhangi bir çalışma bulunmamaktadır.

Ayrıca mevcut sistematik derleme ile çocuk suçluluğu ile mücadelede için hazırlanan veya hazırlanacak olan mücadele ve müdahale programlarının neden nedensel risk faktörleri üzerine hazırlanması gerektiği ve nedensel risk faktörlerinin neden alan için son derece önemli olduğu da detayları ile izah edilmektedir. Bu nedenle nedensel risk faktörleri üzerine çocuk suçluluğu alanında hazırlanacak çalışmaların bu sistematik derlemeden yararlanarak çok daha gelişmiş ve kaliteli çalışmalar sunabileceği düşünülmektedir.

Son olarak mevcut sistematik derlemede her ne kadar 31.12.2019 tarihine kadar ülkemizde suça sürüklenen çocukların suç ve diğer sapma davranışları üzerine hazırlanan çalışmaların derlendiği belirtilmişse de derlemenin taramaları 15.04.2020 tarihinde tamamlanmıştır. Bu nedenle 15.04.2020 tarihinde sonra tarama yapılan veri tabanlarına 31.12.2019 öncesi tarihli bir çalışmanın yüklemiş olması bu çalışmanın sistematik derleme kapsamında incelenmemiş olması anlamına gelecektir. Bu durum çalışmanın sınırlılıklarından biridir. Mevcut sistematik derlemenin bir sınırlılığı da veri tabanlarında arama yapılırken çocuklarında suç haricindeki sapma davranışları için yalnızca kural dışı davranış, riskli davranış, anti sosyal davranış ve davranım

bozukluğu kavramlarının kullanılmasıdır. Bilindiği üzere suç haricindeki sapma davranışları farklı alanlarda farklı kavramlar ile ifade edilebilmektedir. Bu nedenle her bir kavramı tespit edip kullanmak mümkün olmayabilmektedir. Bu nedenle mevcut sistematik derlemede yalnızca farklı disiplin alanlarında çok fazla tercih edilen ve içerisinde suç davranışının da ölçümünü barındıran kavramlar kullanılmıştır. Ayrıca sapma kavramı tek başına bir anahtar kelime olarak kullanılmamıştır. Ancak bu durum da mevcut sistematik derlemenin bir sınırlılığıdır.

KAYNAKÇA

- ACAR YURTMAN, “Suriyeli Mülteci Göçü Bağlamında Risk Grupları: Çalışan Çocuklar”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- AKDAM, M.: 2006 “Emniyet Genel Müdürlüğü’nün Çocuk Polisi Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- AKERS, R. L.: 2014 “Introduction and Evaluation”, **Criminological Theories**, New York, Roxbury Publishing Company , 35-57.
- AKINCI, T.: 2011 “Gençlerin Şiddete ve Suça Eğilimlerinin Sosyolojik Temelli Nedenleri”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- ANDRADE, J. T.,
VINCENT, G. M.,
SALEH, F. M.:
2006 “Juvenile Sex Offenders: a Complex Population”, **American Academy of Forensic Sciences**, 51, Sayı 1, 163-167.
- APA (Amerikan
Psikiyatri Birliği):
2013 Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, Beşinci Baskı (DSM-5), Çev.: E. Köroğlu, Ankara, Hekimler Yayın Birliği.

- ARTHUR, M. W.,
HAWKINS, J. D.,
POLLARD, J. A.,
CATALANO, R. F.,
BAGLIONI, A.J.:
2002
- “Measuring Risk and Protective Factors for Substance Use, Delinquency, and Other Adolescent Problem Behaviors”,
Evaluations Review, **26**, Sayı 6, 575-601.
- ASSINK, M.: 2017
- “Preventive Risk Assessment in Forensic Child and Youth Care”, **Clinical Psychology Review**, **42**, Sayı 1, 47-61.
- BAILEY, S.: 2015
- “Difficult to Place Children: Key Characteristics, Challenges and Opportunities”, **Children Who Commit Acts of Serious Interpersonal Violence** , Ed.:A. Hagell, R. Jeyarajah-Dent, J. Kingsley, London and Philadelphia, 28.
- BAL, S.: 2010
- “Çocukluk Örselenme Yaşantıları, Ana-Baba-Ergen İlişki Biçimleri ve Sosyal Destek Algısının, Kural Dışı Davranışlarla İlişkisi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- BALDRY, A. C.,
FARRINGTON, D.
P.: 2000
- “Bullies and Delinquents: Personal Characteristics and Parental Styles”, **Journal of Community & Applied Social Psychology**, Sayı 10, 17-31.
- BAYRAKTAR, G.:
2007
- “Sokak Çocuklarının Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Özellikleri Açısından İncelenmesi: Ankara Sakarya Caddesi Örneği”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- BAYSOY/GÜLER,
N.: 2014
- “Üniversite Öğrencilerinde Şiddet Yaşantısı Risk Faktörlerini Değerlendirme ve Önceliklendirme Aracı Geliştirme”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- BÖREKÇİ, E.: 2012 “Suça Sürüklenen Çocuklarda Suç Geçmişi İle Aile ve Akran Etkisinin Mükerrer Suçluluğa Etkisi: Ankara İli Örneği”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- BRYMAN, A.: 2012 **Social Research Methods**, 4. baskı, Oxford University Press.
- CATALANO, R. F., “The Social Development Model: A Theory of Antisocial Behavior”, **Delinquency and Crime: Current Theories**. 1996
HAWKINS, J. D.: Cam- bridge: Cambridge University Press.
- CÖMERT, Ö.: 2018 “Mükerrer Çocuk Suçluluğu: Bitlis İli Örneği”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- “Suça Sürüklenen Çocukların Korunmasına Yönelik Politikalar ve Kocaeli İli Verilerinin Değerlendirilmesi”,
ÇAKIR, M.: 2013 **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- ÇOBAN, S.: 2012 “Sosyal Çevrenin Etkilerinin Çocukların Suç ve Problemli Davranışları İle İlişkileri”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- DEMİRTAŞ
MADRAN, H. A.: “Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği’nin Türkçe Formunun Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması”, **Türk Psikiyatri Dergisi**, 24, Sayı 2, 1-6.
2012
- DÖNMEZER, **Kriminoloji**, İstanbul, Beta Yayınları.

S.:1994

FARRINGTON, D.
P., LOEBER, R.,
YIN, Y.,
ANDERSON,
S.J.:2002b

Are within –individual causes of delinquency the same as between-individual causes?, **Criminal Behaviour and Mental Health**, Say1 12, 53-68.

FARRINGTON, D.
P., PETROSINO,
A.: 2001

“The Campbell Collaboration Crime and Justice Group”, **The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science**. 578, Say1 1, 35-49.

FARRINGTON, D.
P., WELSH, B. C.:
2003

“Family-based Prevention of Offending: A Meta-analysis”, **The Australian and New Zealand Journal of Criminology**, 36, Say1 2, 127-151.

FARRINGTON, D.
P., WELSH, B. C.:
2005

“Randomized Experiments in Criminology: What Have We Learned in the Last Two Decades?”, **Journal of Experimental Criminology**, Say1 1, 9-38.

FARRINGTON, D.
P.: 1995

“The Development of Offending and Antisocial Behaviour from Childhood: Key Findings from the Cambridge Study in Delinquent Development”, **Child Psychol. Psych**, 360, Say1 6, 929-964.

FARRINGTON, D.
P.: 2000

“Explaining And Preventing Crime: The Globalization of Knowledge -The American Society of Criminology”, **Criminology**, 38, Say1 1, 1-24.

FARRINGTON, D.
P.: 2002a

“Criminology”, **Criminal Behaviour and Mental Health**, Say1 12, 10-16.

- FARRINGTON, D. P.: 2003a “Developmental and Life-Course Criminology: Key Theoretical and Empirical Issues- The 2002 Sutherland Award Address”, **Criminology**, **41**, Sayı 2, 221-256.
- FARRINGTON, D. P.: 2003b “ Key Results from the First Forty Years of the Cambridge Study in Delinquent Development ”, **Taking Stock of Delinquency: An Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies** , Ed.: Thornberry, T., Khron, A., Academic/PlenumPublishers, New York, 137-183.
- FARRINGTON, D. P.: 2004 “Conduct Disorder, Aggression and Delinquency”, **Handbook of Adolescent Psychology**, Ed.: Lerner, R. M., Steinberg, L., John Wiley & Sons, 683-722.
- FARRINGTON, D. P.: 2006 “Childhood risk factors and risk-focused prevention” **The Oxford Handbook Of Criminology**, 4, 1-61, (Çevrimiçi) <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.329.7432&rep=rep1&type=pdf>
- FARRINGTON, D. P.: 2015 “Prospective Longitudinal Research on The Development of Offending”, **Journal of Criminology**, 48, Sayı 3, 314-335.
- FERGUSON, D. M., HORWOOD, L. J., RIDDER, E. M.: 2005 “Show Me the Child at Seven: The Consequences of Conduct Problems in Childhood for Psychosocial Functioning in Adulthood”, **Journal of Child Psychology and Psychiatry**, **8**, Sayı 46, 837-849.
- GENÇTANIRIM, D.: 2014 “Riskli Davranışlar Ölçeği Üniversite Formu: Geçerlilik Ve Güvenilirlik Çalışmaları”, **Eğitimde ve Psikolojide Ölçme**

ve Değerlendirme Dergisi, 5, Sayı 1, 24-34.

- GÖNÜLTAŞ,
MİRAC B.: 2009 “Adana İlinde Mala ve Şahsa Karşı Suç İşleyen Çocukların Sosyodemografik Özelliklerinin Ortaya Konulması”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- GÜL, S. K.,
GÜNEŞ, İ. D.: 2009 “Ergenlik Dönemi Sorunları ve Şiddet”, **Sosyal Bilimler Dergisi, 11, Sayı 1, 79-101.**
- GÜLER, M.: 2010 “Sosyal Psikoloji Bakış Açısından Çocuk Ve Ergenlerde Suçlu Davranış Gelişimi”, **TBB Dergisi, Sayı 89, 355-372.**
- HATİPOĞLU, F.:
2008 “Kentleşmenin Çocuk Suçluluğuna Etkisi ve Bir Çözüm Önerisi Denemesi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- HEMINGWAY, P.,
BRERETON,
N.:2009 What is a systematic review? Hayward Medical Communication, London, UK
(Çevrimiçi)
http://www.bandolier.org.uk/painres/download/What%20is%202009/What_is_syst_rev.pdf
- HÜSMAN, Z.: 2007 “Lise İkinci Sınıf Öğrencilerinin Şiddet Deneyimlerinin Nitelik ve Nicelik Açısından Tetkiki”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İNALTEKİN, H.:
2017 “Lise Öğrencilerinde Şiddet Eğilimi ve Medya Etkileşimi (İstanbul Kasımpaşa Çok Programlı Anadolu Lisesi Örneği)”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- IŞIKTAÇ, Y.:2016 **Adalet Psikolojisi**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları.
- JESSOR, R.: 1991 “Risk Behavior İn Adaloscence: A Psychosocial Framework For Understanding And Action”, **Journal of Adolescent Health** , 12, Sayı 8, 597-605.
- KALB, G., WILLIAMS, J.: 2003 “Delinquency and Gender”, **Applied Economics Letters**, Sayı 10, 425-429.
- KANER, S.: 2001 Suç Davranışı Ölçeği Geliştirme Çalışması, 1. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu Bildirileri). Ankara, Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı. 79-90.
- KARABULUT, S.: 2006 “Suçlu Çocukların Türkiye Profili”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- KARAÇAM, Z.:2013 “Sistematik Derleme Metodolojisi: Sistematik Derleme Hazırlamak İçin Bir Rehber” **Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi**, 6(1), 23-23. <http://www.deuhyoedergi.org>
- KART, M.: 2012 “Çocuk ve Suç: Marmara Bölgesi Örneği”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.**
- KILIÇ, YAVUZ S.: 2007 “Çocuk Suçluluğuna Sebep Olan Sosyo-Ekonomik Faktörler”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

- KIRCELLİ/ERGÜL
, F.: 2011 “Davranım Bozukluğu Tanısı Alan Ergenlerde Tanının Sürekliliği, Klinik Gidişi Ve İlişkili Faktörlerin Araştırılması”, **Tıpta Uzmanlık Tezi**, T.C. Sağlık Bakanlığı İstanbul Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, İstanbul.
- KLOEP, M.,
GÜNEY. N., ÇOK,
F., ŞİMŞEK, Ö. F.:
2007 “Motives For Risk-Taking in Adolescence: A Cross-Cultural Study”, **Journal of Adolescence**, Sayı 1, 135-151.
- KOÇ, M.: 2004 “Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri”, **Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2, Sayı 17, 231-256.
- KORKMAZ,
Ş.:2014 “Lise Öğrencilerinin Algıladıkları Anne-Baba tutumları ile Kuraldışı Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- KRAEMER, H. C.,
KAZDIN, A. E.,
OFFORD, D. R.,
KESSLER, R. C.,
JENSEN, P. C.,
KUPFER D. J.:
1997 “Coming to Term with the Terms f Risk”, Archives of General Psychiatry, 54, 337-343.
- KRAEMER, H.
CHMURA., STICE, “How Do Risk Factors Work Together? Mediators, Moderators, and Independent, Overlapping, and Proxy Risk

- E., KAZDIN. A., OFFORD, D., KUPFER, D.: 2001 Factors”, **Am J Psychiatry**, 158, 848-856.
- KURTULUŞ, F.: 2013 “Suça Sürüklenmiş Erkek Ergenler İle Suça Sürüklenmemiş Erkek Ergenlerin Benlik Saygılarının Karşılaştırılması (İstanbul Anadolu Yakası Örneği)”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- KUTLU, F., AYDIN, G.: 2010 “Akran Zorbalığı Ölçek Geliştirme Ön Çalışması: Kendini Bildirim Formu”, **Türk Psikoloji Yazıları**, 25, Sayı 13, 1-12.
- KÜÇÜKÖNER, E.: 2004 “Suçlu Çocuklarla İlgili Kurumların İncelenmesi ve Bu Kurumlarda Verilen Psiko-Sosyal Hizmetlerin Değerlendirilmesi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- KÜÇÜKYILMAZ, YAŞAR O.: 2013 “Kentsel Mekân ve Suç İlişkisi Bağlamında Trabzon’da Çocuk Suçluluğu”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- LAFVERMEZ, E.: 2018 “Lise Öğrencilerinin Siber Suç Algı Düzeylerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Kırşehir İli Örneği)”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- LAUB, J. H., SAMPSON, R. J., 2001 “Understanding Desistance From Crime”, Ed.: Michael, R., Crime and Justice, Sayı 28, Chicago: University of Chicago Press

- LIPSEY, M. W.,
DERZON, J. H.:
1998
“Predictors of Serious Delinquency in Adolescence and Early Adulthood: A Synthesis of Longitudinal Research”, **Serious & Violent Juvenile Offenders Risk Factors and Successful Interventions**, Ed.: Loeber R., Farrington D. P., Sage Publications, London. 86-105.
- LITTEL, J. H.,
CORCORAN, J.,
PILLAI, V.: 2008
Systematic Reviews and Meta-Analysis, Oxford, Oxford University Press.
- LOEBER, R.,
FARRINGTON, D. P.,
STOUTHAMER-
LOEBER, M.,
MOFFITT, T. E.,
CASPI, A., WEI, E.
H., BEYERS, J. M.:
2003
“The development of male offending: Key findings from fourteen years of the Pittsburgh Youth Study. Taking Stock of Delinquency: An Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies” , **The Development of Male Offending**, Ed.: Thornberry, T., Khron, A., New York, Academic/Plenum Publishers, 83-136.
- LOEBER, R., LE
BLANC, M.: 1990
“Toward a Developmental Criminology”, **University of Chicago Press.** , 375-473.
- LOEBER, R.,
LOEBER, M. S.:
1986
“Family Factors as Correlates and Predictors of Juvenile Conduct Problems and Delinquency”, **The University of Chicago Press** , Say 7, 29-149.
- LOEBER, R.: 1990
“Development and Risk Factors of Juvenile Antisocial Behavior and Delinquency”, **Clinical Psychology Review**, 10, 1-41.
- MAXFIELD, M. G.,
BABBIE, E.: 2009
Basics of Research Methods for Criminal Justice and

Criminology. 2. Baskı. CA: Wadsworth Cengage Learning.

- MOFFITT, T. E., 1993 Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. **Psychological Review** 100: 674-701.
- MURRAY, J., FARRINGTON, D. P., EISNER, M. P.: 2009 “Drawing Conclusions About Causes From Systematic Reviews Of Risk Factors: The Cambridge Quality Checklists”, **Journal of Experimental Criminology**, 5, 1-23.
- MURRAY, J., FARRINGTON, D. P.: 2010 “Risk Factors for Conduct Disorder and Delinquency: Key Findings From Longitudinal Studies”, **The Canadian Journal of Psychiatry**, 55, Sayı 10, 633-642.
- ÖZBAY, Ö.: 2006 “Class and self-reported juvenile delinquency: Evidence from Turkey”. **Journal of Criminal Justice**, 34, 237-249.
- ÖZDAMAR, K., ODABAŞI, Y., HOŞCAN, Y., BİR, A. ATIF., KIRCAALİ İFTAR, G., ÖZMEN, A., UZUNER, Y.: 1999 “Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri”, **Anadolu Üniversitesi Yayınları**, 1081 , 57-74.
- ÖZER, A. K.: 2014 “Sürekli Öfke (SL) ve Öfke İfade Tarzı (Öfke Tarz) Ölçeklerinin Çalışması”, **Türk Psikoloji Dergisi**, 9, Sayı 31, 26-35.

- SHADISH, W. R., **Experimental and Quasi-Experimental Designs for**
COOK, T. D., **Generalized Causal Inference**, New York, Houghton
CAMPBELL, T. D.: Mifflin Company Press., 1-15.
2002
Sherman ve berk
1984
- SHERMAN, L. W., “The Minneapolis Domestic Violence Experiments”, Police
BERK, R. A.:1984 Foundation Reports, (Çevrimiçi)
<https://www.policefoundation.org/publication/the-minneapolis-domestic-violence-experiment/>
- SİYEZ, D. M., “Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Psiko-Sosyal
AYSAN. F.: 2007 Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler Açısından
Yordanması”, **Eğitim Fakültesi Dergisi**, 1, Sayı 10, 145-
171.
- SOKULLU/AKINC
I, F.:2016 **Kriminoloji**, İstanbul, Beta Yayınları.
- SOLAKOĞLU, Ö., “Delinquency Among Turkish Adolescents: Testing Akers’
YÜKSEK, D.: 2019 Social Structure and Social Learning Theory”,
International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 64, Sayı 5, 539-56
- SÖZEN, E.: 2011 “Sosyolojik Açıdan Çocuk Suçluluğu ve Paşakapısı
Cezaevi’nde Bir Deneme”, **İstanbul Journal of Sociological Studies**, Sayı. 21, 261-285.
- SÖZÜER, A., **Türk Ceza Hukuku Mevzuatı**, İstanbul, Alfa Basım
DURSUN, S., Yayım.
TALAS, S.: 2017
- STEINBERG, L., “Adolescent Development”, **Annu. Rev. Psychol.**, Sayı 52,
MORRIS, A. S.: 83-110.
2001

- ŞAHİNLİ, K.: 2012 “Çocuk Suçluluğuna Sebep Olan Ailesel Faktörler: Ankara Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda Bulunan Tutuklu ve Hükümlü Çocuklar Üzerine Bir Çalışma”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- TEMÜR, T.: 2012 “Kentleşme Çocuk Suçluluğu Ve Eğitim: İstanbul İli Örneği”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- THORNBERRY, T.P., HUIZINGA, D., LOEBER, T.: 1995 Recent Findings From The Program of research On The causes and Correlates of Delinquency (Çevrimiçi) <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/159042NCJRS.pdf>
- TOPÇUOĞLU, T.: 2013 “Risk Odaklı Suç Önleme: Alternatif Bir Yaklaşım”, **İÜHFM C. LXXI**, Sayı 1, 1165-1176.
- TOPÇUOĞLU, T.: 2016a “Ceza İnfaz Kurumlarında Gerçekleştirilen Madde Bağımlılığı Programlarının Etkinliği: Meta-Analiz Çalışmaların Sistematik Olarak İncelenmesi” **Addict: The Turkish Journal on Addictions**, 3(1), 87 - 124.
- TOPÇUOĞLU, T.: 2016b “Türkiye’de Denetimli Serbestlik Hizmetlerinin Etkinliğinin Bilimsel Olarak Değerlendirilmesi”, **Türkiye’de Denetimli Serbestlik 10. Yıl Uluslararası Sempozyumu**, İstanbul, 445-455
- TOPÇUOĞLU, T.: 2014a “Kriminoloji İçin Disiplin Çağrısı!”, **İÜHFM C. LXXII**, Sayı 1, 363-382.
- TOPÇUOĞLU, T.: “Çocuk Suçluluğu ve Gelişimsel (Risk-Odaklı) Suç

- 2014b "Önleme", Karamanoğlu **Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi** , Sayı 16, 217-226.
- TOPÇUOPLU, T.: **Gençlerin Kuraldışı Davranışlarındaki Cinsiyet Farklılıkları**, İstanbul, Alfa Basım Yayın
2021
- TOROSLU, H.: **Ceza Hukuku Genel Kısım**, Ankara, Savaş Yayınevi.
2019
- TTOFİ, M. M., "Risk and Protective Factors, Longitudinal Research, and
FARRINGTON, D. Bullying Prevention", **New Dir Youth Dev.**, 133, 85-98.
P.: 2012
- TURAN, İ.: 2012 "Suça Sürüklenen Çocuklar: Kocaeli Örneği",
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- ÜNAL, H.: 2010a "Ebeveynlerle Olan İlişkiler, Sapkın Arkadaşlar Ve Sapkın Davranışlar", **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, 13, Sayı 2, 216-248.
- ÜNAL, H.: 2010b "Aile, Arkadaş Grupları ve Okulun Gençlerin Şiddet Davranışlarına Etkisinin Boylamsal Olarak Çalışılması"
TUBİTAK (Proje No: 106K310), Muğla.
- ÜNSAL, T.: 2015 "Kentleşme ve Suç İlişkisi: Çocuk Suçlular Üzerine Bir Araştırma ", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- YAVUZER, H.:2019 Çocuk Ve Suç, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- YAZAR YOK, 1985 Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları'nda (Pekin (Beijing) Kuralları, (Çevrimiçi)
<http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat>

[_uakararlar/cocukadaletsistemininuygulanmasi.pdf](#)

Bileşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, T.C.
Resmi Gazete (Sayı 22184), (Çevrimiçi)
YAZAR YOK, 1995 <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf>

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu, T.C. Resmi Gazete. (Sayı 25611), (Çevrimiçi)
YAZAR YOK, 2004 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu, T.C. Resmi Gazete.
(Sayı 25611), (Çevrimiçi)
YAZAR YOK, 2005 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5395&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Türkiye Büyük Millet Meclisi Çocukları Koruma Kanunu
Tasarısı ve Adalet Komisyon Raporu, (Çevrimiçi)
YAZAR YOK, 2005 <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss963m.htm>

Ceza Sorumluluğunun Değerlendirilmesi Rehberi,
(Çevrimiçi)
YAZAR YOK, 2010 http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/egitimbasvuru_basvuru/cezasorumlulugunun.pdf

TÜİK Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, (Çevrimiçi)
YAZAR YOK, 2020 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ceza-Infaz-Kurumu-Istatistikleri-2018-30597>

TÜİK Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri(Çevrimiçi)

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ceza-Infaz->

YAZAR YOK, 2020 Kurumu-Istatistikleri-2018-30597

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Guvencuk-Birimine-Gelen-veya-Getirilen-Cocuk-Istatistikleri-2015-2019-33632>

YÜKSEL ŞAHİN,
F.: 2015

“Türk Ergenlerin Kural Dışı Davranış Düzeylerinin Yordanması”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 30, Sayı 1, 313-323.

EKLER

EK-1:

SUÇ DAVRANIŞI/KURAL DIŞI DAVRANIŞ ÖLÇEĞİ	
1	Okul zamanında sokaklarda başı boş gezmek
2	Okul zamanında pastane, kahve, atari salonu ve benzeri yerlerde vakit geçirmek
3	Bazı derslere girmemek için okuldan kaçmak
4	Okulda sigara içmek
5	Okuldan kaçmak
6	Yasaların görmenize izin vermediği filmlere gitmek
7	Yasaların kullanmanıza izin vermediği otomobil, motosiklet gibi taşıt araçlarını kullanmak
8	Yasaların kullanmanıza izin vermediği alkollü içkiler içmek
9	Yasaların gitmenize izin vermediği meyhane, bar gibi yerlere gitmek
10	Yasaların kullanılmasını yasakladığı kokain, esrar gibi uyuşturucu maddeleri kullanmak ya da satmak
11	Bisiklet, motosiklet ya da otomobil gibi araçları hız limitlerini aşacak şekilde kullanmak
12	Ücret ödemedenden sinema, lunapark gibi yerlere gitmek
13	Ücretini ödemedenden otobüs, tren ve benzeri araçlarla seyahat etmek.
14	Sözlü ya da yazılı sınavlarda fısıldamak
15	Sınavlarda kopya çekmek
16	Eğlence olsun diye binaların camlarını ya da sokak lambalarını kırmak
17	Bilerek okulun camlarını kırmak ya da okulun malına zarar vermek
18	Şişe kırarak, bidon devirerek ve bu gibi davranışlarla bilerek sokakları kirletmek
19	Sinema, park gibi halka açık yerlerdeki eşyalara zarar vermek
20	Ağaçlara sivri bir nesneyle yazı yazmak
21	Başkasına ait bir şeye bilerek zarar vermek
22	Öfkelendiği zaman eşyaları kırmak
23	Tartışma sırasında karşısındakine öfkelenerek dövmek

24	Başkalarının başlattığı kavgaya katılmak
25	Zaman zaman etrafı rahatsız eden ya da kavga çıkararak bir grubun üyesi olmak
26	İstediği bir şeyi birinden almak için kavga başlatmak ya da kavgayla tehdit etmek
27	Bir kavga olduğunda kullanılabilecek bıçak, sustalı ya da muşta gibi araçlar taşımak
28	Korkutmak amacıyla başkalarına vurma, çelme takma, yolunu kesme gibi davranışlar göstermek
29	Kavgada çakı, kırık şişe ya da sustalı gibi silah kullanmak
30	Eğlence olsun diye dükkanlardan parasını ödmeden bir şeyler almak
31	Birinin sırasından ya da dolabından haber vermeden eşyasını almak
32	Yerine koymayı düşünmeden evden habersiz para almak
33	Başkasına ait bir arabanın bir parçasını almak ya da benzinini boşaltmak
34	Başkasına ait değerli bir şeyi sahibine sormadan saklamak
35	Okula ait bir malı haber vermeden alıp saklamak
36	Çalıntı olduğu bilinen bir arabayla gezmek
37	Çalıntı olduğu bilinen bir malı satın almak ya da hediye olarak kabul etmek
38	Bir şeyler çalmak amacıyla başkalarına ait evlere ya da binalara girmek

EK-2:

DSM-IV DAVRANIM BOZUKLUĞU TANI KRİTERLERİ	
İNSANLARA VE HAYVANLARA KARŞI SALDIRGANLIK	
1.	Sık Sık Başkalarına Kabadayılık Eder, Gözdağı Verir Ya Da Başkalarının Gözünü Korkutur.
2.	Sık Sık Kavga, Dövüş Başlatır.
3.	Başkalarını Ağır Yaralayabilecek Bir Gereç (Örn. Sopa, Taş, Kırık Şişe, Bıçak, Ateşli Silah) Kullanmıştır.
4.	İnsanlara Karşı Acımasız Davranmıştır.
5.	Hayvanlara Karşı Acımasız Davranmıştır
6.	Kişinin Gözü Önünde Çalmıştır (Örn. Saldırıp Soyma, Kapkaççılık, Zorla Para Alma, Silahla Soygun).
7.	Birini Cinsel Etkinlikte Bulunmaya Zorlamıştır.
EŞYALARI KIRIP DÖKME	
8.	Ağır Zarar Vermek Amacıyla, Bile Bile Yangın Çıkarmıştır
9.	Başkalarının Eşyalarına Bile Bile Zarar Vermiştir. (Yangın Çıkararak Yapmanın Dışında)
DOLANDIRICILIK YA DA HIRSIZLIK	
10.	Başkasının Evine, Yapısına Ya Da Arabasına Zorla Girmiştir.
11.	Elde Etmek, Çıkar Sağlamak Ya Da Yükümlülüklerinden Kaçmak İçin Sıklıkla Yalan Söyler (Başkalarını “Kazıklar”).
12.	Başkaları Görmeden, Sıradan Olmayan Nesneleri Çalmıştır (Örn. Mağazalardan Aşırmak; Düzmecilik).
KURALLARI BÜYÜK ÖLÇÜDE ÇİĞNEMEK	
13.	Ana-Babasının Yasaklarına Karşın, On Üç Yaşından Önce Başlayarak, Sık Sık Geceyi Dışarda Geçirme.
14.	Ana-Babasının Ya Da Onların Yerini Tutan Kişilerin Evinde Yaşarken, En Az İki Kez Gece Evden Kaçmıştır Ya Da Aradan Uzun Bir Süre Geçmeden Dönmediği Bir Kez Evden Kaçışı Olmuştur.
15.	On Üç Yaşından Önce Başlayarak, Sık Sık Okuldan Kaçmaları Olmuştur.